

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

SERBEST BÖLGELERİN BUGÜNÜ VE GELECEĞİ
BAKIMINDAN VERGİ VE TEŞVİK
POLİTİKALARI:TÜRKİYE ÖRNEĞİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İLHAN BULUT

BURSA 2005

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

SERBEST BÖLGELERİN BUGÜNÜ VE GELECEĞİ
BAKIMINDAN VERGİ VE TEŞVİK
POLİTİKALARI:TÜRKİYE ÖRNEĞİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman
Prof. Dr. Emin Ertürk

İLHAN BULUT

BURSA 2005

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

.....ait.....
..... adlı çalışma, jürimiz tarafından
..... Anabilim / Anasanat Dalı,
..... Bilim Dalında Yüksek Lisans/ Doktora/
Sanatta Yeterlik tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan .....

İmza

Üye (Danışman).....

İmza

Üye.....

İmza

Üye.....

İmza

Üye.....

İKTİSAT ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

SERBEST BÖLGELERİN BUGÜNÜ VE GELECEĞİ BAKIMINDAN VERGİ VE
TEŞVİK POLİTİKALARI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

İLHAN BULUT
(Yüksek Lisans Tezi)

Ülkelerin siyasi sınırları içinde olup, gümrük hattı dışında kabul edilen serbest bölgelerin yirminci yüzyılın ilk yarısından itibaren gerek tür ve gerekse sayı bakımından artış gösterdiği gözlenmektedir. Yatırımcılara gelir vergisi, kurumlar vergisi, katma değer vergisi, gümrük vergisi muafiyet ve istisnaları, işçi gelirlerinden vergi muafiyeti gibi kolaylıklar ile %25'e varan tasarruf sağlama imkanı vermektedir. Serbest bölgelerin yatırımcılara sağladığı bu imkanların dışında; ülkelerin makro ekonomik hedeflerine ödemeler bilançosuna olumlu yönde etki, döviz geliri elde etme, teknoloji transferi, istihdam artışı gibi katkılar sağladığı görülmektedir. Bu bakımdan serbest bölgeler 1980 sonrasında ihracata yönelik sanayileşme stratejisini benimseyen Türkiye'nin, hedeflerini gerçekleştirmede, önemli araçlardan birisi olması nedeniyle çalışmamızın içeriğini oluşturmaktadır.

Çalışmamızı birinci bölümünde farklılık gösteren serbest bölge türlerine ilişkin açıklamalar ile başlanmış, geleneksel ve modern anlamda serbest bölge tanımlamaları yapılmıştır. Daha sonra yeni bir oluşum olan nitelikli sanayi bölgelerinin hakkında bilgiler verilmiş, nitelikli sanayi bölgelerinin kuruldukları ülke açısından katkıları incelenmiştir. Birinci bölümde son olarak Türkiye'de nitelikli sanayi bölgeleri kurma girişimleri verilmiş ve bu bölgelerle serbest bölgeler arasındaki benzerlikler incelenmiştir. İkinci bölümde ise; özellikle Avrupa Topluluğu içerisindeki serbest bölgelerin hukuki ve işlevsel özelliklerine değinilmiş ve dünyadaki birçok serbest bölge vergi ve teşvik politikaları çerçevesinde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise; serbest bölgelerin tarihsel gelişimi ve yasal altyapısı ile başlanmış, hukuki ve idari yapısındaki önemli noktalar anlatılmış ve Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesiyle oluşan düzenlemelere değinilmiştir. Bunlara ilaveten Türkiye'deki serbest bölgelerin genel yapıları ve bugünkü ticaret hacimleri ve istihdam üzerindeki incelenmiştir. Üçüncü bölümde ayrıca serbest bölgedeki firmalara sağlanan vergi ve teşvik politikaları incelenmiş ve son dönemde serbest bölgelere uygulanan vergi ve teşvik politikalarındaki değişiklikler anlatılmıştır.

Danışman: Prof. Dr. Emin Ertürk

Sayfa Sayısı: 170

TAX and INCENTIVE POLITICS OF THE FREE ZONE IN THE ASPECT OF TODAY and THE FUTURE: FOR INSTANCE TURKEY

ABSTRACT

Since the 20th century we see that the free zones which are in the political borders, but out of the customs border are increasing both in variety and numbers. As the free zones which income tax, value added tax, corporation customs tax, immunity and exceptions, possesses up to 25 percent from the tax, immunity of personal incomes and also foreign capital, technology, foreign currency and employment, are one of the important means applied in realizing the goals of the Turkey who wanted to establish a strong and stabilized economic foundation after 1980 through economic and social progress including industrialization strategy policy towards exports, it composes the content of the study.

The first part of the study has been started with the explanation about the kind of free zones which show difference and identification of free zones has been made about traditional and modern meanings. Then information is given about the Qualified Industrial Zones (QIZ's) which is the aspect of the country they are established. At the end of the first part, the foundation of industrial zones are given and the similarities between the free zones has been explained. In the second part the legal and functional characteristic of the free zones in the world has been examined. The many of free zones in the world has been explained in the view of tax and incentive Politics. In the third part has been started historical progress and construction of the legal foundations in Turkey and the important points of the legal and administrative structure has been explained and it is mentioned the realization of Customs Union has been mentioned. In addition to this the general structures of Turkey Free Zones and on the affect on the trade size of today and employment has been explained. Also in the third part, the tax and incentive Politics which ensure free zones firm has been examined. The tax politics changes which put into practice to free zones has been explained, too.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

serbest bölge, nitelikli sanayi bölgeleri, serbest bölgelerde vergi ve teşvikler, dünyada serbest bölgeler

KEY WORDS

Free zone, qualified industrial zones, tax and incentive policies in the free zone, free zones in the world

Consultant: Prof. Dr. Emin Ertürk

Number Of Page: 170

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın amacı; serbest bölgelere sunulan vergi ve teşvik politikaları neticesinde elde edilen verilerin beklenen faydalar ile örtüşüp örtüşmediğini saptamak ve bölgelerin dünya dış ticaretindeki önemini ortaya koymaktır. Hedefe ulaşabilmek için serbest bölge uygulamalarının ülkemiz dış ticaretinden aldığı pay sektörler itibariyle araştırılmış, sonuçlar vergi ve teşvik politikası çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca; son dönemde serbest bölge uygulamalarına benzer bir görünüm sergileyen nitelikli sanayi bölgelerinin, serbest bölgelerle benzerliklerinin neler olduğu ve hangi maçlar doğrultusunda kurulduğu araştırılmıştır. Ülkemizde de kurulması planlanan ve başarısızlıkla sonuçlanan nitelikli sanayi bölgelerinin kurulma safhasında yaşanan sorunlar saptanmış ve kurulamama nedenleri ekonomilere etkileri bağlamında değerlendirilmiştir. Elde edilen tüm veriler incelenerek serbest bölge sisteminin etkin kullanılması, verimliliğinin artırılması ve mevcut sorunların çözümü için öneriler sunulmuştur.

Araştırmanın sonucunda dünya ticaretindeki serbestleşme ile birlikte ülkelerin uluslararası ticaretten daha fazla pay alabilmek için serbest bölge uygulamalarına yöneldiği, ülkelerin serbest bölgelerden istenileni elde etmek için firmaları birçok vergi ve teşvik politikaları ile donattıkları görülmüştür. Türkiye'deki serbest bölgeler dış ticaretten aldıkları %15'in üzerindeki pay ile ticaret hacmi bakımından dünyadaki örneklerini yakalamıştır. Ancak, araştırmada sistemin bu önemli katkısının yanı sıra sunulan geniş çaplı vergi ve teşvik politikasından kaynaklanan vergi kaybı nedeniyle devletin zarara uğratıldığı gözlemlenmiştir. Ülkemizde yaşanan bu olumsuzluk nedeniyle son dönemde uygulanmaya konulan serbest bölgelerde verilendirme ile birlikte bölgelerin ticaret hacminde ve firma sayısında azalış olduğu görülmüştür. Araştırmanın sonuçları Sonuç ve Öneriler bölümünde verilmiş, serbest bölgelerde yaşanan aksaklıkların giderilmesi, sistemin etkinliğinin ve verimliliğinin artırılması için bir takım öneriler getirilmiştir.

Çalışmanın teorik kısmının yanı sıra uygulamaya da yönelik olması nedeniyle uygulamadaki kurum ve kuruluşlarla yakın diyaloga girilmesini gerektirmiştir. Bu nedenle öncelikle çalışma için gerekli belgeleri esirgemeyen DTM Bursa Serbest Bölge Müdürü Kemalettin Yücedal'a katkılarından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca çalıştığım kurumun sabibi ve Bursa Gümrük Müşavirleri Derneği Başkanı Ahmet Özenalp ve ortağı Murat Günyüz'e çalışmam esnasında göstermiş oldukları esneklikten dolayı, şehir dışındaki araştırmalarımda yardımlarını esirgemeyen ve yabancı metinlerin çevrilmesinde büyük emekleri olan Evren, Neslihan ve Metin'e, bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen muhterem hocam Prof. Dr. Emin Ertürk'e, ayrıca çalışmalarım esnasında yardımlarını esirgemeyen fedakar eşim Canan'a sonsuz teşekkürler.

Bursa, 2005

İlhan BULUT

İÇİNDEKİLER

Özet.....	iii
Önsöz.....	v
Tablolar.....	x
Grafikler.....	x
Ekler.....	xi
Kısaltmalar.....	xii
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM SERBEST BÖLGELERİN TANIMI-DOĞUŞU-AMAÇLARI-TÜRLERİ VE EKONOMİYE KATKILARI

I.GELENEKSEL ANLAMDA SERBEST BÖLGELER VE TEORİK ANALİZİ.....	5
A. Serbest Bölge.....	5
B. Serbest Bölgelerin Amaçları ve Özellikleri.....	7
C. Serbest Bölge Türleri.....	7
1. Serbest ticaret bölgeleri(free trade zones).....	7
a. açık serbest bölge.....	8
b. kapalı serbest bölge.....	9
2. Serbest üretim bölgeleri.....	9
3. Serbest çevre.....	9
4. Serbest liman (free port).....	10
5. İkiz fabrikalar (maquildora).....	10
6. Antrepo.....	11
7. Serbest bankacılık ve kıyı bankacılığı (free banking zones and off shore banking).....	11
8. Gümrüksüz satış mağazaları (duyy free shops).....	12
9. Yatırım bölgeleri (enterprise zone).....	12
D. Serbest bölgelerin olumlu ve olumsuz etkileri.....	12
1.Olumlu etkileri.....	12
a. döviz kazandırıcı etki.....	12
b. yabancı sermaye ve teknoloji etkisi.....	13
c. istihdam etkisi.....	13
d. ödemeler dengesi üzerindeki etki.....	13
e. ihracatı artırıcı etki.....	13

f. kıyı bankacılığı üzerindeki etki.....	14
2. Olumsuz etkiler.....	14
a. ithalat baskısı ve yurtiçi sanayi ile rekabet.....	14
b. tekelleşme.....	15
c. sosyal yapıda değişim.....	15
d. kaçakçılık.....	16
E. Teorik Analiz.....	16
II. MODERN ANLAMDA SERBEST BÖLGELER VE BUGÜNKÜ YAPILARI.....	22
III. YENİ BİR MODEL NİTELİKLİ SANAYİ BÖLGELERİ VE SERBEST BÖLGELER İLE BENZERLİKLERİ.....	24
A. Tanımı ve Kuruluş Amaçları.....	24
B. Avantajları ve İşleyişi.....	26
C. NSB'nin Hukuki Dayanakları.....	30
1. ABD –İsrail Serbest Ticaret Anlaşması ve Uygulama Yasası.....	31
2. ABD –İsrail Serbest Ticaret Anlaşması ve Uygulama Yasasında değişikliğe gidilmesi.....	31
3. ABD Başkanının Batı Şeria, Gazze Şeridi ve NSB'de üretilen ürünlerin gümrüksüz giriş sağlayan açıklaması.....	32
4. Ürdün-İsrail SNB Anlaşması ve protokoller.....	32
5. ABD ticari temsilcisinin (USTR) NSB ilanı.....	33
D. Nitelikli Sanayi Bölgeleri ve Uygulamadaki Etkinlikleri.....	34
1. Al Hassan Nitelikli Sanayi Bölgesi (İrbid).....	34
2. Abdullah II.Al-Husein Sanayi Bölgesi.....	36
3. Al Husein Bin Abdallah II. Sanayi Bölgesi.....	37
4. Gateway QIZ.....	41
5. Al-Kerak QIZ.....	41
6. Ad-Dulayl QIZ.....	41
7. Al-Tajamout QIZ.....	41
8. Aqaba QIZ.....	41
9. Jordan Cyber City QIZ.....	42
10. Al Qastal QIZ.....	42
11. Mushatta International Comlea QIZ.....	42
12. El Zai Ready Wear Manufacturing Co.QIZ.....	42
13. Hillwood-Hashemite University QIZ.....	42
E. Nitelikli Sanayi Bölgelerine Uygulanan Vergi ve Teşvik Politikaları.....	42
F. Nitelikli Sanayi Bölgelerinin Ürdün Ekonomisine Sağladığı Faydalar.....	43
a. ihracat artışı.....	43
b. sermaye yatırımlarında artış.....	43
c. rekabet avantajı.....	43
d. işsizlikte azalış.....	43
e. teknoloji transferi.....	44
f. ulaşım.....	44
G. NSB'lerin Olumsuz Etkileri.....	44
1. Kurulduğu ülke açısından.....	44
2. ABD açısından.....	44
H. Türkiye'de NSB Kurma Çalışmaları.....	45
I. Nitelikli Sanayi Bölgelerinin Serbest Bölgelerle Karşılaştırılması.....	49

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA SERBEST BÖLGE FAALİYETLERİ VE UYGULANAN VERGİ VE TEŞVİK POLİTİKALARI

I. DÜNYADA SERBEST BÖLGELERİN GELİŞİMİ VE ÜRETİM YAPILARI.....	51
A. Dünyada Serbest bölgelerin Gelişimi.....	51
B. Avrupa Topluğu Ülkelerine Serbest Bölgeler ve Uygulanan Vergi ve Teşvik Politikaları	53
1. Almanya Uygulaması.....	55
2. Fransa Uygulaması.....	56
3. İngiltere’de serbest bölgeler	57
4. İrlanda Uygulaması.....	58
5. İtalya Uygulaması.....	60
6. İspanya Uygulaması.....	61
6. Yunanistan Uygulaması.....	63
7. Danimarka Uygulaması.....	64
8. Belçika Uygulaması.....	65
9. Portekiz Uygulaması.....	65
10. Hollanda Uygulaması.....	66
11. Litvanya Uygulaması.....	66
C. Akdeniz ve ortadoğu ülkelerinde serbest bölgeler ve uygulanan vergi ve teşvik politikaları.....	67
1. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde serbest bölgeler.....	67
2. Kıbrıs Rum Kesimi’nde serbest bölgeler.....	69
3. Suriye’de serbest bölgeler.....	69
4. Lübnan Uygulaması.....	70
5. Mısır Uygulaması.....	71
6. Ürdün’de serbest bölgeler.....	71
7. İsrail’de serbest bölgeler.....	72
8. İran Uygulaması.....	73
9. Tunus’ta serbest bölgeler.....	74
D. Amerika kıtasındaki serbest bölgeler ve uygulanan vergi ve teşvik politikaları.....	75
1. ABD’de serbest bölgeler.....	75
2. Brezilya Uygulaması.....	76
3. Şili’de serbest bölgeler.....	77
4. Meksika Uygulaması.....	77
E. Asya ve uzakdoğu ülkelerinde serbest bölgeler.....	78
1. Pakistan Uygulaması.....	78
2. Hindistan Uygulaması.....	79
3. Çin Halk Cumhuriyeti Uygulaması.....	79
4. Tayvan Uygulaması.....	81
5. Hong Kong.....	82
6. Güney Kore Uygulaması.....	83
7. Endonezya Uygulaması.....	85

8. Filipinler Uygulaması.....	86
9. Japonya Uygulaması.....	87
10.Srilanka Uygulaması.....	87
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
TÜRKİYE’DE SERBEST BÖLGE UYGULAMALARININ VERGİ VE TEŞVİK SİSTEMİ İÇERİSİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	
I. TÜRKİYE’DE SERBEST BÖLGE FAALİYETLERİ.....	91
A. Serbest Bölgelerin Tarihsel Gelişimi ve Yasal Altyapısı.....	91
B. Serbest Bölgelerin Hukuki ve İdari Yapısı.....	93
1. Serbest bölgeler teşkilatı.....	93
2. Bölgenin düzenlenmesi.....	96
3. Faaliyet konuları ve faaliyet ruhsatı işlemleri.....	98
4. Bölgeye mal giriş ve çıkışı.....	103
5. Serbest bölgelerdeki ödeme şekli.....	106
C. Serbest Bölgede Yapılan Faaliyetler.....	106
1. Bölgeden yurtdışına mal çıkışı.....	106
2. Bölgeye yurtdışından mal girişi.....	109
3. Bölgeden Türkiye’ye mal çıkışı.....	109
4. Bölgeye Türkiye’den mal girişi.....	110
5. Bölgeye yatırım safhasında mal girişi.....	110
a. bölgeye yurtdışından yatırım safhasında mal girişi.....	110
b. bölgeye Türkiye’den yatırım safhasında mal girişi.....	110
II. GÜMRÜK BİRLİĞİ KAPSAMINDA SERBEST BÖLGELER.....	113
III. SERBEST BÖLGELERİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ....	123
A. İstihdam Üzerindeki Etki.....	123
B. Ticaret Hacmi Üzerindeki Etki.....	124
C. Vergi Kaybı ve Elde Edilen Gelir Bakımından Etki.....	128
IV.TÜRKİYE’DE SERBEST BÖLGELERE SAĞLANAN VERGİ VE TEŞVİK POLİTİKALARI.....	131
A.Serbest Bölge Avantajlarının Firmalar Açısından Değerlendirilmesi.....	133
1. İthalatçılar açısından.....	134
2. İhracatçılar açısından.....	135
3. Diğer avantajlar.....	137
SONUÇ VE ÖNERİLER	142
KAYNAKÇA.....	147

TABLULAR

Sayfa

TABLO 1	: AL-HASSAN SANAYİ BÖLGESİ (NSB/IRBİD).....	33
TABLO 2	: ABDULLAH II IBN AL-HUSSEIN SANAYİ BÖLGESİ.....	34
TABLO 3	: AL-HUSSEIN BIN ABDALLAH II SANAYİ BÖLGESİ (NSB/Al-Karak).....	35
TABLO 4	: AL HASSAN SANAYİ BÖLGESİ (NSB/Irbid).....	36
TABLO 5	: ABDALLAH II IBN AL-HUSSEIN SANAYİ BÖLGESİ.....	37
TABLO 6	: AL-HUSSEIN BIN ABDALLAH II SANAYİ BÖLGESİ (NSB/Al-Karak).....	38
TABLO 7	: EMEK YOĞUN ÜRÜNLERDE ABD’NİN UYGULAMIŞ OLDUĞU GÜMRÜK VERGİLERİ.....	44
TABLO 8	: TEKNOLOJİ YOĞUN ÜRÜNLERDE ABD’NİN UYGULAMIŞ OLDUĞU GÜMRÜK VERGİLERİ.....	45
TABLO 9	: LİTVANYA’DA SERBEST BÖLGELER UYGULANAN VERGİ VE TEŞVİKLER.....	69
TABLO 10	: İSRAİL SERBEST BÖLGELERİNDE VERGİLENDİRME.....	75
TABLO 11	: SERBET BÖLGELERDE İSTİHDAM.....	123
TABLO 12	: SERBEST BÖLGELERİN YILLIK TİCARET HACİMLERİ.....	124
TABLO 13	: SERBEST BÖLGELERİN SEKTÖREL TİCARET HACİMLERİ.....	125
TABLO 14	: SERBEST BÖLGE FİRMALARIN FAALYET KONULARINA GÖRE SINIFLANDIRILMASI.....	126
TABLO 15	: TÜRKİYE’DEKİ SERBEST BÖLGELERİN 2004 YILI GERÇEKLEŞEN GELİR KALEMLERİ.....	128
TABLO 16	: MERSİN SERBEST BÖLGESİNDEN TAHSİL EDİLEN FONLAR İLE İÇEL DEFTERDARLIĞINA BAĞLI KURUMLAR VERGHİSİ MÜKELLEFLERİNİN ÖDEDİĞİ VERGİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	130
TABLO 17	: SERBEST BÖLGE FİRMALARA SAĞLADIĞI MALİYET AVANTAJI.....	140

EKLER

Sayfa

EK 1	: SERBEST BÖLGELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ORGANİZASYON ŞEMASI.....	96
EK 2	: FAALİYET RUHSATI BAŞVURU İŞLEMLERİ.....	103
EK 3	: TESBİT TAHAKKUK BELGESİ.....	109
EK 4	: SERBEST BÖLGE İŞLEM FORMU.....	113
EK 5	: ÖN STATÜ BELGESİ.....	120
EK 6	: A.TR BELGESİ.....	122
EK 7	: ABD İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ DIŞ TİCARET RAKAMLARI.....	142

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABGY	: Avrupa Birliği Gümrük Yönetmeliği
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.TR	: AB-Türkiye Serbest Dolaşım Sertifikası
BKİ	: Bölge Kullanıcı ve İşleticisi
C.	: Cilt
CIF	: Cost, Insurance and Freight (Fiyat, Sigorta, Navlun)
DİİB	: Dahilde İşleme İzin Belgesi
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
DT	: Dünya Ticaret rgt
ECU	: European Currency Unit (Avrupa Para Birimi)
EFTA	: European Free Trade Agreement (Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması)
EPZ	: İhracat İşlem Merkezi (export Processing Zone)
EUR-1	: Serbest Dolaşım Sertifikası
FOB	: Free On Board (Güvertede Teslim)
FEZ	: Serbest Ekonomi Bölgesi (free trade zone)
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
GB	: Gümrük Birliği
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSP	: Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi
GTİP	: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
GVAS	: Gümrük Veri Ambarı Sistemi
HDTM	: Hazine ve Dış Ticaret Müdürlüğü
İGEME	: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
İİBF.	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ISO	: Uluslararası Standartlar rgt
ITO	: International Trade Organisation (Uluslararası Ticaret rgt)
KDV	: Katma Değer Vergisi
KKDF	: Kaynak Kullanım Destekleme Fonu
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta lekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MAFEZ	: Massan Serbest Bölgesi (Massan Export Zone)
NSB	: Nitelikli Sanayi Bölgeleri (Qualified Industrial Zones)
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma rgt
O.J. of the E.C.	: Official Journal of the European Communities (Avrupa Toplulukları Resmİ Gazetesi)
OGT	: Ortak Gümrük Tarifesi
EB	: Özel Ekonomik Bölge
s.	: Sayfa

SBK : Serbest Bölgeler Kanunu
Sy. : Sayı

TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEV : Telafi Edici Vergi
TÜBİTAK : Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
WEPZA : Dünya İhraç İşleme Bölgeleri Birliği (World Export Processing
Zones Association)

BİRİNCİ BÖLÜM

SERBEST BÖLGELERİN TANIMI, DOĞUŞU, AMAÇLARI, TÜRLERİ VE EKONOMİYE ETKİLERİ

I. GELENEKSEL ANLAMDA SERBEST BÖLGELER VE TEORİK ANALİZİ

A. Serbest Bölge

Yalın bir ifadeyle serbest bölge ülkenin özel olarak seçilmiş bir bölümünde birtakım teşvikler ve muafiyetler doğrultusunda ülke ekonomisine belirli kazanımlar sağlamak amacıyla oluşturulmuş yerler olarak tanımlanabilir.

Uzmanların geniş kapsamlı tanımlarına bakıldığında serbest bölgeler ülkenin siyasi sınırları içinde olmakla beraber, uygulamadaki gümrük, dış ticaret, vergi ve kambiyo mevzuatları bakımından gümrük hattı dışında sayılan, yapılan faaliyetler için daha geniş muafiyet ve teşviklerin susulduğu, ülkenin diğer kısımlarından fiziki olarak ayrılan yerlerdir¹ şeklinde ifade edilmektedir.

B. Serbest Bölgelerin Amaçları Ve Özellikleri

Günümüzde uluslararası bağlantılara yeni bir boyut kazandıran serbest bölgeler, modern altyapı ve dileyen yatırımcının kullanımına sunulan altyapı olanakları ile sermayenin daha az bürokrasi ve daha az riskle yeni pazarlara girişine olanak sağlar. Pazar ekonomisinin yükselişe geçtiği günümüzde dünya nüfus yapısındaki değişim ile birlikte ve bölgeselleşme çabaları, serbest bölgeleri hem geliştirmekte olan hem de gelişmiş ülkelerin aynı bütünün birer parçası olabilmelerini sağlayacak araçlardan birisi haline getirmiştir.²

---

¹ Duran, Erkut, “Serbest Bölgelerde 8 Milyar \$’lık Ticaret Hacmi”, **Türkiye Serbest Bölgeler Rehberi**, İstanbul, 2000, s.3

² Tüzmen, Kürşad “Serbest Bölgeler Buldukları Ülkenin Refahının Artmasında ve Dünya Ekonomisi İle Entegre Olmasına Katkıda Bulunmaktadır”, **Dünya Gazetesi** Özel Ek: 25, İstanbul Türkiye’de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1991 s.1

Serbest bölgeler gümrük hattı dışında sayılmaktadır³ dolayısıyla serbest bölgelerden ülke içine gönderilen yada ülkeden serbest bölgeye gönderilen mal, hizmet ve sermaye hareketleri dış ticaret rejimine tabi olmaktadır. Mevzuatlarda bulunan belirgin kısıtlamalar önemli kazançların ortadan kalkmasına neden olmaktadır bu amaçla ülkeler reeksport* ve transit ticaretini kolaylaştırmak, ithalat ve ihracat üzerindeki zorlukları kaldırmak, yabancı sermaye girişini artırmak teknoloji transferini gerçekleştirebilmek ödemeler bilançosunu düzeltmek, istihdamı arttırmak ve bunlardan da ötesi bu işlemleri gerçekleştirirken uğranılan zaman kaybını minimize etmek gibi nedenlerden dolayı serbest bölge çalışmalarına yönelmektedirler.birçok ülkede serbest bölge uygulamaları aşağıdaki özellikler nedeniyle tercih edilmektedir.

-Mal ve hizmet giriş çıkışlarında bürokrasi en alt düzeye indirilmeye çalışılmıştır. Bürokrasinin azlığı işletmelerin kuruluşunda ve işletilmeleri safhasında da kendini göstermektedir.

Serbest bölge işletmelerinin gerek kuruluşu gerekse işletilmeleri safhasında uygulamadaki bürokratik işlemlerin en az düzeyde tutulmasına özen gösterilmesi gerekir.⁴ Böylece işletmeler için alternatif maliyeti yüksek olan zaman mefhumunun kaybı ortadan kalkmış olmaktadır.

-Serbest bölgelerde yapılan işlemlerde konvertibil bir döviz kullanılmaktadır.

-Yerli ve yabancı firmalar aracılığı ile doğrudan veya dolaylı istihdam oluşturulmaktadır.

-Bölgelere giren malların bölgelerde kalış süreleri konusunda bir süre sınırlaması yoktur.

-Yatırımları çekerek yabancı sermaye ve teknoloji transferini gerçekleştirmede yardımcı olmaktadır.

-Sanayinin ihtiyaç duyduğu bazı hammadde, ara malları ve yatırım mallarının istenilen miktarda zaman kaybı olmadan temin edilmesi⁵ sağlanmaktadır.

---

³ 15.6.1985 tarih ve 18785 sayılı Resmi Gazete

⁴ Erdoğan Engin “Serbest Bölgeler ve Türkiye’de Bir Model Denemesi”, **Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, c.3, Sayı 2, Kasım 1988, s.151

⁵ “A’ dan Z’ ye Serbest Bölgeler”, **Türkiye’de Serbest Bölgeler Rehberi**, İstanbul, 2000, s.3.

* **reeksport**: Diğer ülkelerden yurda ithal edilen malların daha sonra yurtdışına ihraç edilmesidir.

-Hammaddesini ya da ara mallarını yurtdışından sağlayan firmaların girdilerini gümrüksüz ve KDV'siz almaları sağlanmaktadır.

Yerinin iyi belirlenmesi serbest bölge uygulamalarında büyük önem arz etmektedir. Büyük limanlara yakınlığı, uluslararası ana ulaşım ve transit yolları üzerinde kurulması, büyük limanlara yakınlığı bölgenin geniş bir hinterlanda sahip olması, altyapının düzgünlüğü serbest bölgelerden elde edilmek istenen verimi de beraberinde getirmektedir.

Ülkeler serbest bölgelerde yapılacak faaliyetleri kanunlarında belirtmektedirler bazı faaliyet kollarına sınırlamalar getirilebildiği gibi bazı faaliyet kollarına da tamamen serbestlik sağladıkları görülmektedir. Genel olarak Serbest bölgelerde yapılan faaliyet kolları :

Tekstil sanayi ve konfeksiyon

Kimya sanayi

İlaç sanayi

Elektronik ve elektrikli aletler

Otomotiv montaj sanayi

Depolama

Optik sanayi

Gıda sanayi

İçki ve tütün sanayi

Sigortacılık

Bankacılık

Kiralama

Sergileme

şeklinde ifade edilebilir.

C. Serbest Bölge Türleri

Ülkeler ekonomik ve siyasi karakterlerine uygun serbest bölge yapılanmaları oluşturabilir. Çeşitlilik gösteren serbest bölgeleri aynı anda farklı yerlerde uygulayabilirler.

Serbest bölgeler faaliyetleri, bakımından tam bir bütünlük ve homojenliğe sahip olmadığından bunları fonksiyonel bir ayırma tabi tutmak gerekmektedir. Bu açıdan fonksiyonlarına göre serbest bölgeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Serbest Ticaret Bölgeleri (Free Trade Zones)

Bunlar genellikle bir liman civarında ve sınırları belirlenmiş bir alanda ticari faaliyetleri kolaylaştırmak amacıyla oluşturulmuşlardır.⁶ Bu faaliyetlerin sınırları kanunlarca belirlenmiş olup, bu sınırların dışına çıkılmasına müsaade edilmemektedir.

Bu bölgelerde malların depolanmasına, korunmasına, paketlenmesine veya pazara hazırlanması için bazı işlemlere tabi tutulmasına, nakliyesi, reeksport ve transit ticaret gibi faaliyetlere müsaade edilmekte ancak endüstriyel faaliyetlere izin verilmemektedir.⁷

Eğer sözü edilen bölge; tam bir liman ve çevresini kaplayan ve yeniden ihraç edilecek ya da yerel tüketim için kullanılacak olan yabancı kaynaklı eşyaların, gümrük vergisi olmaksızın veya sadece düşük gelir vergisi ödenerek getirildiği bir bölge ise buna serbest liman (free port) denilir.⁸

Serbest ticaret bölgelerine bir kaç grubu dışında her çeşit mal girebilmektedir. Yasak mallar, örneğin genellikle uyuşturucular, ateşli silahlar, kolayca yanabilen ve etrafındaki mallar için tehlike unsuru taşıyan mallar ile mücevherat vb.dir.⁹ Böylece yasak mallar haricinde de birkaç mal grubunun da buralara girişi engellenmiş olmaktadır.

Serbest ticaret bölgeleri ülkede geçerli mali ve iktisadi mevzuatın tamamen veya kısmen uygulanması durumlarına göre açık serbest bölgeler (open free zones) ve kapalı serbest bölgeler (closed free zones) olarak iki bölümde incelenebilir.¹⁰

a. Açık Serbest Bölgeler: Her türlü ticari ve sınai faaliyetlerin yapılmasına izin verilen, kurulduğu ülkeye ait mevzuatın tamamının uygulanmadığı, geniş liberal ilkeler doğrultusunda kurulmuş olan serbest bölgelerdir.

b. Kapalı Serbest Bölgeler: Sadece belirli bazı iktisadi faaliyetlerin yapılmasına izin verilen ve ülke yasalarının sadece bir kısmının uygulanmadığı bölgelerdir.

⁶ DPT, **Serbest Bölgeler Başkanlığı Rapor** 1, Ankara,1984, s.2

⁷ Akyürek,T.,Engin, **Serbest Bölgeler Dünya’da-Türkiye’de**, İTO Yay., İstanbul, 1983,s.12

⁸ Bakır,Sonnur, **Serbest Bölgeler Genel Bir Değerlendirme**, TBMM Kütüphane Dökümantasyon ve Tercüme Müd. Yay., Ankara, 1984, s.11

⁹ Bakır, a.g.e.,aynı yer

¹⁰ Alpar, Cem, **Dünya’da ve Türkiye’de Serbest Bölgeler**, Dost Kitabevi Yay., Ankara, 1985, s.14

Faaliyetler kesin bir çizgilerle belirlenmiştir. Her iki bölge türünün de uygulamada saf haliyle bulunmadığı görülmektedir. Ancak her serbest bölge yasal yollarıyla açık ya da kapalı serbest bölge tipine yakındır.¹¹

2. Serbest Üretim Bölgeleri

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan ve günümüze kadar sayı ve nitelik yönünden hızlı bir gelişime gösteren serbest üretim bölgeleri, gerek ev sahibi ülkeler, gerekse kullanıcılar açısından geniş çaplı araştırmalara konu olmuşlardır.¹² Serbest üretim bölgelerine* ilişkin bir çok tanımlama yapılmaktadır. Bunlardan birkaçına değinilecek:

Bu tip serbest bölgeler, çeşitli endüstriyel faaliyetlerin ihracat ve ülke içerisinde tüketimi için yapıldığı bölgelerdir. Bu tür bölgelerde ağırlıklı olan ticari değil endüstriyel faaliyetlerdir. Bu bölgeler genellikle uluslararası sermayenin ucuz işgücünden ve hammaddeden yararlanmak ve sunulan vergi avantajlarından yararlanmak için yatırım yaptıkları serbest bölgelerdir.¹³

İşgücünün ucuz olduğu her türlü vergi, resim, harç muafiyetinin tam ve kısmi olarak uygulandığı altyapı imkanlarının gelişmiş olduğu bu bölgelerde genellikle ihracata yönelik yerli ve yabancı yatırımlar yapılmaktadır. Amaç ihracata yönelik olduğundan çoğunlukla buralarda üretilen malların ev sahibi ülkeye girişi yasaklanmıştır. Bu bölge türüne göre Güney Kore (Seylan), Endonezya, Tayvan, Çin Halk Cumhuriyeti uygulamalarını örnek gösterebiliriz.¹⁴

3. Serbest Çevre

Ticari malların tüketim amacıyla ithalat veya ihracatının vergisiz olarak yapıldığı özel bir bölgedir. Bölgedeki faaliyetler, yükleme, boşaltma, paketleme, işleme, imalat, montaj, örnekleme, harmanlama olarak örneklenebilir.¹⁵ Ülke içinde yer alan herhangi

---

¹¹ Akyürek, a.g.e., s.13

¹² Erdoğan, Engin, "Serbest Üretim Bölgeleri". **Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, c.4, sy. 2,1986, s.267

* Bu tür bölgelere çeşitli kaynaklarda Endüstriyel Serbest Bölge (Industrial Free Zone), Serbest İhracat Bölgesi (Free Export zone), İhracat İşlem Merkezi (Export Processing Zone), ve Serbest Üretim Bölgesi (Free Production Zone) olarak farklı isimler verildiği görülmektedir.

¹³ Akyürek, a.g.e., s.12-13

¹⁴ Gedik, Soner, "Türkiye'de Serbest Bölge Uygulamalarına Doğru", **Vergi Dünyası Dergisi**, sy.67, Mart 1987, s.35-36

¹⁵ Şengezer, İskender, **Serbest Bölgeler**, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Yay., Ankara, 1983, s.6.

bir bölgede ithal gümrük vergisinin kaldırılmasındaki amaç, bölgenin tüketim ihtiyaçlarının rahat bir şekilde karşılanmasıdır.¹⁶

Bir çok serbest bölge tamamen, tarife ve diğer ithal kontrol mekanizmalarından uzak değildir. Daha genel olarak başka yerlerde belirli mallara uygulanan ithal kısıtlama ve gümrük tarifelerini bu bölgelerde azaltmaya uğraşırlar. Bu tür bölgelerin birçoğunda gümrük kolaylık ve ayrıcalıkları ithal edilmiş olan yiyeceklere, ilaçlara, sermaye mallarına ve tüketicinin acil olan ihtiyaçlarına yöneliktir. Serbest çevredeki faaliyetleri düzenleyen yasa ve kurallar genellikle ülkenin diğer yerlerinde uygulananlara benzerler.¹⁷ Bu özellikleriyle serbest çevreler ile serbest limanlar benzerlik göstermektedir. Ancak ülkenin uzak ve gelişmemiş bölgesinde yer almaktadırlar.

4. Serbest Liman (Free Port)

Yabancı menşeli malların kullanılmak, yerel olarak tüketilmek veya tekrar satılmak üzere tüm limanın etrafını çeviren veya bir bölgesini içine alan, gümrük vergilerinden muaf olarak ya da en düşük tarife ile girdiği yerler olarak tanımlanabilir.¹⁸ Serbest üretim bölgelerinin liman set yapısı, antrepolar ve sanayi tesisleriyle desteklenmesinin yanı sıra oteller, gümrüksüz alış-veriş mağazaları, yerleşim yeri olarak kullanılması, dinlenme ve eğlence merkezleri ile bir şehir görünümünü kazanması ile ortaya çıkmıştır. En önemli serbest limanlar Hong-Kong, Singapur, Bahama Adaları, Manus (Brezilya)'olarak bilinmektedir.¹⁹

5. İkiz Fabrikalar (Maquildora)

Serbest üretim bölgelerinin tipik örneklerindedir. ABD ve Meksika sınırında kurulmuşlardır. Bu fabrikalar başlangıçta sınır bölgesinde kurulup Meksika firmalarının ABD'den gümrüksüz olarak ithal ettikleri hammaddeleri işleyip, montajı yaptıktan sınırı tekrar ABD pazarlarına ihraç etmesiyle başlamıştır. ABD ise satın aldığı bu malların ülkeye girişlerinde malın tümüne gümrük vergisi koymayıp sadece Meksika'da eklenen değere (katma değer) gümrük vergisi koyuyordu. Önceleri sınırda kurulmasına izin verilen bu fabrikalar 1970'lerden sonra içeri bölgelerde de kurulmaya başlamıştır.

---

¹⁶ Erdoğan, a.g.m., s.185-186.

¹⁷ İ.T.S.O., **Serbest Bölgeler ve İskenderun'un Ekonomik Yapısı**, İ.T.S.O. Yay., İskenderun, 1991, s.155-156.

¹⁸ Güner, Sedat, **Serbest Bölgeler**, Anadolu Matbaacılık Yay., İzmir, 1995, s.3.

¹⁹ Erkan, H., -Tatlıdil, R., **Serbest Bölgelerde Uygulanan Teşvik Tedbirlerinin Sektörlere Katkıları Yönünden Değerlendirilmesi**, T.O.B.B. Yay., Ankara, 1990, s.9

Ancak ABD, Meksika ve Kanada, arasında 1994 yılında imzalanan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) antlaşması ile bu fabrikaların da işlevi değişmiş bulunmaktadır.²⁰ Maquildoralar başlangıçta sınır bölgelerinde kurulurken 1970-72'den sonra ülkenin herhangi bir yerinde de kurulmasına izin verildiği görülmektedir.²¹

Meksika'dan ABD'ye insan göçü sorunu, ABD'nin önerisi ile Maquildora üretim bölgeleri kurularak kısmi olarak önlenmiş olup elde edilen sonuçtan her iki ülkenin de yararına olmuştur. ABD'nin yararı; bir yandan ülkesine olan iş göçünü durdurmak, diğer yandan ise bir anlamda fason imalatla düşük maliyetli üretim malları üreterek üçüncü dünya ülkelerinde pazar gücünü arttırmak olmuştur. Meksika ise, yabancı sermaye girişini hızlandırarak istihdam imkanı sağlamış, ekonomik sorunların bir kısmına çare bulmuş ve bu bölgelerde çalışarak yetişen nitelikli insan gücüne kavuşmuş olmaktadır.²²

6. Antrepo

Yurtdışından gelen malların satılıncaya kadar bekletildiği gümrük kontrolünün yapıldığı ve gümrük idaresinin denetiminde bulunan depolardır. Bu malların depolanması sırasında gümrük vergisi ödenmemektedir. Devlet ya da özel mülkiyetli antrepolarda bulunan malların ancak satılmasından sonra ithal eden ülkenin gümrük vergilerinin ödenmesi yükümlülüğü doğmaktadır.²³ Eşyanın antrepo rejimi altında kalış süresi sınırsızdır.²⁴ Dolayısıyla özel ya da genel antrepoda bulunan eşyaya herhangi bir rejime tabi tutulmadığı müddetçe süre bakımından bir sınırlama getirilmemiştir.

7. Serbest Bankacılık ve Kıyı Bankacılığı (Free Banking Zones and Off-Shore Banking)

Tavan ve taban faiz uygulamalarının dışında kalan, kanuni ihtiyat yada rezerv tutma konularında serbest olan, sermaye denetimi daha esnek, sermaye ile mevduat arasındaki ilişkilerin kurallara bağlı olmadığı kıyı bankacılığından oluşmaktadır. Bu bölgelerde faaliyette bulunacak bankaların başlıca dövizleri toplayabilecek güçte olmaları gerekir.

---

²⁰ Tomanbay, Mehmet, **Dış Ticaret Rejimi ve İhracatın Finansmanı**, Hatiboğlu Yay., Ankara, 1985, s.129

²¹ Güner, a.g.e., s.9

²² Erçakar, M.,Emin, "Serbest Bölgeler:Teorik Yaklaşım", http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=206, 11.07.2005

²³ Erçakar, a.g.m.,aynı yer

²⁴ 04.11.1999 tarih ve 23860 sayılı Resmi Gazete (4458 sayılı Gümrük Kanunu)

Serbest bankacılık alanlarında, işlemler yalnızca muhasebe kaydı olarak yapılabileceği gibi, aynı zamanda mevduat toplama ve kredi verme fonksiyonlarını da içerebilmektedir.²⁵

8. Gümrüksüz Satış Mağazaları (Duty Free Shops)

Özellikle havaalanlarında, liman bölgelerinde ve sınır kapılarında bulunana; sigara, içki gibi tüketim maddelerinin satışının gümrük vergisi alınmadan yapıldığı yerlerdir. Son zamanlarda sayıları giderek artan mağazalar, gümrük vergilerinin azlığı nedeniyle tercih edilmektedir. Ancak buralardan yapılan satışlara sınırlandırmalar getirilmiştir.

9. Yatırım Bölgeleri (Enterprise Zone)

Bu bölgeler ülkenin diğer yerlerine göre geri kalmış bölgelerine canlılık getirmesi ve uygun yatırım ortamı sağlaması amacıyla oluşturulmuştur. Yabancı yatırımcıdan çok yerli yatırımcıya yöneliktir. Çeşitli teşvikler ve vergi indirimlerinin uygulanması bu bölgeler için de söz konusudur.²⁶

Yapılan tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere serbest bölge türlerini kesin çizgilerle bir tasnife tabi tutmak mümkün olmamaktadır. Çünkü bir serbest bölgenin birden çok işlevi aynı anda yerine getirebildiği görülmektedir. Örneğin serbest ticaret bölgesi olarak kurulan bir alanda kıyı bankacılığı da geliştirilir, serbest üretim bölgesi hatta bir limanda kurulmuş ise serbest liman olarak da faaliyetini sürdürebilmektedir. Ülkemizde Trabzon Limanı'nda kurulan Trabzon Serbest Bölgesi bir liman içinde kurulmuş olduğu halde sadece ticari faaliyet gösterirken; Bursa'da kurulan serbest bölge birçok tanımlamayı içine alarak Bursa Serbest Bölgesi başlığı altında faaliyetini sürdürebilmektedir.

D. Serbest Bölgelerin Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Uluslararası ticareti kolaylaştıran birçok uygulama gibi serbest bölgelerin de olumlu etkileri olduğu gibi olumsuz etkileri de olmaktadır.

1. Olumlu Etkiler

a. Döviz Kazandırıcı Etki

Serbest bölgelerde faaliyette bulunana firmalar gerek hammadde ve diğer girdiler, gerekse yarı mamul ve mal ihtiyacını ana ülkeden karşıladıkları müddetçeyapılan mal

²⁵ Erkan, - Tatlıdil, a.g.e., aynı.yer

²⁶ DPT a. g. ç., s.4

satışı ihracat işlemi gördüğünden, ülkenin ihracat hacmi büyüyecektir. Bu işlemler genellikle ara malzeme satışında, tüketim malzemeleri satışında ve serbest bölgelerde inşaatı devam eden firmalara yapılan malzeme satışında kendini göstermektedir.

b. Yabancı Sermaye ve Teknoloji Etkisi

Üretime dönük serbest bölgelerde yabancı sermaye yatırımları artacaktır. Yabancı sermaye aynı zamanda teknoloji girişini de beraber getirecektir. Yeni teknolojilerin ülke ekonomisi için olumlu etkiler sağlayacağı açıktır. Özellikle üretimde kullanılan girdiler eğer yurt içinden sağlanıyorsa, ülke ekonomisine katkısı daha da artacaktır. Bu aynı zamanda yerli endüstriler için bir teşvik unsuru olacaktır.²⁷

c. İstihdam Etkisi

Serbest bölgelerin en büyük yararı istihdam alanında kendini göstermektedir. Serbest bölgede kurulan sınai tesisler özellikle bölge halkına yeni çalışma alanları açmakta ve böylece ülkedeki istihdam hacmini artırmaktadır.

İstihdam oluşturmadaki başarıya Meksika'daki Maquildoralar örnek olarak gösterilebilir. Örneğin 1980 yılında yalnızca elektronik ve tekstil sektöründeki toplam iş gücünün %80'i aynı sektörde faaliyet gösteren Maquildoralar'da istihdam edilmekte ve işçi sayısı 120 bine ulaştığı görülmekteydi. Aynı şekilde 1980 yılında Güney Kore ve Malezya serbest bölgelerinde kurulan işletmelerde 80-90 bin kişinin istihdam olanağına kavuştuğu bilinmektedir.²⁸

d. Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etki

Serbest bölgeler geniş kapsamlı ve bilinçli olarak kurulup çalıştırıldığı takdirde ülkenin ödemeler dengesi üzerinde olumlu yönde etkisi olduğu bilinmektedir. Çünkü serbest bölgede yapılan işlemler görünür veya görünmez kalemler halinde döviz kaynağı olmaktadır. Reeksport, transit ticareti, karayolu taşımacılığı, yabancı sermaye yatırımları ve turizm bunun örnekleri olarak gösterilebilir.²⁹

e. İhracatı Arttırıcı Etki

---

²⁷ Güner, a.g.e., s.12

²⁸ Alpar, Cem, **Dünya'da Serbest Bölgeler**, Dost Kitabevi, Ankara, 1985, s.41.

²⁹ Tuncer, Selahattin, **Dünya'da ve Türkiye'de Serbest Bölgeler**, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yay., İstanbul, 1982, s.38

Serbest bölgede faaliyette bulunana firmalar su, elektrik ve temel gıda maddeleri gibi ihtiyaçlarını buldukları ülkeden temin etmektedirler. Bu da buldukları ülkenin ihracat gelirleri kalemini artırıcı bir etki oluşturmaktadır.

f. Kıyı Bankacılığı Üzerindeki Etki

Kıyı bankacılığını bulunduğu serbest bölgelerde, iktisadi faaliyetlerin uluslararası finansman piyasalarından kredi sağlanarak yürütülmesi mevcut prosedürlerin azlığı nedeniyle daha kolay başarılabilir. Serbest bölgedeki bankacılık faaliyetleri normaldeki birçok sınırlamalardan muaf olduğu için serbest bölgeler çekici bir alan olmaktadır. Kıyı bankaları serbest bölgelerde; gerek hizmet veren, gerekse üretim yapan, ithalat ve ihracat işlerini yönlendiren şirketlere bir takım servisler sunma doğrultusunda canlanırlar. Diğer taraftan fon fazlalıklarını da kullanırlar. Özellikle fazlalık ülke içinde yaratılıyorsa kıyı ünitelerinden bu fazlalığın yönlendirilmesi daha kolay olmaktadır. Bahreyn’de bu tür uygulama başlayınca sayıları 52’yi aşan kıyı bankası serbest bölgeye hücum etmiştir. Bu bankaların mevduatı 1975’te 1.7 milyar \$ iken, 1981 yılında 39 milyar \$’ı geçmiştir.³⁰ Sonuç olarak uluslararası piyasalarda dolaşan yabancı sermayeyi çekmek için oluşturulmuş bu bankacılık sistemi genellikle; döviz kontrolleri, krediler üzerindeki faiz oranları, kanuni karşılık oranları ya gevşetilmekte, ya da tamamen ortadan kaldırılmaktadır. Bu durumun da kıyı bankacılığının serbest bölgedeki başarısını etkilediği görülmektedir.

2. Olumsuz Etkiler

a. İthalat Baskısı ve Yurtiçi Sanayi İle Rekabet

Gelişmiş ülkelerde yer alan serbest bölgeler buralarda sağlanan vergi ve gümrük muafiyetlerinin getirmiş olduğu ucuz girdilerin tercih edilmesi nedeniyle ithalat cazip hale getirilmektedir. Serbest bölgelerdeki ithalata yönelik eğilim, ülke ithalat eğilimi üzerinde bir konum oluşturmaktadır. İhracata yönelik üretim yapan serbest bölgelerde montaj düzeyinde üretim yapan firmalar, üçüncü ülkelerden ithal ettikleri ucuz girdiler sayesinde üretimde de artış sağlayacaklardır. Dolayısıyla ülke içindeki yerli firmalara karşı üstünlük sağlamış olacaklardır. Böylece, serbest bölgede üretim yapan yerli ve yabancı firmalar, ülke içi firmalar için ciddi birer rakip olacaklardır. Yerli üretici

---

³⁰ Çiller, Tansu, “Serbest Bölgeler ve Dünya’daki Uygulama”, **Dünya’da ve Türkiye’de Serbest Bölgeler Seminer Tebliği**, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yay., İstanbul, 1982, s.14-17

firmaların korunmasının temini için bazı serbest bölgelerde kısıtlayıcı önlemler alınmaktadır.³¹

Örneğin Sri-Lanka Serbest Bölgesi'nde üretilen tekstil ürünlerinin Avrupa birliği ülkelerine ihracatının yasaklan olduğu bilinmektedir. Gerçekte AT'nin kotası, iç ekonomiden yapılan ihracatı karşılamaktadır.³²

Daha modern altyapı, teknolojik imkanlar sunulan birtakım vergi ve teşvik politikası ile donatılmış serbest bölgedeki firmalar, iç pazardaki firmalara nazaran büyük bir maliyet avantajı sağlamaktadırlar. Serbest bölgelerden yurt içine ithal edilen mallar üzerinden gümrük vergisi, bu maliyet farkını gideremediği takdirde, yurt içinde aynı üretimi yapan firmaların rekabet edebilme şansı azalmaktadır. (Örneğin; Hindistan'da serbest bölgelerde üretilen malların yurt içinde satışı yasaklanmıştır.) Bazı bölgelerde ise daha liberal uygulamalara rastlanmıştır. (Örneğin; Filipinlerde yurt içinde üretilmeyen malların serbest bölgelerden ihracına izin verilirken, Mısır'da üretimin %85'i yurt dışında satılmaktadır.³³

b. Tekelleşme

Serbest bölgeler genel anlamda yerli ve yabancı firmalara birçok imkan sağlamakla birlikte ülkedeki işletmelerde tekelleşme sürecini de hızlandırabilmektedir. (örneğin; küçük ve orta boy firmaların ürettiği parçaları yüksek maliyetli ve uluslararası standartlarda bulmayan bir otomobil firması tesisini serbest bölgeye taşıması halinde bu parçaların ithali serbest olduğundan aynı parçaların dışarıdan karşılaması halinde yurt içinde yaygın biçimde faaliyet gösteren birçok firmanın hızla çökmesine neden olacaktır.) Alıcıların daha iyi ambalajlamaya önem verdiği bir durumda yurt içinde üretilen mallar serbest bölgeden sağlanan aynı kalitede fakat daha ucuz ambalaj malzemelerinin kullanılmasıyla serbest bölgede ambalajlanabilecek, bu durum da yurt içindeki ambalaj sanayini olumsuz yönde etkileyecektir.³⁴

c. Sosyal Yapıda Değişim

---

³¹ Karakuzey, Mustafa, **Serbest Bölgeler ve İlgili Mevzuat**, 1.Baskı, Ünal Yayınevi, İstanbul, 2003, s.33

³² Alpar, a.g.e., s.45

³³ Karakuzey, a.g.e., s.33

³⁴ Özcan, Faysal, **Dünyada ve Türkiye'de Serbest Bölge Uygulaması**, Maliye Bakanlığı Yay., sy. 293, 1987, s.52

Sosyal yapıdaki olumsuz değişim sadece serbest bölgelerde söz konusu değildir. Hızlı sanayileşmenin görüldüğü yerleşim yerlerinde, iş gücü talebindeki artışla birlikte nüfusun ülke içindeki dağılımında sorunlar yaşanmaktadır. Sanayileşme ile birlikte ekonomide yaşanan canlılık istihdamdaki artışı da beraberinde getirirken bu artış o bölgedeki nüfus artışını ve dolayısıyla konut sorununu da ortaya çıkarmaktadır. Nüfusun belirli bir bölgede yoğunlaşması bu sorunun daha büyük bir hal almasına neden olmaktadır.

d. Kaçakçılık

Sadece serbest bölgelerde değil gümrüklerle ilgili her alanda yeterli kontrollerin yapılmaması halinde mümkün olmaktadır. Eğer serbest bölgelerin çevresi de iyi kontrol edilmiyor, sınırları kesin olarak belirlenerek sıkı korunamıyorsa benzer sakıncalar ortaya çıkabilir. Ancak, bu gibi sakıncalar, etkin idare ile ortadan kaldırılabilir veya en azından asgariye indirilebilir.³⁵

Buraya kadar yapılan açıklamalarda serbest bölgelerin olumlu ve olumsuz yönleri üzerinde duruldu. Bu gün dünya üzerinde bir çok başarılı serbest bölge örneği olduğu gibi, başarısız örneklerin sayısı da dikkate değerdir. Bilinmektedir ki serbest bölgelerin kuruldukları ülke ekonomisine olumlu etkilerini artırmak ya da olumsuz etkileri minimize etmek serbest bölge yöneticilerinin uygulayacağı işletme modeli ve becerisine bağlı olmaktadır.

E. Teorik Analiz

Serbest bölge uygulamalarının geçmişinin çok eski yıllara dayandığı bilinmesine karşın, uygulamaya bakıldığında asıl gelişme alanını özellikle 1960'lı yıllarda serbest üretim bölgesi çalışmalarının başlamasıyla gerçekleştiğini söylemek mümkün olmaktadır. Kuramsal açıdan bakıldığında bu yapılanmaları açıklamaya yönelik çabaların beklenenden az olmasına karşın 4 grup altında toplanabileceği ifade edilebilir: Birinci grup çalışmalar Heckscher-Ohlin ekonomisi varsayımları altında serbest bölgelerin kurulduğu ülke açısından refah etkisini araştırmaktır. İkinci grup çalışmaların amacı, buralara doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yapılma nedenlerini araştırmaktır. Üçüncü grup görüşmelerde Dünya pazarı fabrikaları adı altında

---

³⁵ İncekara, Ahmet, **Dünyada ve Türkiye'de Serbest Bölge Uygulaması ve Mevzuatı**, Temel Yay., İstanbul, 1986, s.36

toplanabilecek ve işin uluslararası düzeyde parçalanması, toplanması ve toplam üretim maliyetinin en aza indirilmesi üzerinde durmaktadır. Dördüncü ve son grup görüşler ise dünyada son dönemde boy gösteren serbest üretim bölgelerinin geçirdiği dönüşümlere ifade etmektedir.³⁶

Serbest bölgelerin teorik olarak iktisadi analizi ilk defa Hamada tarafından gerçekleştirilmiştir. Hamada'nın gerçekleştirdiği bu teorinin esası ise Heckscher-Ohlin Teorisine (2x2x2 Sabit Ticaret Hadleri) dayanmaktadır. Bu nedenle önce Heckscher - Ohlin Teorisinin genel çerçevesi belirtilerek Hamada'nın geliştirdiği teorik analizin anlatılmasına çalışılacaktır.

Bilindiği gibi Heckscher-Ohlin dış ticaretin doğuş nedenini mallarını üretim fonksiyonlarının ülkeler arasında farklı olmasından değil, ülkelerin farklı faktör yoğunluklarına sahip olmaları ile açıklamıştır. Heckscher-Ohlin geliştirmiş olduğu teorisinde, emek ve sermaye gibi iki önemli faktör üzerine yoğunlaşmıştır. Teorinin sonuçlarının ikiden fazla üretim faktörlü modeller için genel olarak geçerli olduğu ifade etmektedir. Teorisinde, ülkeler arasında aynı mallar için üretim fonksiyonlarının aynı olduğunun kabul etmesi yanında dış ticaretin temel nedeninin ülkelerin sahip olduğu nispi faktör zenginlikleri olduklarını³⁷ söylemektedir. Heckscher-Ohlin modelinde iki malın farklı üretim fonksiyonu ve dolayısıyla farklı faktör yoğunluğu vardır ve üretim emek ve sermaye gibi spesifik olmayan iki faktörün yardımıyla gerçekleşir.³⁸ Bu durumda **dış ticaretin, ülkelerin farklı faktör yoğunluklarına sahip oldukları için ortaya çıktığı** ifade edilmektedir.

Heckscher-Ohlin Ticaret Modeli iki farklı teorem ortaya koymaktadır.

-Nispi faktör dağılımlarındaki farklar, nispi mal yapısındaki farklılıklara neden olur ve bu da dış ticareti mümkün kılar.

---

³⁶ İlkin, S., - Tekeli, İ., **Dünyada ve Türkiye’de Serbest Üretim Bölgelerinin Doğuş ve Dönüşümü**, Yurt Yay., Ankara, 1987, s.16

³⁷ Karluk, S., Rıdvan, **Uluslararası Ekonomi-Teori-Politika-Sistem Kuramları**, Bilim Teknik Yay., İstanbul, 1984, s.48-49

³⁸ Batra, N., Raveendra, “A Synthesis of the Heckscher-Ohlin And The Neoclassical of International Trade”, **Journal of International Economics**, sy.6, 1976, s.21

-Dış ticaret yoluyla sadece mal fiyatları değil aynı zamanda faktör fiyatları da eşitliğe yönelir.³⁹

İki ülke, iki mal ve iki faktörlü (2x2x2) sabit ticaret hadlerindeki bir modelde, Heckscher-Ohlin Teorisine göre üstünlükleri ortaya koyabilmek ve faktör fiyat eşitliklerini açıklayabilmek için bir takım varsayımlarda bulunmak gerekir.⁴⁰

- i. Ulaşım maliyetleri sıfır olup, serbest dış ticaret geçerlidir.
- ii. Mal ve faktör fiyatlarında tam rekabet vardır.
- iii. İki ülke, iki mal ve iki üretim faktörü söz konusudur.
- iv. Ülkelerdeki üretim faktörleri arzı sabit ve aynı nitelikte olup, bunların tam istihdamı sağlanmaktadır.
- v. Ülkelerde ölçeğe göre sabit getiri söz konusudur.
- vi. Tam ihtisaslaşma yoktur.
- vii. Faktör yoğunlukları tersine dönmektedir.
- viii. Üretim fonksiyonları dünyanın her yerinde özdeş, homojen ve birinci derecedendir. Dolayısı ile mal fiyatları ile faktör fiyatları arasında bire-bir (one-to-one) ilişki vardır. Yani malların faktör yoğunluğunun özellikleri hiç değişmemekte ve iki malın eş ürün eğrileri birden çok noktada kesişmektedir ki farklı malın üretim fonksiyonu farklı faktör yoğunluğuna sahiptir.
- ix. Üretim fonksiyonları mallar arasında aynıdır. Bu durumda A ve B malları her iki ülkede aynı teknik ile üretilmektedir.

Bu teori iki ülkedekinin, iki mal üretimindeki verimlilik farklarının aynı olmadığını ve dolayısı ile bu ülkeler arasında ticaretin ya da mal değişiminin doğduğunu göstermektedir. Heckscher-Ohlin bu varsayımlar altında farklı iki ülkede üretilen benzer malların verimliliklerinin hangi nedenden dolayı farklı olduğuna açıklık getirmeye çalışmıştır.

Heckscher-Ohlin teorisine göre; birinci neden ülkelerin kaynak oranlarının farklı olmasıdır. İkinci nede ise değişik malların salt teknolojik açıdan belirli bir üretim kaynakları bileşimiyle diğer herhangi bir bileşimine göre daha etkin bir şekilde

---

³⁹ Mumcu, Necati, **Pür Dış Ticaret Teorisi ve İktisadi Gelişme**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1969, S.22

⁴⁰ Kindeberger, C.,P.,**International Economi**, çev. Gülten Kazgan,, İstanbul, 1972, s.45-46

üretmesidir. Teknik değişme, malların biriktirdiği kaynak oranlarını da değiştirmektedir.

Bu teoriye göre, bir ülke nisbi olarak daha bol sahip olduğu faktör ile ürettiği malları ihraç eder.⁴¹ Yani ülkenin en yüksek miktarda sahip olduğu üretim faktörü ile ürettiği malları ihraç edeceğini gösterir. Heckscher-Ohlin Teorisi Ricardo'nun Mukayeseli Üstünlükler Teorisi ile benzerlik göstermesine karşın büyük farklar arz etmektedir.

Ricardo modelinde tek bir üretim faktörü varlığı söz konusu iken faktör arzı ticarete hangi malların ithal, hangilerinin ihraç edileceğine tespitinde önemli rol oynamaktadır. Heckscher-Ohlin modelinde iki üretim faktörü vardır. Faktör dağılımlarını malların uluslararası farklılığa göre mukayeseli üstünlüğü tayin etmektedir.* Ricardo modelinde mukayeseli üstünlük üretim fonksiyonlarının uluslararası farklılığına dayanmaktadır. Bu teoride önemli olan nokta faktör bolluğu kavramının nasıl izah edileceğidir. Buna göre ülkeler A ve B, faktörleri ise; K (sermaye), ve L (emek) olarak düşünülecek olursa, A ülkesindeki K/L oranı B ülkesinde büyük ise, A ülkesinde K faktörü, B ülkesinde ise L faktörü boldur şeklinde izah edilebilir.⁴² Teoriye bu kadar açıklama yaptıktan sonra asıl konu olan Koichi Hamada'nın serbest bölgeler için geliştirdiği teorik çerçeveye geçilebilir. Hamada serbest bölgelerde standart İki Faktör-İki Mal Ticaret Modelini şöyle açıklamıştır:

Günümüzde gelişmekte olan ülkelerde yabancı direkt yatırımları ülkeye çekmek için ülke içinde bir serbest bölge (Free Zone) kurmaya eğilim görülmektedir. Serbest bölge kurmakla bir ülkenin konumu bakımından iyi bir bölümünü belli sanayilerde yatırımlara açarak karşılığında çeşitli avantajlar sağlayabileceği öne sürülmektedir. Bu avantajlar arasında iş gücünün istihdamında bir artış, ödemeler dengesinde iyileştirmeye yol açacak bir şekilde ihracat artışı ve gelişen teknolojiye faydalanılması sayılabilir. Aynı zamanda da ithalatla rekabet eden yerli sanayinin yabancı yatırımların varlığına rağmen

---

⁴¹ Mumcu a.g.e., s.23

⁴² Mumcu, a.g.e., aynı yer

* Ohlin üretim faktörleri arzına, iklim şartları doğal zenginlikler, sosyal kurumları vs.de katarak bu kavramı genişletmektedir.

yine de korunmasını muhafaza etmektedir. Bu durumda ülke korunan sanayilerin avantajlarından fedakarlık etmeden yabancı yatırımların meyvelerini toplayabilir.⁴³

Hamada'nın teorisine göre serbest bölgeye gelen yabancı sermayenin, nisbi olarak sermaye yoğun malı üretmek üzere o ülkedeki teknolojiye herhangi bir değişikliğe sebep olmadan sadece sermaye özelliği ile gelmesi halinde ülkenin iç fiyatlarla hesaplanan milli gelirinde bir değişiklik olmayacak, buna karşılık uluslararası fiyatlarla hesaplanan milli gelirinde bir düşme olacaktır. Görüldüğü gibi milli fiyatlarla ulusal gelir değişmemekle birlikte uluslararası fiyatla milli gelir düşmektedir. Bu refahtaki gerileme iki nedenle ortaya çıkmaktadır: Bunlardan birincisi faktör oranı etkisidir ve buna göre, yabancı sermayenin çektiği emeğin nisbi kıtlığının artmasından dolayı kapital yoğun malın üretiminin nisbi olarak artmasından doğmaktadır. İkincisi ise, yabancı sermayeyi koruma etkisidir. Bu etkiye göre de yabancı yatırımcı korunmuş iç pazarda, dışa göre sermaye yoğun malı üretip elde ettiği karını uluslararası düzeyde üretim yapan emek yoğun malla ülke dışına transfer etmesinden doğmaktadır. Diğer bir durumda; yabancı sermayenin beraberinde sermaye akımı olmadan yalnız teknoloji transferi olarak gelmesidir. Şayet serbest bölgesi olmayan bir ülkeye yabancı sermaye salt teknoloji transferi olarak gelirse uluslararası fiyatlara göre milli gelirin düşüşü faktör oranı ve yabancı sermayeyi koruma etkilerinin yanında teknik hakimiyet etkisini de içerecektir. Modele göre eğer bu ülkede bir serbest bölge bulunuyor ve de teknoloji transferi bu bölgeye yapılıyorsa teknik hakimiyet ve yabancı sermayeyi koruma etkileri olmayacak yalnızca faktör oranı etkisi kalacaktır.⁴⁴

Hamada'nın analizindeki dördüncü durum ise; serbest bölgede ara malların üretilmesi ile ilgilidir. Buna göre bir serbest bölgede yapılan bir yabancı yatırım teknoloji transferi içersin ya da içermesin yabancı sermayeyi koruma ve teknik hakimiyet etkisi nedeniyle uluslararası fiyatlarla aranması durumunda milli gelirden azalma olmayacaktır. Bu etkileri serbest bölge ortadan kaldıracaktır. Sonraki dönemde Hamada'nın çalışmalarını geliştirmek üzere Hamilton ve Svenson'un analizleri ortaya çıkmıştır. Bu iki iktisatçı çalışmalarında Hamada'nın sermayenin sektörler arasında tam

---

⁴³ Hamada, Koichi, "An Economic Analysis of the Duty Free Zone", **Journal of International Economics**, sy.4, 1974, s.225

⁴⁴ Erçakar, M.,Emin, "**Serbest Bölgeler:Teorik Yaklaşım**", http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=206, 11.07.2005

bir hareket serbestisine sahip olduğu varsayımında bir değişikliğe gitmişler ve her iki sektöre özgü sermayeler bulunduğunu kabul etmişlerdir. Böylece serbest bölge projelerinin gerçekte sermaye ithali ile emek ihracı arasında bir seçim problemine indirgeneceğini göstermişlerdir. Ayrıca Hamilton ve Svenson analizlerinde yabancı sermayenin iki farklı mekanizma ile özendirildiğini göstermektedir. Birincisi sermaye yoğun malın ülke içindeki üretiminin korunması nedeniyle, ülke içi ücret düzeyinin yapay olarak düşük kalmasının yabancı yatırımlara sağladığı ücret düşüklüğünden dolayı ortaya çıkan korumadır. İkincisi ise, ülke içinde üretilen malların fiyatları ile serbest bölgede üretilen malların fiyatları arasında ortaya çıkan farklılıktır. Serbest bölgelerdeki yabancı yatırımcıların elde etmiş oldukları maliyet avantajının buradaki ithalatın gümrük vergisi ödenmeden yapılmasından değil;ülke içinde yapılan ithalatın gümrüğe tabi olmasından dolayı koruma altındadır.⁴⁵ Dolayısı ile işle yabancı sermaye açısından bu iki durum büyük bir maliyet avantajı sağlamakta ve böylece tercih sebebi olarak kabul edilmektedir.

Uluslararası yabancı sermayenin dünya genelinde yapmış olduğu yatırımlar neticesinde ortaya çıkan dünya fabrikası olma olgusu aslında üç farklı nedenin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır: Bunlardan birincisi ulaşım ve haberleşme teknolojisinde gelinen nokta ile ilgili iken, ikincisi, iş gücünün ucuzlatılması ve fabrika içinde ihtisaslaşma gerektiren malların üretim şeklinin toplam emek maliyetini azaltması gereği bu sürecin dünya çapında uygulanmasını doğurmuştur. Üçüncü neden göre ise, gelişmekte olan ülkelerde düşük ücretle ve gelişmiş ülkelerdeki verimlilikle çalışmaya hazır iş gücünün büyük bir işsizler ordusu oluşturmasıdır. Böylece dünya fabrikalarının yedek emek orduları da üretim için dünya ölçeğinde temin edilmeye hazır beklemektedirler.⁴⁶ Bütün bu sürecin sonucunda uluslararası sermayenin teknoloji yoğun bölümleri merkez ülkelere yönelirken çevre ülkelere emek yoğun üretim yapısıyla karşı karşıya olunduğu görülmektedir.

Serbest bölge uygulamalarını teorik olarak zaman içersindeki süreci incelendiğinde ilk zamanlar gümrük vergilerinden muaf tutularak ticarete sağlanan kolaylıklar şeklinde görünse de zamanla yabancı sermayenin yoğun bir şekilde katılımı ve ülkelerin önce

---

⁴⁵ Erçakar,a.g.m.,aynı yer

⁴⁶ İlkın, - Tekeli, a.g.e, s.26

teknoloji daha sonra istihdam ve ödemeler dengesine etkileri üzerine yoğunlaştığı gözlemlenmektedir.

II.MODERN ANLAMDA SERBEST BÖLGELER VE BUGÜNKÜ YAPILARI

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte ABD'nin ekonomik, sosyal ve siyasi bir uluslararası yapılanmayı hedef aldığı görülmektedir. Bu ülkenin öncülüğünde Birleşmiş Milletler sistemi kurulmuş, IMF, Dünya Bankası ve GATT, dünya ekonomisinde piyasa kurallarının işlemlerini sağlayacak amaç ve hedeflerle donatılmışlardır. Bu uluslararası ekonomik ve siyasi kuruluşlar ile bunların faaliyetleri çerçevesinde dünyada hem bir küreselleşme hem de bir dayanışma ortamı sağlanmak istenmiştir. Aynı dönemde II.Dünya Savaşından tahrip olarak çıkan Batı Avrupa ülkeleri Marshall Planı çerçevesinde yapılan yardımlarla tekrar toparlanmaya başlamıştır. Uzakdoğu, Latin Amerika, Okyanusya Ülkeleri, bağımsızlıklarını yeni yeni kazanan sömürgelerle beraber dünya pazarlarındaki yerlerini almışlardır. Bu arada bir taraftan tarım sektöründeki teknolojik devrim (yeşil devrim), diğer taraftan çok uluslu şirketlerin sayılarının ve faaliyetlerinin tüm dünyada artması, üretimin, sermayenin, ticaretin ve işgücünün uluslararası nitelikler taşımasına yol açmıştır. Bugün dünyada yaygınlık kazanan ekonomik bütünleşmeler önce uluslararası ticaret alanında etkisini göstermeye başlamıştır. GATT sistemi içerisinde kodifiye edilen kurallar uluslararası mal ticaretini bir disiplin altına alınmıştır. 1870-1980'li yıllarda başlayan mali ve diğer hizmet piyasaları ile yatırımların entegrasyonu süreci ise, yine GATT Uruguay Turu çerçevesinde belirli kurallara bağlanmıştır.⁴⁷ Bu süreç ile birlikte dünya ticaretinin önündeki engellerin zamanla azaldığı ve dünya ekonomisinin hızlı bir küreselleşme sürecine girdiği gözlenmektedir. İletişim ve ulaşım teknolojisinin gelişimi küreselleşme sürecini hızlandıran iki temel unsur olagelmıştır.⁴⁸ Haberleşme ve ulaşım teknolojisindeki hızlı ilerleme neticesinde ülkeler düzeyinde malla arasındaki fiyat farklılıklarının azaldığı, ülkelerin birbirlerine daha bağımlı hale geldiği ve dünya üretiminin büyük miktarda artış kaydettiği görülmektedir.

İktisadi açıdan bakılacak olursa; iktisadi faaliyetlerde yüzyıllar öncesinden bugüne taşınan ilişkilerde çok hızlı bir gelişme olduğu görülmektedir. Dünya Ticaret Örgütü

⁴⁷ Karluk, S.Rıdvan, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Turhan Kitabevi, 1996, s.2

⁴⁸ Tathoğlu, İsmail, "Ekonomide Global Etkiler", **Ekohaber**, 7.-13.Haziran.2005, s.2

verilerine göre 1990 yılı baz alındığında 1950’de toplam dünya üretimi 18 iken 1999’da 120 olmuş; ihracat endeksi ise aynı yıllarda 2’den 160’a çıkmıştır. Bunun anlamı ise şudur; ihracat artış hızı üretim artış hızından daha fazla olduğu ve insanların kendi ürettiklerine bağlı kalmadıklarıdır. 1990-99 arasında bile dünya mal ihracatında ortalama %6.5’lik büyüme sağlanmışken aynı yıllarda dünya mal üretimi ortalama %2’lik büyümüştür. Bunun küresel olarak anlamının ise bölgelerin ticari faaliyette almış oldukları paylardaki gelişmeyle ilgili olduğu görülmektedir. 1948’de Kuzey Amerika’nın dünya mal ticaretindeki payı %27.5 iken, 1999’da bu oran %17.1’e düşmüş Asya’nın payı ise aksine %13’ten %25.5’e çıkmıştır. Teknolojide meydana gelen gelişmeler hizmet ticaretini de artırmış ve 1.4 trilyon \$’a çıkarmıştır.⁴⁹

Bu açıklamalardan yola çıkıldığında serbest bölge tanımlaması yapılırken bu tanımlamayı küreselleşme olgusu içerisinde değerlendirmekte fayda vardır. O halde Modern Anlamda Serbest Bölge:

Küresel ekonomik sistemde, serbest bölge uygulamaları mal ve sermayenin dolaşımından daha fazla pay almak için oluşturulmuş alternatif yapılanmalardır⁵⁰ şeklinde tanımlanabilir.

Serbest Bölgeler 2003 yılı itibarı ile 7 trilyon \$’lık dünya dış ticaret hacminin %15’ini almışlardır. Aynı şekilde Türkiye de bu yapılanmadan 100 milyar \$’lık dış ticaret hacminin %15’ini alarak dünya ortalamasını yakalamıştır.⁵¹

Gelişmiş ülkelerde dünya pazarına yönelik üretimde bulunan şirketler gerek işçilik maliyetlerinin giderek yükselmesi, gerekse uluslararası ticari rekabet ortamının sürekli olarak setleşmesi nedeniyle üretim ve dağıtım maliyetlerini düşürerek daha ucuz mal arz etme yolları aramaktadırlar.⁵² Özellikle çok uluslu şirketlerin mümkün olduğu kadar düşük maliyetle üretebilecekleri yerleşim yerlerine yönelindikleri bilinmektedir. Bugünkü yapılarıyla serbest bölgeler buldukları ülkelerde uygulanan yasalardan tam muaf olmamakla birlikte belirli bir düzenleme içerisinde olmaktadır. Ülkeler serbest

---

⁴⁹ Ertürk, Emin, **Uluslararası İktisadi Birleşmeler, Teori ve Türkiye’nin İçinde Bulunduğu Birleşme Hareketleri**, 3. Baskı, Bursa, 2002, s.33

⁵⁰ DTM Serbest Bölgeler Genel Müd., **Aylık Rapor**, Aralık 2003, s.2

⁵¹ Tüzmen, Kürşad, **Conference Opening**, Building Trading Capacity with Free Zones, The Flagstaff Institute-Wepza, 2003, s.9

⁵² Engin, “Serbest Üretim Bölgelerinde Yatırımcılara Sağlanan Teşvikler”, **Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.5, sy.1, 1997, s.243

bölgelerin aksayan yönlerine müdahale edip bir takım düzenlemeler getirebilmektedir. Ülkemizde 5084 sayılı yasa ile serbest bölgelerde üretim yapmayan firmalara vergi uygulamasına başlanması bu düzenlemelere örnek teşkil etmektedir. Böylece serbest bölgelerin kurulmasındaki en temel dayanak olan üretim ve dolayısıyla da ihracat düşüncesinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Sonuç olarak son dönem yapılanmalarıyla serbest bölgeler geleneksel manadaki tanımlamalarından sıyrılıp, serbest çevre, serbest liman, gümrüksüz satış mağazaları, serbest yatırım bölgeleri ve antrepo gibi uygulamaların serbest bölge çalışmaları içerisinde yerlerini yitirerek, tanımlamaların serbest bölgelerin asıl faaliyet konusu olan üretimin ve mal ticaretinin gerçekleştirdiği yerler olarak yapıldığı görülmektedir. Diğer, türlerin ise bu çalışmaların içerisinde çok sınırlı kaldığı görülmektedir. Serbest bölgelerin amaçlarının ise firmaların mevcut avantajlarını ön plana çıkarmak, lojistiğe önem vermek, teknoloji düzeyini artırmak ve AR-GE faaliyetlerini düzenleyerek, serbest bölgelerin uluslararası ticaretten daha fazla pay alması yönünde şekillendiği görülmektedir.

III. YENİ BİR MODEL NİTELİKLİ SANAYİ BÖLGELERİ VE SERBEST BÖLGELERLE BENZERLİKLERİ

A. TANIMI VE KURULUŞ AMAÇLARI

Nitelikli Sanayi Bölgeleri (Qualified Industrial Zones-QIZs)

Amerika Birleşik devletleri tarafından belirlenmiş ve yerel yetkililer tarafından tayin edilmiş iki ülkenin ortak topraklarının olduğu bir bölgedir ve buradan ticari mallar Amerika Birleşik Devletleri tarafına kota sınırlaması, gümrük, üretim veya tüketim vergisi, veya herhangi bir mukabil istifadenin gereği görülmeden girebilir. Bu bölgeler ABD-İsrail Serbest Ticaret Antlaşmasına (STA) dayanarak kurulmakta ve uygulamadaki tek örneği de Ürdün'de kurulan bölgeler oluşturulmaktadır. 22 Nisan 1985 yılında imzalanan ABD-İsrail Serbest Ticaret Antlaşması ile İsrail'den ABD'ye ihraç edilen ve en az %35 oranında İsrail katkısına sahip olan mallar gümrük

vergisinden muaf olarak ABD piyasasına girebilmektedir.⁵³ Nitelikli Sanayi Bölgeleri, ilk olarak 1998 yılında ABD tarafından Orta Doğu barış sürecinin desteklenmesi amacıyla ve bu bölgedeki ülkeler ile İsrail arasındaki sorunlara kalıcı çözümler bulmak amacıyla geliştirilmiş tek taraflı bir modeldir. Bu model ile bölgedeki yatırımlar teşvik edilerek ABD'ye gümrüksüz ve kotasız ihracat yapabilme özelliği getirilmiştir. Temel amaç bölge ekonomisinin güçlendirilmesi ve işsizliğin kısmen de olsa azaltılması suretiyle sosyal huzursuzluğun giderilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁴ Barışın kalıcı olabilmesi ve huzursuzluğun giderilebilmesi için bu çalışmaların ekonomik refahla desteklenmesi göz ardı edilmemelidir. Dolayısı ile bölge ülkelerinde yatırım, yabancı sermaye, teknoloji ve ihracatın geliştirilmesi düşünceleri ile barışın tarafı olan ülkeler arasında işbirliği sağlanması üzerinde önemle durulmaktadır.

Her iki amaca yönelik çeşitli çalışmalar yürütülürken bu konuların gündeme getirildiği ve tartışıldığı uluslararası platform MENA (Middle East and North Africa) toplantıları olmuştur. Ancak bu toplantılar bölge ülkelerinin düşük katılımı nedeniyle iş birliğinin geliştirilmesini sınırlandırmaktadır. Bu nedenle Orta Doğu barış sürecinin mimarı ve gözetimi konumunda bulunan ABD, barış sürecinin en önemli tarafları olan İsrail, Mısır, Ürdün ve Filistin arasında ekonomik işbirliğinin sağlanması amacıyla bir ticari model geliştirilmiştir. Bu model barışa taraf olan ülkelerin ortak üretim yapıları ve üretilen ürünleri ABD'ye gümrüksüz ve kotasız ihraç etmeleridir.

Bu amaçla oluşturulan NSB'lerin temel amacının bölge ülkeleri arasındaki ekonomik ve ticari işbirliğini geliştirmek suretiyle bölge halklarını birbirine yaklaştırmak ve bu çerçevede bölgenin topyekün olarak kalkınmasını hızlandırmak ve böylece Ortadoğu barış sürecinin kalıcı bir yapıya oturtulmasını sağlamak olduğu görülmektedir..

Bu yeni ticari gelişim ABD'nin İsrail, Ürdün, Mısır, Filistin yönetimi arasındaki gelişen ekonomik işbirliğini kolaylaştıran Ortadoğu barış sürecine somut desteğin bir unsuru olarak görülmektedir.

Böylesine bir özel statü, İsrail'in güvenliğini artırarak İsrail dışında yaşayan Filistinlilere yeni iş olanakları sağlamakla birlikte Gazze Şeridi ile Batı Şeria'ya uygun

⁵³ Tursun, Kadir, "Nitelikli Sanayi Bölgelerine Genel Bir Bakış" **Gümrük Dünyası Dergisi**, sy.41, Ankara, İlkbahar 2004, s.16

⁵⁴ ASO, **Nitelikli Sanayi Bölgeleri**, ASO Medya Yay., Ankara, Kasım 2002, s.1

ve cazip yabancı sermaye sağlayacaktır. Filistin yönetimi buna karşılık Batı Şeria ve Gazze Şeridine ABD ürünlerinin gümrüksüz geçişini sağlamayı ve bölge içerisinde söz konusu ürünleri milli mallarla aynı muameleye tabi tutmayı kabul etmiştir. Filistin yönetimi ayrıca yine bu antlaşma kapsamında Arap Birliği'nin İsrail mallarına olan boykotuna son vermek için her türlü çabayı göstereceğini taahhüt etmiştir. İsrail-Ürdün ve İsrail-Mısır arasında oluşturulacak NSB'de aynı şekilde bu ülkeler arasında ki barışın kalıcı olmasına destek verecek ve bölgenin ekonomik kalkınmasına önemli katkı sağlayacaktır.⁵⁵ Dolayısıyla ile NSB kurulmasındaki amacın ticaretin öncülüğünde kalıcı barışın sağlanmasına yardımcı olmak şeklinde ifade edildiği görülmektedir.

B. Avantajları ve İşleyişi

Nitelikli Sanayi Bölgelerinden ihraç edilecek ürünler genelleştirilmiş tercih sistemi (GSP-Generalized System of Preferences) çerçevesinde sağlanan fırsatlardan tümüyle yararlanmaktadır. Bu sistem, gelişmekte olan ülkelerin bazı ihraç ürünlerine gelişmiş ülkeler tarafından getirilen sınırlamaların belli sınırlar dahilinde azaltılması ya da düşük oranlı tarifelerle giriş yapılmasını sağlamaktadır.⁵⁶ Kurulduğu ülke açısından sağladığı avantajları şöyle sıralanabilir:

-İhraç edilen ürünün bünyesine giren ithal ürünler için ithalatta alınan gümrük vergilerinden muafiyet imkanı tanınması,

-Üretilen ürünlerin ABD pazarına gümrük vergisi ödenmeden ve kota uygulamasına tabi tutulmadan girebilme imkanı,

-Gelir vergisi ve sigorta kesintilerinden muafiyet,

-Yabancı döviz kullanımı açısından herhangi bir kısıtlama getirilmemesi,

-Proje sahibi ve yatırımcı açısından yabancı sermaye olarak herhangi bir sahiplik kısıtlamasının söz konusu olamaması,

-Bu bölgelerden elde edilecek kar ücret ve sermaye transferinin herhangi bir kısıtlama olmaksızın serbestçe gerçekleştirilebilmesi,

-Faaliyet süresi konusunda herhangi bir kısıtlamanın olmaması,

---

⁵⁵ Uzunoğlu, İ., Sadi, Akın, -Akın, Kerem, **Dünyada ve Türkiye'de Özel Sanayi Bölgeleri**, İTO yay., Yay. No:2003-7., İstanbul, 2003, s.28-29

⁵⁶ APAK, Sudi, "Nitelikli Endüstri Bölgeleri ve Türkiye", **Finansal Forum**, 13; Aralık 2002, s.2

Görüldüğü gibi NSB'lerin yatırımcılara sunduğu en büyük avantaj bu bölgelerde üretilen malların ABD'ye gümrük vergisi ödenmeden ve kota uygulamasına tabi olmadan ihraç edilebilmesidir.⁵⁷

NSB'lerde üretim yapmanın yatırımcılara sağlayacağı faydaların ortalama büyüklüğü üretilen söz konusu mala ABD'nin uyguladığı gümrük tarifeleri oranındadır. ABD'nin ithalatında uyguladığı gümrük vergilerinin en yüksek olduğu ürünler genellikle konfeksiyon ve tekstil ürünleri olmaktadır.⁵⁸ Dolayısıyla emek-yoğun ürünleri üretmek daha avantajlıdır. İleri teknoloji ürünlerinde ABD'nin uygulamış olduğu vergi oranları düşük olduğundan, bu ürünleri üretmenin avantajı sınırlı olacaktır.

Nitelikli sanayi bölgelerinde yatırımcılar tekstil ve çeşitli giysi üzerinden %10.3-%20.5, ayakkabıda %37.5, cam eşya ve mutfak gereçlerinde %17, Otel ve Restaurant aksesuarlarında kullanılan seramik üzerinden %30.8'e varan tasarruf sağlarlar.⁵⁹

Nitelikli sanayi bölgelerinde üretilen her ürün ABD'ye gümrüksüz girememektedir. NSB'lerde üretilen bir ürünün ABD'ye gümrüksüz, kotadan muaf olarak ihracı için ürünün "gerçek değerinin"(katma değerinin) en az %35'inin o bölge sınırları içerisinde üretilmiş olması zorunludur.⁶⁰ Bu %35'lik kısım Ürdün NSB, Batı Şeria, Gazze, ABD ve İsrail'deki girdilerin kombinasyonu ile oluşturulmalıdır. Geriye kalan %65'lik kısım ise ABD veya dünyanın herhangi bir yerinde üretilmiş olması fark etmemektedir.

NSB'lerde üretilen malların ABD pazarına girebilmesi için ayrıca şu koşulların karşılanması gerekmektedir:⁶¹

- Tamamen NSB'de üretilen ürünler,
- NSB, Batı Şeria, Gazze, İsrail'de üretilen ürünlerin maliyet veya değeri ile belirtilen bölgelerde gerçekleştirilen işleme maliyetlerinin, malın kümülatif değerinin % 35'ni oluşturan ürünler,
- Doğrudan NSB'den veya İsrail'den ithal edilen ürünler,
- Nitelikli değişime uğramış ürünler. (NSB'de üretilen ürünün yeni bir ticari mal haline getirilmesi gerekmektedir. Bu durum ise ürünün GTİP numarasının değişmesi

---

⁵⁷ ASO a.g.ç., s.2

⁵⁸ ASO, a.g.ç.,aynı yer

⁵⁹ <http://www.cybercity.com.jo/newsletterE6.htm>, 17.04.2005.

⁶⁰ Uras, Güngör, "GÜNSİAD'cılar ABD Büyükelçisinden NSB İstedi", **Milliyet** 5 Ağustos 2002, s.8

⁶¹ <http://www.foreigntrade.gov.tr//ABD/NSBGIRIS>,18.08.2005

olarak açıklanmaktadır.) Bu çerçevede örneğin basit paketleme işlemleri nitelikli değişim olarak değerlendirilmezken pamuktan ipliğin imali bu bağlamda nitelikli bir değişimi ifade etmektedir.

-%35' lik katma değer payının İsrail ve Ürdünlü üreticiler arasında paylaşımının nasıl yapılacağı; her NSB'ye münhasıran iki ülke arasında yapılan bir anlaşma ile belirlenmektedir.

-Bu çerçevede, Ürdün-İsrail NSB'leri için yapılan bir anlaşmada, bu paylaşım Tarafların (Ürdün-İsrail) her birinin % 35'lik oranın 1/3'lük bölümünü sağlamaları şeklinde yapılmıştır. Kalan 1/3'lük bölümün Batı Şeria, Gazze, ABD veya NSB tarafından yapılabileceği anlaşılmaktadır. Bu oranları şematik olarak 4 metot ile açıklamak mümkündür.⁶²

Metot I :

% 11,7 İsrail katma değeri

% 11,7 NSB'deki imalatçının katma değeri

% 11,7 İsrail, Batı Şeria, Gazze, NSB veya ABD katma değeri

% 35 İsrail, Ürdün, ABD (girdiler +doğrudan işleme maliyetleri)

% 65 Diğer ülkeler

şeklinde bir girdi paylaşımı oluşmaktadır.

2004 yılına kadar İsrail katma değeri % 8 (yüksek teknoloji ürünlerinde % 7) olarak uygulanmaktadır.

Bu durumda % 35'lik katma değer payı paylaşımı aşağıdaki şekilde olmaktadır.

% 11,7 NSB'deki imalatçının katma değeri

% 8 veya 7 İsrail katma değeri

---

⁶² [http://www.foreigntrade.gov.tr// ABD/NSBGIRIS,18.08.2005](http://www.foreigntrade.gov.tr//ABD/NSBGIRIS,18.08.2005)

% 15,3 İsrail, Batı Şeria, Gazze, NSB veya ABD katma değeri

Bu metotta yalnızca doğrudan maliyetler esas alınmaktadır.

Ülkemizde kurulacak NSB'ler için de benzer bir menşe kümülasyonu sistemi uygulanması düşünülmekteydi. Ürdün'de kurulan NSB'lerde her ne kadar 1/3 oranında İsrail girdisi zorunlu olarak aransa da, ülkemizde kurulacak olan NSB'ler için bu oran İsrail ile yapılacak görüşmelerin ardından belirlenebileceği kaydedilmektedir.

Metot II :

NSB'lerde kullanılan diğer bir yöntem de; NSB'deki imalatçı ve İsraili imalatçının her birinin, gümrüksüz girişe uygun malın toplam üretim maliyetinin en az % 20'sini sağlamasıdır. Bu takdirde üretilen mal yine ABD'ye gümrüksüz girişe hak kazanabilmektedir. Kar hariç söz konusu maliyetler; orijinal malzemeler, ücretler ve maaşlar, dizayn, ar-ge, yatırım malı amortismanı, pazarlama giderleri dahil genel giderleri içermektedir. Bu durumu şematik olarak ifade etmek gerekirse;

% 20 İsraili imalatçı (NSB'de üretilen malın toplam üretim maliyetinin)

% 20 NSB'deki imalatçı (NSB'de üretilen malın toplam üretim maliyetinin)

% 60 Diğer Ülkeler

Bu yöntemde dolaylı ve dolaysız maliyetler toplama eklenebilmektedir. Bu iki yöntemin dışında uygulamada ek iki yöntem daha söz konusudur.

Metot III :

Bunlardan bir tanesi % 35'lik menşe şartını karşılamak kaydıyla yukarıdaki iki yöntemin karışımıdır. Bu yöntem özellikle taraflardan biri katma değere, diğeri ise toplam üretim maliyetine katkıda bulunduğu zaman kullanılmaktadır.

Metot IV :

Bu metotta imkan tanındığı şekilde % 15 ABD girdisi kullanılarak kalan % 20'nin NSB, Batı Şeria, Gazze Şeridi veya İsrail'den sağlanması şeklinde özetlenebilir.

Ürün NSB'de üretilmelidir.

Ürdün ve İsrail tarafından oluşturulan Komite, üretilen malın gümrük vergisiz girişini onaylama yetkisine sahip olduğu gibi bu onayını kaldırma yetkisine de sahiptir. Yıllık bazda firmaların üretimi Komite tarafından verilen uygunluk firmaları ve ürettikleri malları ABD Gümrük İdaresine bildirmek⁶³ suretiyle faaliyetlerin devam ettiği görülür.

Nihai ürün için kullanılan hammadde ve ara mal başka bir ülkede üretilip nihai ürün için kullanılmak üzere, Ürdün'e ithal edildiğinde, bunlar NSB'lerde adı ve özellikleri ile yeni bir ürüne dönüştürülmelidir. Ancak bu koşula göre yalnızca basit montajda da derleme ve paketleme gibi bir işlem sonucu yeni ve değişik bir ürün ortaya çıkarılmış olması kabul edilmektedir. Diğer bir deyimle nihai ürünün NSB'lerde tam bir dönüşüme tabi tutulması yeni bir ad, özellik ve kullanım kazanması gerekmektedir.⁶⁴ Yani malın esaslı bir işçilik neticesinde menşei kazanması gerekmektedir. Buna en güzel örnek pamuktan iplik elde edilmesi verilebilir. Belirtilen koşulları yerine getirerek elde edilmiş ürünün katma değerinin ve yeni bir mala dönüşüp dönüşmediğinin kontrolü ABD'li yetkililer tarafından gerçekleştirilmektedir.

İhraç edilecek bir ürün için bir başvuru formu doldurulmakta, bu formda ürüne ilişkin bilgiler yer almakta, doğrudan ve dolaylı istihdam giderleri, malzeme, malın **FOB** fiyatı belirtilmektedir. Bu başvuru her üretici tarafından kendi eş başkanına yapılmaktadır. (Ürdünlü üretici Ürdünlü eş başkanına, İsraili üretici İsraili eş başkanına) Başvuru doğru biçim tamamlanmış ise gerekli diğer bilgilerle birlikte eş başkana gönderilmektedir. NSB'lerde üretilen nihai mallara ABD pazarına giriş iznini biri Ürdün diğeri İsrail'den atanmış bir temsilci ile bir ABD gözlemcisinden oluşan ortak bir komite vermektedir. Bu izinlerin geçerlilik süresi bir yıldır. Gerekli koşullar yerine getirilmişse izinler bir yıl daha uzatılabilmektedir. Koşullara uymadığı bilirse bu izinler iptal demektir. İki tarafça tayin edilen Temyiz Kurulu otuz gün içinde karar vermek durumundadır. Başvuru ve izinlerle ilgili belgeler de beş yıl süre ile elde tutulmaktadır.⁶⁵

C. NSB'nin Hukuki Dayanakları

⁶³ [http://www.foreigntrade.gov.tr// ABD/NSBGIRIS,18.08.2005](http://www.foreigntrade.gov.tr//ABD/NSBGIRIS,18.08.2005)

⁶⁴ Özer, a.g.m., s.12-13

⁶⁵ Özer, a.g.m., s.12

Ürdün’de kurulan Nitelikli Sanayi Bölgeleri’nin temel hukuki dayanaklarını aşağıda sıralanan belgeler oluşturmaktadır.

1. ABD-İsrail Serbest Ticaret Anlaşması ve Uygulama Yasası
2. Uygulama Yasasında 1996 Yılında Yapılan Değişiklik
3. ABD Başkanının Açıklaması
4. Ürdün-İsrail QIZ Anlaşması ve Protokolleri
5. USTR’nin QIZ İlanı

1.ABD-İsrail Serbest Ticaret Anlaşması ve Uygulama Yasası

ABD-İsrail Serbest Ticaret Anlaşması 22 Nisan 1985 yılında imzasıyla birlikte ABD Kongresinden geçirilerek ABD-İsrail Serbest Ticaret Alanı Uygulama Yasası (United States-Israel Free Trade Area Implementation Act)* adıyla aynı yıl yürürlüğe girmiştir. Bu Yasa çerçevesinde İsrail’den ABD’ne ihraç edilen ve en az % 35 oranında İsrail katkısına sahip olan mallar gümrük vergisinden muaf olarak ABD’ye girebilmektedir. Ürdün’de kurulan NSB’lerin temelini oluşturan bu anlaşma ve uygulama yasası ülkemizde kurulması düşünülen bölgeler için de örnek oluşturacağı⁶⁶ kaydedilmektedir.

2.ABD-İsrail Serbest Ticaret Alanı Anlaşması Uygulama Yasasında Değişikliğe Gidilmesi

ABD-İsrail STA Uygulama Yasasında 1996 yılında yapılan bir değişiklikle ABD Başkanı’na, STA çerçevesinde İsrail’e sağlanan gümrük vergisi ve kota muafiyetinin kapsamına, % 35’lik katkı şartına uyulmak kaydıyla, Batı Şeria, Gazze Şeridi ve QIZ’de üretilen malların da dahil edilmesi konusunda yetki verilmiştir. Bu yasa da ABD’ye

---

⁶⁶ <http://www.dtm.gov.tr/anl/ABD/NSBGIRIS.htm>,18.08.2005

* ABD-İsrail Serbest Ticaret Anlaşması metnine www.tcc.mac.doc.gov adresinden ulaşılabilir.

gümrüksüz giriş olanağının sağlanması için gerek koşullar belirtilmekte, NSB’de yetiştirilmiş, üretilmiş veya imal edilmiş ürünlerin ABD-İsrail STA’sında yer alan % 35’lik menşei şartını yerine getirmeleri⁶⁷ şart koşulmuştur.

3.ABD Başkanı’nın Batı Şeria, Gazze Şeridi, ve NSB’de Üretilen Ürünlere Gümrüksüz Giriş Sağlayan Açıklaması

4.Ürdün-İsrail NSB Anlaşması ve Protokoller

ABD’de 1996’da yapılan yasa değişikliği ile NSB’lerin hukuki temellerinin arttırılmasının ardından İsrail ve Ürdün hükümetleri arasındaki görüşmeler neticesinde İrbid NSB Antlaşması 16 Kasım 1997’de imzalanmıştır. İrbid NSB’sinin sınırlarının genişletilmesi konusunda olduğu gibi (23.11.1998’de imzalana protokol) bu antlaşmayı değiştiren protokollerde ilerleyen tarihlerde imzalanmıştır. Bu antlaşma ile İsrail ve Ürdün İrbid NSB’sinin kurulması ABD Hükümetinden bu bölgenin Nitelikli Sanayi Bölgesi ilan edilmesinin talep edilmesi konusunda anlaşmışlardır. Ürdün ve İsrail kendi topraklarında belirlenmiş olan alanları, menşei ülkesi neresi olursa olsun malların gümrük vergisi veya diğer vergiler ödenmeksizin girebileceği alanlar olarak tespit edilmişlerdir. Antlaşmanın ekinde her iki taraf da gümrüksüz alan olarak tespit ettikleri yerlerin haritası yer almıştır. Kanunu ve başkanın açıklamasının esas amacı bölgede ekonomik işbirliğini teşvik etmek olduğu için Ürdün ve İsrail “Ortak Komite” kurulmasını ve bu komitenin NSB’de yapılacak işleri belirlemesini kabul etmişlerdir. Bölgede komite tarafından belirlenmiş firmalara işleme tabi tutulmuş mallar ABD’ye gümrüksüz giriş hakkına sahip olacaktır. Bir ABD temsilcisi komitenin toplantılarına gözlemci olarak katılma hakkına sahip olacaktır.⁶⁸

Uygulama yasasının çıkması ve Başkanın açıklamasının yapılmasının ardından Ürdün ve İsrail NSB’lerinin kuruluşuna dair bir Anlaşma yapmışlardır*. Bu çerçevede; İrbid NSB Anlaşması 16 Kasım 1997 tarihinde imzalanmıştır. Daha sonra bahse konu

⁶⁷ <http://www.dtm.gov.tr/anl/ABD/NSBGIRIS.htm/18.08.2005>

⁶⁸ Uzunoğlu,-Kerem, a.g.e., s.39

* Söz konusu anlaşmaya http://www.justrade.jo/trade_background/qiz.pdf adresinden ulaşılabilir.

bölgenin sınırlarının genişletilmesi ile ilgili olarak 23.11.1998'de ana anlaşmaya ek bir protokol imzalanmıştır. Bu Anlaşma ile, İsrail ve Ürdün, İrbid NSB'sinin kurulması ve ABD Hükümetinden bu bölgenin NSB ilan edilmesinin talep edilmesi konusunda anlaşmışlardır. Anlaşma da yer alan başlıca konular aşağıda özetlenmektedir⁶⁹.

- a.Kurulacak NSB'nin yeri ve coğrafi sınırları,
- b.Bölgeye girecek malların gümrük vergisinden muaf olması,
- c.Bölgede gerçekleştirilecek ekonomik işbirliği; bu kapsamda % 35'lik katkının iki ülke arasında paylaşımı,
- d.Bir Ortak Komite'nin tesisi,
- e.Gümrük işbirliği.

5- ABD Ticaret Temsilciliği'nin (USTR) NSB İlanı

USTR, bugüne kadar sayıları 11'e ulaşmış olan NSB'leri, Başkanın devretmiş olduğu yetkiye istinaden, Resmi Gazete'de ilan etmek suretiyle belirlemiştir. İsrail ve Ürdün hükümetleri NSB ilan edilmesini istedikleri alanlar için USTR ile temasa geçmektedirler.

Söz konusu taleplerinde; bölgelerin coğrafi sınırları, bölgedeki ekonomik aktivitelerin genel tanımı, (ABD'ye gümrüksüz giriş için gerekli Ürdün ve İsrail girdi ve yatırım oranlarını da içerecek şekilde), bölgelerin diğer ülkelerin malları için gümrüksüz alan olarak tespit edilmesi, bölgede üretilen tekstil ve hazır giyim ürünlerinin Uruguay Round Anlaşması menşeye kurallarına tabi olacağı hususunda bir anlaşma, gümrük işbirliği konusunda güvence konuları yer almaktadır.⁷⁰

⁶⁹ <http://www.dtm.gov.tr/anl/ABD/NSBGIRIS.htm>,25.08.2005

⁷⁰ <http://www.dtm.gov.tr/anl/ABD/NSBGIRIS.htm>,25.08.2005

ABD ile İsrail arasında 1985'te geçerlilik kazanan, ABD-İsrail Serbest Ticaret Alanı Uygulaması⁷¹ NSB'lerin en büyük dayanağını oluşturmaktadır. 1985 yılında imzalana bu antlaşmaya aynı yıl ABD-İsrail Serbest Ticaret Alanı Uygulama Yasası (United States-İsrail Free Trade Area Implementation Act) Adıyla yürürlüğe girmiştir bu yasa çerçevesinde İsrail'den AB'ye ihraç edilen ve en az %35 oranında İsrail katkısına sahip mallar gümrük kapsamından muaf olarak ABD'ye girmektedir. Söz konusu yasada 1996'da yapılan değişiklikle ABD başkanına üretilecek malların gümrük vergisinin muafiyetinin kapsamına, %35'lik katkı şartına uymak kaydıyla, Batı Şeria, Gazze Şeridi, NSB'lerde üretilen mallarında dahil edilmesi konusunda yetki verilmiştir. Bu düzenlemeyi takiben ABD başkanı Bill Clinton, Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Nitelikli Sanayi Bölgelerinin ürünlerini de belirli koşullar dahilinde gümrüksüz bir iş statüsü içine alan 13 Kasım 1996 tarih ve 6995 sayılı bildirgeyi yayınlamış ve NSB'de ilan yetkisini Birleşik Devletler Ticari Temsilcisine devretmiştir.⁷²

D. Nitelikli Sanayi Bölgeleri ve Uygulamadaki Etkinlikleri

1997 yılında Katar'daki Daho Zirvesi sonucunda NSB süreci başlamıştır. Ürdün-İsrail ve ABD Ürdün'deki ilk NSB olan İrbid'deki Al-Hassan Sanayi Bölgesini kuran antlaşmayı imzalamışlardır. Bu güne kadar İsrail ile Ürdün arasında yapılan antlaşmalarda oluşturulmuş on NSB bulunmaktadır.⁷³ 1998 yılında faaliyete geçen ve ilk NSB olan ve İrbid'de bulunan Al-Hassan Sanayi Bölgesine⁷⁴ ulusal ve uluslararası birçok imalatçı büyük ilgi göstermiş ve bu bölgenin avantajlarından yararlanmak amacıyla faaliyetlerini buraya taşımışlardır. Bu başarımın sonucu olarak Ürdün'de diğer bazı sanayi bölgeleri NSB olarak düzenlenmiştir.

1. Al-Hassan Sanayi Bölgesi (İrbid)

1991 yılında kurulmuş olan ve 1998 Martı'nda Ürdünlü Arap ve diğer yabancı yatırımların katılımıyla NSB'ye dönüştürülen bu sanayi alanı Amman'ın 75 km kuzeyinde İrbid kentinin 20 km uzağındadır. İlk NSB olma özelliğini taşıyan Al-Hassan

⁷¹ Nitelikli Sanayi Bölgeleri ABD Senatosunda, **Dünya Gazetesi**, 25 Haziran 2002, s.9

⁷² Uzunoğlu, -Kerem, a.g.e., s.29

⁷³ Bilgili, Emine, "Nitelikli Sanayi Bölgeleri ve Türkiye"
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/temmuz2003/Nitelikli%20sanayi%20b%F6lgeleri.htm>,15.06.2005

⁷⁴ <http://www.jordaninvestment.com/Lastbroshures/textapp/page12.htm>, 16.03.2005

Sanayi Alanı projelerinde aslan payını almaktadır.⁷⁵ Al-Hassan Sanayi Bölgesi 20000'e yakın sayıda oluşturduğu istihdam ve faaliyette bulunduğu 88 şirketiyle birlikte Ürdün'ün en büyük NSB'si olarak göze çarpmaktadır.

Bir serbest bölge niteliği taşımayan Al-Hassan Sanayi Bölgesine mal girişleri "geçici ithal rejimi"* çerçevesinde yapılmakta ve gümrük vergileri için teminat alınmaktadır. Gümrük Vergisinin ödenmesi koşuluyla bu bölgeden Ürdün içine istenildiği kadar satış yapılabilir. Bölgede firmalar ağırlıklı olarak tekstil ve konfeksiyon alanında faaliyette bulunmaktadır. Bölgede İsraili firma sayısı iki iken ABD'li firma yoktur. Hindistan Malezya gibi Uzakdoğu ülkelerinin firmaları ağırlıktadır. İrbid Nitelikli Sanayi Bölgesi bir kam kuruluşu olan Jordan Industrial Estate Corporation tarafından işletilmektedir. İrbid NSB'de faaliyet gösterecek firmalar ya altyapısı hazır arazi veya standart fabrika binası kiralamakta veya altyapısı hazır arazi satın almaktadır.⁷⁶

Bu bölgedeki firmalara ABD'ye satacakları mallara gümrük vergisi ve kota konusundaki avantajın yanı sıra iki yıl gelir vergisi muafiyeti, on yıl %50 gelir vergisi indirimi uygulanmaktadır.⁷⁷ Aşağıdaki tabloda Al Hassan Nitelikli Sanayi Bölgesi'nde şirket sayısı, istihdam ve yatırılan sermaye ile ilgili veriler verilmektedir:

---

⁷⁵ Özer, a.g.e., s.16

* Serbest Dolaşıma girmemiş eşyanın ithal vergilerinden tamamen veya kısmen muaf olarak ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın Türkiye Gümrük Bölgesi içinde kullanılması ve bu kullanım sırasındaki olağan yıpranma dışında herhangi bir değişikliğe uğramaksızın yeniden ihracına olanak sağlayan hükümlerin uygulandığı rejimdir.

⁷⁶ Uzunoğlu, Kerem, a.g.e., s.32

⁷⁷ Uzunoğlu, Kerem,a.g.e., aynı yer

Tablo 1: AL-HASSAN Nitelikli Sanayi Bölgesi (NSB/Irbid)			
Sektör	Şirket sayısı	İşgücü	Yatırılan Sermaye JD/milyon
Gıda Sektörü	1	8	0.25
Eczacılık Sektörü	9	261	10.6
Mühendislik (Metal ve Elektrik)	12	735	31.17
Plastik ve Kauçuk Sektörü	7	170	3.55
Kimya Sektörü	4	140	5.9
Dokuma ve Örme Sektörü	48	18231	174.33
Mobilya ve Ev Aksesuarı	1	0	0
Basım, Paketleme ve İnce Kağıt	2	30	0.53
Deri Sektörü	1	0	0
Toplam	85	19575	226,33
Kaynak: http://www.jiec.com/InvestTotalsPerSec_Eng_List.asp?City=0/28/08/2005			

2.Abdullah II. Ibn Al-Husein Sanayi Bölgesi

Jordan Industrial Estate Corporation (JIEC) tarafından yönetilen ikinci NSB olan bölge Amanın 115 km güneyindeki Al-Karak şehrinde yer almaktadır. Kraliçe Alia Havaalanı ile arasında 80 km bulunan Suriye, Irak ve Mısır bağlantılı bu NSB'nin stratejik bir konumu vardır. Bu NSB'de 421 firma faaliyet göstermekte ve 15352 kişi istihdam

edilmektedir. Bölgedeki faaliyetleri ağırlık olarak gıda mühendislik tekstil ve kimya sektörlerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 2: ABDALLAH II IBN AL-HUSSEIN Nitelikli Sanayi Bölgesi			
Sektör	Şirket sayısı	İşgücü	Yatırılan Sermaye JD/milyon
Gıda Sektörü	43	2678	179.47
Eczacılık Sektörü	23	1257	145.65
Mühendislik (Metal ve Elektrik)	94	2718	180.86
Plastik ve Kauçuk Sektörü	65	1779	87.84
Kimya Sektörü	68	1477	88.1
Dokuma ve Örne Sektörü	38	1898	85.34
Mobilya ve Ev Aksesuarı	30	1048	31.95
Basım, Paketleme ve İnce Kağıt	39	2150	138.94
Deri Sektörü	9	68	2.26
İnşaat Sektörü	11	279	21.95
Diğerleri	1	0	0
Toplam	421	15352	962,36
Kaynak: http://www.jiec.com/InvestTotalsPerSec_Eng_List.asp?City=0/28/08/2005			

3.Al-Hussein Bin Abdallah ı Sanayi Bölgesi

Al Hussein Bin Abdullah II Nitelikli Sanayi Bölgesi(QIZ) Amman'ın 118 km güneyinde olan bölgede 7 şirket faaliyet göstermektedir. Bölgede fabrikalar için standart

bina tipleri, gelişmiş altyapı, su arıtma üniteleri ve destek hizmetleri sunulmaktadır. Dokuma ve örme sektöründe faaliyette bulunan firmalardan oluşan bölge 3343 kişilik istihdamı ile bölgeler içindeki ağırlığını göstermektedir.

Tablo 3:AL-HUSSEIN BIN ABDALLAH II Nitelikli Sanayi Bölgesi (NSB/Al-Karak)			
Sektör	Şirket sayısı	İşgücü	Yatırılan Sermaye JD/ Milyon
Dokuma ve Örme Sektörü	6	3343	37.27
Diğerleri	1	0	0
Toplam	7	3343	37,27

Kaynak: http://www.jiec.com/InvestTotalsPerSec_Eng_List.asp?City=2/28/08/2005

Yukarıda bahsedilen üç sanayi bölgesindeki yatırımların Arap ve yabancı yatırımcılar açısından dağılımları da aşağıdaki Tablo 4, 5 ve 6 da sunulmuştur. Bu üç sanayi bölgesinde ortak yatırımlar dışındaki yabancı yatırımlar yaklaşık 128,65 milyon JD, toplam yatırımlar ise 603 milyon JD civarındadır. Ayrıca bu bölgelerde yaklaşık 38270 kişi istihdam edilmektedir.

Tablo 4: AL-HASSAN Sanayi Bölgesi Yatırımcı Dağılımı (NSB/Irbid)			
Sınıflandırma	Şirket Sayısı	İşgücü	Yatırılan Sermaye JD/milyon
Arap Yatırımlar	3	100	0.35
Yabancı Yatırımlar	23	8230	89.9
Ürdün Ve Arap Ortak Yatırımlar	3	324	23.25
Ürdün Ve Yabancı Ortak Yatırımlar	10	9095	76.5
Arap Ve Yabancı Ortak Yatırımlar	1	420	3
Diğer Ortak Yatırımlar	1	0	0
Toplam	41	18169	193
Kaynak: http://www.jiec.com/InvestTotalsPerSecClass_Eng_List.asp?City=1/29/08/2005			

Tablo 5: ABDALLAH II IBN AL-HUSSEIN Sanayi Bölgesi Yatırımcı Dağılımı			
Sınıflandırma	Şirket Sayısı	İşgücü	Yatırılan Sermaye JD/milyon
Arap Yatırımları	65	1072	79.07
Yabancı yatırımlar	6	139	1.62
Ürdün ve Arap Ortak Yatırımları	31	1682	156.78
Ürdün ve Yabancı Ortak Yatırımlar	5	244	12.71
Arap ve Yabancı Ortak Yatırımlar	11	498	42.4
Diğer Ortak Yatırımlar	4	620	79.8
Toplam	122	4255	372.38
Kaynak: http://www.jiec.com/InvestTotalsPerSecClass_Eng_List.asp?City=0/29/08/2005			

Tablo 6: AL-HUSSEIN BIN ABDALLAH II San. Böl. Yat.Dağ. (NSB/Al-Karak)			
Sınıflandırma	Şirket Sayısı	İşgücü	Yatırılan Sermaye JD/milyon
Arap Yatırımlar	1	0	0
Yabancı Yatırımlar	3	3343	37.13
Toplam	4	3343	37.13
Kaynak: http://www.jiec.com/InvestTotalsPerSecClass_Eng_List.asp?City=2/29/08/2005			

Diğer Nitelikli sanayi bölgeleri ise şunlardır:

4. Gateway QIZ: Gateway Projects Sanayi Bölgesi (Gateway Projects Industrial Zone) 15 Mart 1999'da ABD Ticaret Temsilcisi tarafından ikinci NSB olarak tayin edilmiştir. Yatırım aşaması devam etmektedir. Bu NSB bir serbest bölge olarak faaliyet göstermektedir.

5. Al-Kerak QIZ: Bir sanayi bölgesi iken (Al-Kerak Industrial Estate) Ekim 1999'da NSB olarak ilan edilen bölge kamu arazisi üzerinde kurulmuş olup Ocak 2002 itibariyle 3 firma bulunmaktadır.

6. Ad-Dulayl QIZ: MEATCO (Middle East Agricultural and Trading Company) tarafından işletilmekte olan ve özel mülkiyete ait arazi üzerinde kurulmuş bir sanayi parkı olan bölge (Ad-Dulayl Industrial Park) Ekim 1999'da NSB olarak ilan edilmiş olup, bölgenin hafif, orta ve ağır sanayiler için hızlı bir gelişime uygun olduğu ifade edilmektedir. Ocak 2002 itibariyle 8 firma bulunmaktadır.

7. Al-Tajamouat QIZ: Ocak 2002 itibariyle 16 fabrikanın faaliyette bulunduğu belirtilen ve özel sektöre ait bir sanayi parkı olan (Al-Tajamouat Industrial City) bölge Ekim 1999'da NSB olarak ilan edilmiştir.

8. Aqaba QIZ: Eylül 2002'de faaliyete geçmiştir.

Aqaba Uluslararası Nitelikli Sanayi Bölgesi (QIZ) Ürdün'ün tek limanı olan Aqaba Özel Ekonomik Bölgesi'nde yer almakta olup , SUTA inşaat ve Parsons Brinkerhoff ortaklığı tarafından yönetilmektedir. Tekstil, kozmetik, bilgi teknolojileri, otomotiv montajı, tarımsal ve kimyasal maddeler, elektrik ve elektronik ile ilaç bölgede yer alan sanayi dallarıdır.

9. Jordan Cyber City QIZ: Ocak 2002 itibariyle 2 firma bulunmaktadır.

10. Al Qastal QIZ: Ocak 2002 itibariyle 2 firma bulunmaktadır.

11. Mushatta International Comlea QIZ : 2002 yılında faaliyete geçmiştir.

12. El Zai Ready Wear Manufacturing Co. QIZ: Yalnızca erkek takım elbisesi üreten bir firmadır. Tek fabrikadan oluşan bir NSB'dir.

13. Hillwood-Hashemite University

Bölgelerde üretimde bulunulabilecek sektörler açısından herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Ancak şirketin ve üretilecek ürünün ortak komite tarafından onaylanması gerekmektedir. Mevcut NSB'lerde faaliyet gösteren firmaların hemen hemen tamamının tekstil ve hazır giyim sektöründe faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır.⁷⁸

E.Nitelikli Sanayi Bölgelerine Uygulanan Vergi ve Teşvik Politikaları

Ürdün NSB'lerinde gümrük vergisi ve kotası ihracat avantajlarının yanı sıra üretimim teşvik eden ve bölgenin hızla işleme sürecine geçmesini sağlayan pek çok teşvik mekanizması da sunuluyor.Bunları şöyle sıralayabiliriz:⁷⁹

-Yeni tesisleri ve mevcutları yenileme ve modernleştirme yatırımlarına %100'e varan vergi muafiyetleri uygulanıyor.

-Modern altyapı hizmetleri ve sosyal hizmetlerini tedarik edildikleri bölgelerde bina ve arazi vergilerinden muafiyet sağlanıyor.

-Yerel yönetimlerin çeşitli izinlerine bürokrasi bacağı kaldırılıyor veya çok kısaltılıyor.

-Gelir vergisi ve sosyal hizmetler vergisinde muafiyet sağlanıyor.

-İthal edilen ara mallardan gümrük alınmıyor.

⁷⁸ <http://www.foreigntrade.gov.tr/anl/ABD/NSBGIRIS.htm/28.08.2005>

⁷⁹ Ülker, -Mert, "Nitelikli Sanayi Bölgeler", **Global Bülten**, 18 Kasım 2002, s.16

- Proje mülkiyetine sınırlama getirilmiyor.
- %100 yabancı sermayeli işletmeler kurulmasına izin veriliyor.
- Döviz işlemlerine sınırlama getirilmiyor.
- Sermayenin tamamen geri çekilmesine, karın ve ücretlerin transferine izin veriliyor

F. Nitelikli Sanayi Bölgelerinin Ürdün Ekonomisine Sağladığı Faydalar

a. İhracat artışı

NSB'lerden 1999'da 2.4 milyon \$, 2000'de 2.5 milyon \$,2001'de ise 12.5 milyon dolar ihracat gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca ABD'ye yapılan toplam ihracat ise 1999'da 13 milyon \$ (toplam ihracatın %0.7'si), 2000'de 69 milyon \$ (toplam ihracatın % 3.6'sı) iken 2001 de 223 milyon \$'a toplam ihracatın %12'sine çıktı. NSB'lerin dördüncü senesi olan 2002'de ABD'ye yapılan ihracatın %90'a yakınının artık bu bölgeden yapıldığı tahmin ediliyor. Ürdün'ün toplam tekstil ve hazır giyim ihracatı ise 1990'da 85 milyon \$'dan 2000'de 135 milyon dolara, 2001'de ise 317 milyon \$'a çıktığı kaydedilmektedir.1996'da toplam ihracatın %4.7 'sine karşılık gelen tekstil ve hazır giyim ihracatı, 2001 yılında Ürdün İhracatının %16'sına yükseldi.⁸⁰ ABD'li yetkililere göre de NSB'ler Ürdün ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır. NSB'lerde üretilen ürünlerden (tekstil, hazır, giyim, çanta), Ürdün'ün ABD'ye ihracatı 2002 yılında 300 milyon \$'a ulaşmıştır.⁸¹

b. Sermaye Yatırımlarında Artış

Yerli ve yabancı sermayenin bu bölgelere çekimi sağlandı. Uzak Doğu ve Güney Asya (Çin, Pakistan, Hindistan, Tayvan, Sri Lanka) ile Orta Doğu NSB'ye sermaye akışı yaşandı. Böylece 400 milyon \$'ın (GSYİH'nın %5'i) üstünde yatırım olduğu bilinmektedir.

c. Rekabet Avantajı

Tekstil ürünlerinin toplam maliyetlerinde %15-35 arası tasarruf sağlandı. Yapılan yatırımlarla rekabet gücü de arttırıldı.

d. İşsizlikte Azalış

Bugün sadece 3 büyük NSB'de 32975 kişiye istihdam sağlanmıştır.⁸² Toplam 45000 kişiye kadar istihdam imkanı olabileceği öngörülüyor. Toplam istihdamda Ürdünlülerin

⁸⁰ Ülker.a.g.m., aynı yer

⁸¹ "Ekonomikve Ticari Gelişmeler", **Tekstil ve İşveren Dergisi**, Mayıs 2003

⁸² http://www.jiec.com/investtoals/sersec_Eng_List.asp???, City, 23.07.2005.

payının %85-90' çıkartılması hedefleniyor. İlk yıllarda Ürdünlü alışanların düşük verimliliği, giyim sektöründeki tecrübesizliği, fazla mesai olayına sıcak bakılmaması ve ulaşım sorunları gibi nedenlerle, NSB'lerde çalışanların yarısı yabancılardan oluşurken; bu dağılım giderek Ürdün vatandaşlarının lehine değişti. Ancak üst düzey çalışanların çalışanların bir kısmı halen yabancılardan oluşmaktadır.⁸³

e. Teknoloji Transferi

NSB'lerde yapılan yatırımlarda birlikte çeşitli sanayi dallarında teknoloji ve "know-how" transferi de sağlanmıştir. Ancak transfer edilen orta düzeydedir.⁸⁴

f. Ulaşım

NSB'lerde yapılacak faaliyetler ulaşım imkanlarının iyileştirilmesi gerekliliğini de beraberinde getirdiğinden bu alandaki ithalat ve ihracat, ulaşım olanaklarından yararlanılmasını gerektirdiğinden bu alandaki sektörler de bir hareketlilik sağlanmıştir. Bu bölgelerin ulaşım hatları ile bağlantıları kurulmuştur.

G. NSB'lerin Olumsuz Etkileri:

1. Kurulduğu ölke açısından:

NSB'lerin kuruldukları ölke açısından olumsuz yönleri; uluslararası sermayenin getirdiği olumsuzluklar ve dışa bağımlılığının artması özellikle ABD gibi güçlü bir ölkeye yapılacak kotasız ve vergisiz ihracat ışığında değerlendirilebilir. NSB'leri eleştirenlerin üzerinde önemle durdukları konu NSB'lere uygulanan bir nevi teşvikli politikanın ABD tarafından tek taraflı olarak kaldırılması halinde ABD'ye ihracat için kurulmuş tesislerin karşılaşacakları durum şeklinde kendini göstermektedir.

2. ABD Açısından

Orta doğu ve Kuzey Afrika ölkeleri ABD için stratejik ve ekonomik anlamda ciddi bir öneme sahiptir.

West Bank ve Gazze şeridi dışında 18 ölkeden oluşan ve MENA ölkeleri olarak da adlandırılan bu ölkeler dünya nüfusunun yaklaşık % 5 'ini oluşturan 320 milyon civarında insanın yaşadığı ve ABD'nin ihracatının %3,3'ünü ,ithalatının da yaklaşık %3,5 karşılayan bir yapıya sahiptir.⁸⁵

---

⁸³ Ülker, a.g.m.,aynı yer

⁸⁴ Özer, a.g.m.,aynı.yer

⁸⁵ ASO, a.g.e., s.4.

Son yıllarda ekonomisi çok büyük ölçüde serbestleşen İsrail, ABD ile olan ticaretinde çok özel bir konuma sahiptir. İsrail dünya’da hem Avrupa Birliği, hem Avrupa Serbest Ticaret Birliği (European Free Trade Association, EFTA), hem ABD hem de Kanada ile Serbest Ticaret Antlaşması (SSA) bulunan tek ülkedir. İsrail’de çok küçük ölçekli şirketlerden, Intel ve IBM gibi dev şirketlere kadar yaklaşık iki yüz Amerikan ileri teknoloji şirketi faaliyet göstermektedir. Bu bölge özellikle yazılım geliştirme, telekomünikasyon ve savunma gibi ileri teknoloji kullanan şirketlerin çekim merkezi haline gelmektedir. ABD şirketleri doğrudan veya ortaklık kurmak suretiyle girdikleri ihaleleri alarak bölgedeki iş hacimlerini hızla arttırmaktadırlar. Amerikan şirketlerinin 2000 yılında, 1999 yılında göre %14, 5 yıl öncesine göre ise %75 oranındaki bir artış ile 18 milyar \$ tutarında yatırım yaptığı bu bölgede, tuzlu sudan temiz su üretimi, doğalgaz, petrol, enerji üretimi ve ileri teknoloji yatırımlarının daha başarılı olduğu görülmektedir.⁸⁶

Diğer taraftan ABD ile Ürdün arasında imzalanan STA ile ülkeler arasındaki tüm ticari engeller kaldırılmıştır. ABD’nin bir Arap ülkesiyle imzaladığı ilk STA’dır. Böylece Ürdün’de ilk kurulan NSB’ler ile ABD’ye kotasız ve gümrük vergisiz ihracatın yolunu açmıştır. ABD Hükümetince bölgeye yönelik olarak gerek ABD Eximbank, OPIC (Overseas Private Investment Corporation) ve TDA (Trade Development Agency) aracılığı ile gerekse Ticaret Bakanlığı, Ticaret Hukuku Geliştirme Programı çerçevesinde yoğun bir destek programı sürdürüldüğü görülmektedir.⁸⁷

H. Türkiye’de NSB Kurma Çalışmaları

Türkiye’de NSB’lerin kurulması fikri 2002 yılı başlarında dönemin başbakanı Ecevit Başkanlığında ABD’ye yapılan geniş kapsamlı ziyaret sırasında gündeme gelmiştir. Bu ziyaret sırasında öncelikle iki ülke arasında ”Stratejik Ticari Ortaklık (STO)” Kurulması yolunda çalışmalar başlatılmıştır. Bu ziyaretin devamı niteliği taşıyan ve Ankara’da 26-27. Şubat 2002 tarihleri arasında yapılan toplantılar sırasında da İsrail-Ürdün NSB’leri kapsamında bir projenin ilk görüşmeleri yapılmıştır. Bu toplantılardan sonra ABD yönetimi tarafından, Türkiye’de kurulması düşünülen NSB’lerde tekstil ve konfeksiyon ürünlerini hiç düşünmediklerini ve ağırlıklı olarak

---

⁸⁶ ASO, a.g.e., s.5.

⁸⁷ ASO,a.g.ç., aynı yer

ileri teknoloji yatırımlarının tercih edilebileceğini ısrarlı bir şekilde dile getirmişlerdir.⁸⁸ Bu tutum Türkiye ile ABD arasında bir anlaşmazlığa neden olmuştur.

Türkiye tekstil sektörünün Projeye dahil edilmesini isterken Amerikan tarafı, kongredeki güçlü tekstil lobisini gerekçe göstererek NSB'lerin özellikle yüksek teknoloji ürünleri arasında yoğunlaşmasını önermiştir.⁸⁹ Türkiye ile ABD arasındaki NSB kurma görüşleri çerçevesinde 7 Ekim 2002 tarihinde İsrail-Türkiye Nitelikli Sanayi Bölgelerinde yasa taslağı ABD Temsilciler Meclisinde kabul edilmiştir. Ancak tasarının yasalaşması beklenirken, 2003 yılı Mart ayında kongre tarafından iptal edilmiştir. Bu projenin iptal edilmesi ardından gelen en büyük nedenin, Türkiye'nin kurulması düşünülen NSB'lerde tekstil konusundaki ısrarı olduğu bilinmektedir. ABD'nin de bu faaliyetler neticesinde sadece siyasal olarak değil ekonomik yönden de büyük bir vergi kaybına uğrayacağı bilinmektedir. ABD'nin tekstil, konfeksiyon, ayakkabı ve deri ürünlerini sistemin dışında tutmak isteğinin sebepleri arasında ABD'nin uğrayacağı vergi kaybı düşüncesinin de büyük önem arz ettiği bilinmektedir.

ABD'nin uğrayacağı vergi kaybı düşüncesini Amerikan Hazır Giyim ve Ayakkabı Derneğinin (AAFA) 2001 yılına ait bir çalışmasını gündeme taşımıştır. Kurum ilginç bir çalışma ile 2001 yılında Türkiye'den ABD'ye 3 milyar 40 milyon 4'lük ihracat yapıldığını, ABD'nin bu ithalatından hazinesine 220 milyon 220 bin \$'lık vergi ödediği görülüyor. Türkiye'den ithal edilen tekstil, konfeksiyon, ayakkabı ve deri ürünlerinin bu tablo içerisindeki payı 1 milyar 520 milyon \$ ve tahsil edilen vergi ise 201 milyon 523 bin \$'dır. Görüldüğü gibi ABD tekstil, konfeksiyon, ayakkabı ve deri ürünlerini Nitelikli Sanayi Bölgesi Kapsamına alırsa 2001 yılı örneklemeindeki kaybı 201 milyon 523 bin \$ olacaktır. Oysa kapsam dışında bırakmakla kaybı 220.386-201.523 hesabıyla sadece 18 milyon 863 bin \$'dır.⁹⁰ Aşağıdaki Tablolarda ABD'nin uygulamış olduğu gümrük vergileri verilmiştir.

---

⁸⁸ ASO, a.g.ç., aynı yer

⁸⁹ "Nitelikli Sanayi Bölgeleri Donduruldu", **Dünya Gazetesi**, 15 Mayıs 2003, s.7.

⁹⁰ Sürük, Şevket, "Niteliksiz Sanayi Bölgeleri", **Dünya Gazetesi**, 16 Mayıs 2005, s.8

Tablo 7: Emek Yoğun Ürünlerde ABD'nin Uyguladığı Gümrük Vergileri	
Sektörler	Gümrük Vergi Oranları (Yüzde)
Deri ve Saraciye	20
Postlar-Kürkler	6.50
Ayakkabı	48
Pamuk ve P. İplikli Kumaş	19.80
Sentetik Suni Filament İplik	13.60
Sentetik Suni Devamsız Lif. İplik	27.60
Vatka Keçe ve Dokunmamış Mensucat	14.50
Halılar Yer Kaplamaları	8.40
Özel Mens. Lutfе Mens. Dantela	20.80
Örme Giyim Eşyası ve Aksesuarları	32.50
Örülmemiş Giyim Eşyası ve Aksesuarı	29.90
Dokumaya Elverişli Diğer Hazır Eşya	21.50
Seramik Mamülleri	29.40
Kıyametli Metaller Mücevherat	13.50
Mobilyalar	13.10
Kaynak: Dünya Gazetesi 03/08/2002	

Tablo 8: İleri Teknoloji Ürünlerinde ABD'nin Uyguladığı Gümrük Vergileri	
Sektörler	Gümrük Vergi Oranları (Yüzde)
Nükleer Reaktörler	3.3
Buhar Türbinleri	6.7
Turbojetler	2.5
Pompalar	2.5
Dondurucu Cihazlar	1.9
Santrifüjler	2.5
Bulaşık Makineleri	2.4
Çamaşır Makineleri	2.6
Dikiş Makineleri	2.5
Metal İşleme Tezgahları	4.4
Elektrik Transformatörleri	6.6
Isıtıcılar	3.9
Fiber Optik Kablolar	5.3
Konteynerler	Muaf
Hava Taşıtları Aksamı	Muaf
Optik Lifler	6.7
Fotoğraf Makineleri	6.8
Fotokopi Cihazları	3.7
Sintigrafi Cihazları	Muaf
Kaynak: Dünya Gazetesi 03/08/2002	

Tablodan da anlaşılacağı üzere NSB'lerde emek yoğun malları üretmenin firmaların sağladığı karları arttıracığı, teknoloji-yoğun mallarda ise ABD'nin uygulamış olduğu tarifelerin düşük olması nedeniyle karların da sınırlı kalacağı görülmektedir.

ABD yönetimi ülkemizde kurulması düşünülen NSB'lerde Türkiye'nin önemli ihraç ürünü olan tekstil ve konfeksiyon ürünleri dışında ağırlıklı olarak ileri teknoloji yatırımlarını tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Türkiye'nin ihracatı içinde ilk sıralarda genellikle tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin olduğunu göz önüne aldığımızda Türkiye'nin mevcut sanayi yapısı ile ABD'nin tercihinin kısa vadede bir anlam ifade etmediği görülmektedir. Ürdün'deki NSB'lerde tekstil alanında kullanılan hammaddelerin ithal edilmesi nedeniyle Türkiye'de kurulması düşünülen NSB'lerde tekstil alanında yoğunlaşılması, Ürdün ve Ürdün'e girdi ihraç eden ülkeler açısından

olumsuz olacaktır. Bu durum Türkiye’de kurulması planlanan NSB’lerde tekstil ürünlerinin ABD tarafından tercih edilmemesinde önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla bu durum uluslararası ticarete karşılaştırmalı üstünlüklerin yerini siyasi tercihlere bıraktığının bir göstergesidir.⁹¹

Türkiye’de kurulması düşünülen Nitelikli Sanayi Bölgelerinden elde edilecek başarının, ABD’nin uyguladığı gümrük vergi politikası ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Şayet Türkiye, ABD’nin yüksek oranda uyguladığı ithalat vergili sektörde faaliyette bulunursa karlılığın artacağı; aksi takdirde büyük değerler ifade etmeyen gümrük vergili yüksek teknoloji ürünlerinde faaliyetlerin karlılık getirmeyeceği görülmektedir.

I. Nitelikli Sanayi Bölgelerinin Serbest Bölgelerle Karşılaştırılması

NSB’leri koşullu serbest bölgeler olarak tanımlamak mümkündür. Serbest Bölgelerden her yere ihraç imkanı olmakla birlikte NSB’lerde ancak ABD’ye dış satım yapabilmekte Serbest Bölgelerde malın katma değerine ön koşul bulunmamaktadır. NSB’lerde %35 katma değer uygulanmaktadır.⁹² Organize Sanayi Bölgeleri, Serbest Bölgeler ve Endüstri Bölgeleri ülkelerin kendi yasalarıyla işletilen kurumlardır. Ancak NSB’ler ABD’nin kendi kurallarını işlettiği İsrail ve Ürdün’le yapmış olduğu ticaret antlaşmalarıdır.⁹³ Sonuç olarak Nitelikli Sanayi Bölgelerinin Siyasi amaçlı ancak ticari nitelikli ekonomik ortaklık şeklinde bir yapılanma olduğu görülmektedir. Bu bölgelerde ağırlıklı olarak tekstil ve hazır giyim sektörleriyle birlikte, elektronik, kimyasal ürünler, makine parçaları, mobilya ve gıda gibi sektörlerde faaliyetlerde yapılmaktadır. Ürdün’de kurulan NSB’den ABD’ye ayrılan ihracattın önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Ürdün’ün 1999 yılında ABD’ye ihracatı 31 milyon \$’dan 2001 yılında 300 milyon \$’a ulaşmış ve ihracatın %90’ı NSB’de yapılmıştır. NSB’lerin etkilerini aşamalı olarak değerlendirmek doğru olacaktır. İlk aşamada NSB ülke ekonomisinin dışa açılması ve küreselleşmesine katkıda bulunmuştur. Bunun bir sonucu olarak Makro Ekonomik yararların yanı sıra ülkede gerekli yasal düzenlemenin yapılmasına, tesislerin

⁹¹ Bilgili, Emine, “Nitelikli Sanayi Bölgeleri ve Türkiye”
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/temmuz2003/Nitelikli%20sanayi%20b%F6lgeleri.htm>, 15.06.2005

⁹² Özer, a.g.e., s.15.

⁹³ Tursun, a.g.m, s.17.

modernleştirilmesine ön ayak olmuştur. Geleneksel olarak küçük olan pazarı dışa doğru genişletmiş, özetle Ürdün ekonomisi üzerinde “çarpan (multiplier)” etkisi yaratmıştır. Öte yandan yinelik aşamada NSB’ler yerli yatırımların küçük olması nedeniyle ABD’ye pazarlama konusunda etkisiz kalmışlardır. Hatta bu şirketlerden bazıları ürünlerini ABD pazarını gerektirdiği standartlara göre üretmeye başladıkları takdirde Arap pazarlarını kaybedeceklerini düşünmüşlerdir.⁹⁴ Türkiye’de ise durumun farklılığı göze çarpmaktadır. Türkiye ile ABD arasında NSB kurulmasına ilişkin müzakere süreci tamamlanmış 7 Ekim 2002 tarihinde İsrail-Türkiye NSB yasa taslağı ABD Temsilciler Meclisinde kabul edilmiştir.

Yasanın içeriği Türkiye’de kurulacak olan NSB’lere ilişkin çok önemli iki çerçeveyi belirlemiştir. Buna göre Türkiye’de NSB kurulması ABD-İsrail Serbest Ticaret Antlaşması kapsamında gerçekleşebilecektir. Bu konuda diğer bir alternatif olan Türkiye ile ABD arasında Serbest Ticaret Antlaşması yapılması ise dünya Ticaret Örgütü düzenlemeleri ile Türkiye’nin AB ile yaptığı Gümrük Birliği Hükümlerinin buna olanak tanımaması ile mümkün olmamıştır. İkinci olarak ise ABD diğer ülkeler ile yaptığı antlaşmaların aksine Türkiye’de kurulacak NSB’ler için sektör ve ürün sınırlamaları getirilmiştir. Buna göre Türkiye’deki NSB’lerde tekstil, hazır giyim, deri giyim eşyası, ev mefruşatı, deri çanta ve bavul ile diğer deri eşyalar yer alamayacaktır. Bunun sonucunda Türkiye’nin ABD’ye ihracatındaki en önemli kalemleri kapsam dışı bırakmak istemiştir. Bu şekilde kurulacak NSB’lerin Türkiye ekonomisine bir yarar sağlamayacağı nedeniyle bölgelerin kurulma düşüncesinin rafa kaldırıldığı görülmektedir

Sonuç olarak Türkiye ile ABD arasında kurulması düşünülen NSB’lerin, bölgelerde yapılacak faaliyetlerin sektörleri konusundaki anlaşmazlık nedeniyle olumsuzlukla sonuçlandığı görülmektedir.

---

⁹⁴ Özer, a.g.e., s.19

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA SERBEST BÖLGE FAALİYETLERİ VE UYGULANAN VERGİ VE TEŞVİK POLİTİKALARI

I. DÜNYADA SERBEST BÖLGELERİN GELİŞİMİ VE ÜRETİM YAPILARI

A. Dünyada Serbest Bölgelerin Gelişimi ve Hukuki Yapıları

Serbest bölge uygulaması olarak kabul edilebilecek ilk uygulama, 2000 yılı öncesinin eski Yunan ve Roma medeniyetlerine dayanmaktadır. Yunanistan'ın Pire ve Challis limanları bu örneklerin ilkinin oluşturmaktadır. Günümüzdeki yapıya benzer serbest bölgeler 18.yüzyıldan itibaren Gibraltar Adası (1704), Singapur(1819) ve Hong-Kong (1842)'da faaliyet göstermeye başlamıştır.¹

Birinci dünya savaşı sonrası yaşanan 1929-1930 dünya ekonomik krizinden sonra çözüm yolu olarak serbest bölgelere yönelme eğilimi ağırlık kazanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında ve ihracatın artırılmasında serbest bölgelerin sağladığı katkının, 1960'lı yıllarda uluslararası kuruluşlarca da kabul edilmesinden sonra (Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Komisyonu -1967) tüm dünyada bu uygulamaların sayısı hızla artmıştır. Ve bugün yüzün üzerinde ülkede 880'den fazla serbest bölgenin faaliyet sürdüğü ifade edilmektedir.²

Sonuç olarak ABD, İngiltere, Almanya, Macaristan, Yugoslavya, Suudi Arabistan, Pakistan, Hindistan, Tayland, Çin gibi farklı rejimlere idare edilen 80 ülkede, serbest bölgeler üzerinden gerçekleştirilen ticaretin hacmi 500 milyar dolara ulaşmıştır.³

Dünya İhraç İşleme Bölgeleri Birliği (WEPZA)* tarafından yapılan bir araştırma uluslar arası ticaretin geliştirilmesinde serbest bölgelerin rolü ve önemini vurgular niteliktedir.13-16 Eylül 1998 tarihinde ABD'de yapılan WEPZA konferansında sunulan

---

¹ Erkan, - Tatlıdil , a.g.e., s.2

² Karakuzey, a.g.e., s.4

³ Öz , - Yahni, **Türkiye'de Serbest Bölge Uygulaması ve İSBAŞ**, İsbaş Yay. , İstanbul, 1998, s.9.

* WEPZA (World Export Processing Zones Association) Dünya Ekonomik İşleme Bölgeleri Birliği, Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Kürsad Tüzmen'in 1998-2003 yılları arasında başkanlığını yaptığı kuruluş, serbest bölgelerin gelişimini engelleyen kısıtlamaların ortadan kaldırılması ve bölgelerin dünya ticaretinden daha fazla pay alabilmesi için çalışmalarını sürdürmektedir. Wepza'nın her yıl olağan olarak yaptığı ve serbest bölgelerin üst düzey yöneticilerinin katıldığı en son toplantı 2005 yılında Ege Serbest Bölge'de yapılmıştır.

bir tebliğ ile bu araştırmanın sonuçları açıklanmış ve serbest bölgeleri bulunan 102 ülkenin dış ticaretinde son on yılda sürekli bir artış gözlemediği; buna karşılık serbest bölgesi bulunmayan 126 ülkenin dış ticaret hacimlerinin ya marjinal düzeyde arttığı ya da gerilediği belirtilmiştir.⁴

Dünyadaki serbest bölge modellerinin büyük çoğunluğu genel amaçlı serbest bölgelerdir. Örnek verilecek olursa, Amerika Birleşik Devletlerinin değişik şehirlerinde 213 adet genel amaçlı serbest bölge faaliyette bulunmaktadır. İthal edilen malların gümrük vergilerinin askıya alınarak satış ve depolanması için buna yörelerde daha çok ihracat amacıyla üretim yapılmaktadır. Bu tür serbest bölgelere dünyanın hemen her yerinde rastlamak mümkündür.⁵

Serbest bölgelerdeki faaliyetler genel olarak, üretim, alım-satım, depolama, kıyı bankacılığı, sigortacılık, bakım-onarım, montaj, mühendislik, kiralama gibi alanlarda kendini göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelere kurulan serbest bölgelerin özellikle iş gücünün ucuzluğu nedeniyle uluslararası şirketler tarafından tercih edildiği görülmektedir. Bu sektörler daha çok tekstil gibi emek yoğun sektörlerde kendini hissettirmektedir.

Gelişmiş ülkeler işyeri kirası su, elektrik, ham madde, taşıma ücretleri, banka ve sigorta hizmet ücretleri gibi pek çok üretim girdisinin maliyeti yanında, konut başlama, giyim, sağlık harcamaları konularında da gelişmekte olan ülkelere göre daha avantajlı durumdadır. Bunun sonucu olarak Amerika, Japonya ve Batı Avrupa ülkeleri, aynı üretim konusunun emek yoğun kısmını, gelişmekte olan ülkelere taşımaya başlamıştır.⁶ Yukarıda bazı ülkelerdeki serbest bölgelerin başlıca üretim alanları ile yatırımcı ülkeler verilmiştir. Bu tabloda da anlaşılacağı üzere emek yoğun sektörlerde faaliyet gösterecek gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeleri tercih etmektedir.

---

⁴ Tüzmen, "Serbest Bölgeler buldukları ülkenin gelirinin artmasında ve Dünya ekonomisi ile entegre olmasına katkıda bulunmaktadır." a.g.e. s.40

⁵ Tuncer, Selahattin, "Türkiye'de Mevcut Serbest bölge Çeşitleri" **Dünya Gazetesi**, Özel Ek, 25. Türkiye 'de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999, s.42

⁶ Öz,-Yahni,a.g.e.,s.9

B. Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Serbest Bölgeler ve Uygulanan Vergi Ve Teşvik Politikaları

Avrupa Topluluğu ülkeleri topluluk dışı ticarete ortak bir gümrük tarifesi (OGT= Ortak Gümrük Tarifesi) uygulanmaktadır. Topluluk içinde ise Gümrük Birliği Antlaşması ile malların serbest dolaşımından bahsedilmektedir.

Topluluk içi ticarete göre “Roma Antlaşmasının 2. maddesinin A fıkrasında üye devletler arasında malların giriş ve çıkışlarında gümrük vergilerinin, miktar kısıtlamalarının, eş etkili diğer tüm önlemlerin kaldırılması şeklinde iç ticareti kolaylaştırıcı ve artırıcı yönde hükümler vardır. Ancak bu kolaylığa rağmen topluluktaki bir üretici ürünlerini başka bir üreticiye satmak isterse ürünlerini o üyenin endüstri standartları ile veya o ülkenin hukuki düzenlemelerine uyumlaştırmak, bir test veya belgeleme sürecine sokmak zorundadır.⁷

Avrupa Topluluğu Gümrük Kanunu çerçevesinde eşyanın depolanması ile ilgili olarak üç şekil öngörülmektedir.

- 1-Serbest Bölgeler
- 2-Geçici Depolar
- 3-Serbest Antrepolar

Serbest Bölgeler ve Serbest Antrepolar coğrafi olarak Topluluk Gümrük Birliği Gümrük Bölgesi içinde yer almakla birlikte, ithalat vergilerinin ve ticaret politikası önlemlerinin uygulanması bakımından, Topluluk Gümrük Bölgesi dışında sayılmaktadır.⁸

Serbest Bölgeler ve serbest antrepoların kurulması ülkelerin iç mevzuatlarıyla ilgilidir. Her ülke, serbest bölge kurulmasına izin verebilmektedir. Üye ülkeler, serbest bölge ve antrepoların kapladığı alanı belirleyerek giriş ve çıkış denetimlerini gümrük idarelerine verebilmektedirler. Serbest bölge ve antrepoların süreleri sınırsızdır. Serbest antrepo bir gümrük rejimi olarak değerlendirilmekte ve herhangi bir teminata bağlanmamıştır. Buna karşın gümrük antrepoları bir gümrük rejimidir ve teminat istenmektedir.⁹

⁷ Yiğit, Mehmet, “İhracat ve İhracat Teşviklerinin Ekonomik Analizi”, Üniversite Kitabevi, Kütahya, 1996, s.83

⁸ Karakuzey, a.g.e., s.5

⁹ Karakuzey, a.g.e. aynı eser

Serbest bölgelerde ve serbest antrepolarda bulunan topluluk dışı eşya;

- Serbest dolaşıma sokulabilir,
- Elleçleme işlemine tabi tutulabilir,
- Hükümete terk edilebilir,
- İmha edilebilir.

Serbest bölge ve antrepolarda faaliyette bulunanlar gümrük yetkililerince kabul edilen kayıt ve kontrol sistemine göre hareket etmek zorundadırlar.

Topluluk dışı mallar bölge ve antrepolarda kaldıkları sürece serbest dolaşıma sokulabilir, genel işlemde geçirilebilir, aktif işleme tabi tutulabilir. Antrepolarda ve bölgelerde faaliyette bulunanların uygun şekilde stok kayıtları tutmaları gerekir. Avrupa Birliği Gümrük Yönetmeliğinin 817 ile 819 maddeleri arasında stok kayıtlarının düzenlenmesinden bahsedilmiştir. Bölgeler de üretilen malların bölgeden çıkarılma işlemleri ise gümrük kanununa göre uygulanacak özel hükümler saklı kalmak şartıyla, serbest bölge yada antrepolardan çıkarılan mallar için, topluluk gümrük hattından ihraç yada reeksport edilebilir veya topluluğun diğer bir gümrük bölgesine alınabilir¹⁰ şeklinde ifade edilmektedir.

Yönetmelikte ise ihracatın, ihracat vergilerine veya ticaret politikası önlemelerine, 6.bölümün hükümlerine tabi olduğu durumlara uygulanan usuller saklı kalmak üzere, eşyanın doğrudan topluluk gümrük bölgesine alınması halinde ne eşyanın nede gümrük beyanını arz edilmesi gereklidir denilmektedir.¹¹

Avrupa Topluluğu Üyelerinde Gümrük Antrepo Rejimi ile Serbest Antrepolar arasında farklar mevcuttur. Bunlar:

-Gümrük antrepoları bir gümrük rejimi olduğu halde serbest antrepolar bir rejim değildir.

-Eşya girişinde gümrük antrepolarında formaliteler olmasına karşın, serbest antrepolar formaliteden arındırılmıştır.

---

¹⁰ Karakuzey, a.g.e., s.6

¹¹ Yiğit a.g.e., s.83

-Gümrük antrepolarında eşya gümrük bölgesinde kabul edilmesine karşın serbest antrepolarda eşya gümrük bölgesi dışında kabul edilmektedir.

-Gümrük antrepolarında eşyanın eksilme veya kaybolma durumu olabilmesine karşın serbest antrepolarda böyle bir durum söz konusu değildir.

-Gümrük antrepoları sürekli gümrük denetlemesi altında olmasına karşın serbest bölgelerde bu kontrol sınırlıdır.

-Gümrük antrepolarında teminat alınmasına karşın, serbest antrepolarda teminat alınmamaktadır.¹² Böylece serbest bölge ve serbest antrepo ile gümrük sistemi içinde bulunan antrepo rejimi arasındaki farkların kesin çizgiler ile ayrılmış olduğu görülmektedir.

Avrupa Topluluğu 4 Mart 1969 tarihinde çıkardığı Avrupa Konseyi direktifinde topluluk serbest ticaret bölgelerinin çalışma esaslarını düzenlemiştir. Bu direktifte öncelikle topluluk serbest bölgesi içersinde bir malın gümrüksüz alanda bulunduğu kabul edilmiştir. Bu kapsamda ülkeler bazındaki uygulamalarda bazı farklılıklara rastlanmaktadır. Örneğin Shannon gibi bazı serbest bölgelerde firma ve kuruluşlar yalnızca gümrük vergisi ve dolaylı vergilerden muaf olmakla birlikte bazılarında (Tüm AT) ülkelerinde buna ilaveten kurumlar vergisi, emlak vergisi, hızlandırılmış aşınma uygulaması indirilmiş sosyal harcamalardan da muaf sayılmaktadır.¹³

1. Almanya Uygulaması

Almanya'da 7 Serbest Ticarete Bölgesi vardır. Bunlardan en önemlisi Hamburg Serbest Limanıdır. Almanya'da serbest bölgeler Serbest Liman İdaresi'ne bağlı olarak kurulup işletilirler. Kuruluş ve genişleme ile ilgili izin mercii ise Maliye Bakanlığıdır. Bu bölgelerin döviz ile ilgili işlemlerini Ekonomi Bakanlığı, gümrük ve diğer dış ticaretle ilgili işlemleri de Gümrük Bakanlığı yürütür. Buna göre serbest Bölgeler Maliye, Gümrük ve Ekonomi Bakanlıklarının üçlü sorumluluğu altında çalışır.¹⁴

Almanya'daki serbest bölgelere ithal edilmiş dış orijinli mallar için **gümrük vergileri ödenmez veya gümrük formalitelerinden hariç tutulur**. Ancak mallar bölgelerden alınarak tüketim için Almanya'ya getirilirse **gümrük resmi ödenmesi gereklidir**. Benzer bir uygulamada "İthalat Sermaye Tedavüllü Vergi" ile yapılır. Buna

¹² Karakuzey, a.g.e., s.9

¹³ Erkan, - Tatlıdil, a.g.e., s.16-17

¹⁴ Karakuzey, a.g.e., s.7

göre bölgeye getirilerek saklanan veya bölgede üretilen ithal malları, Alman gümrük bölgesine tüketim için geçinceye kadar vergiden muaf tutulurlar. Serbest Ticaret bölgesine getirilen Alman orijinli mallar ihracat sayılırlar ve buna göre vergi uygulanır. Mallar bölgede sınırsız zaman içinde tutulabilir. Bölgede yükleme sevkiyat, depolama, ayırma, etiketleme, bölme, yeniden ambalajlama, markalama, sergileme, gemi yapımı ve onarım işlemleri, bankacılık ve sigortacılık faaliyetlerine izin verilmiştir. Ancak uzun süreli kiralama bina inşaatı konuları izne bağlıdır. Bölgede arsa satın almak ise yasaklanmıştır. Yanıcı ve patlayıcı madde, sanat eserleri, değerli metallere, değerli evraklar, canlı hayvanların, kırılabilir malların bölgeye girişi kurullarla düzenlenmiştir.¹⁵

Almanya'da hükümet Serbest Bölgelerde gümrük, istihsal, satış ve tüketim vergilerinin süresiz olarak uygulanmayacağı konusunda garanti etmektedir. Aynı zamanda dövizlerin konvertibilitesi, ihracat kredi sigortasında gelirin %80'nin ticari ilişkilere karşı; bazı durumlarda ise %90'nın politik riskleri de kapsayacak üzere garantiye alındığı görülmektedir.¹⁶ Dolayısı ile Almanya'da uygulanan teşvik ve muafiyetlerin bir çok Avrupa ülkesine göre daha geniş olduğu gözlenmektedir.

2. Fransa Uygulaması

Birçok konuda liberalizme geçişte geciktiğini beyan eden Fransa Hükümeti, 1992 sonrası Avrupa tek pazarına geçiş için. mücadelenin başarılı ve çabuk olması gerektiğine inanarak, mali sektörün devlet kontrolünden kurtarılması için ve Avrupa'nın belli başlı Frankfurt, Londra gibi metropolitan bölgeleri ile rekabet edebilmesi için gerekli tedbirleri almaktadır. 80'li yıllarda Avrupa'nın yıllık %1.7 olan büyüme hızı ile aynı seviyede büyüme hızına sahip Fransa, 90'lı yılların son iki, üç yılında yükselen bir büyüme grafiğine sahip olmuşlardır. 80'li yılların resesyon dönemine rağmen son yıllarda altyapı, çalışmalarına, yol ve demiryolu yatırımlarına büyük önem verilmiştir. Serbest bölgeler de büyüme hızının arttırmanın bir aracı olarak görülmüş ve Cherbourg Limanı, DunkerQue, La Rochelle, Marseilles-Fos, Nantes Cedex, Le Havre/Port Autonome Du Havre'de olmak üzere altı yerde serbest bölge kurulmuştur. Depo ve antrepolarda bekleyen mallar için gümrük ödenmemektedir. Mallar bölge sınırından

---

¹⁵ Güner, a.g.e., s.19

¹⁶ Erkan, -Tatlıdil, a.g.e., s.18

çıktığında gümrük vergilerine konu olmaktadır gelir vergisi yönünden serbest bölgede bulunan firmalar dağıtılan karlar ve şube vergileri kapsamında %25 oranında ödeme yapmakla yükümlüdürler. Fransız Hükümeti, serbest bölge içinde hiçbir şekilde gümrük vergisi, İstihsal vergisi, satış vergisi ve tüketim vergisi ödenmeyeceği hususunda garanti etmektedir.¹⁷ Depo ve antrepolarda bekleyen mallar için gümrük ödenmemektedir. Gelir vergisi yönünden serbest bölgede bulunan firmalar Fransız Hükümeti serbest bölge içinde hiçbir şekilde gümrük vergisi istihsal vergisi ve tüketim vergisi ödenmeyeceği hususunu garanti etmektedirler.¹⁸

Fransa'nın serbest bölgelere uyguladığı teşviklerden bir kaçını şu şekilde sıralayabiliriz.

a. Fransız yatırım teşviki yasası çerçevesinde serbest bölgelerde yapılacak yeni yatırım ve mevcut tesislerin genişletme çalışmalarında nakit tahsisi veya diğer yatırım teşvikleri sınırlandırmayacaktır. 1982'de çıkarılan teşvikler yasasına göre iki tür nakit tahsisi söz konusudur. Birincisi küçük işletmelere yönelik bölgesel tahsisat. İkincisi ise yatırımın %25'i kalkınma bölgesinde olan büyük ölçekli firmalara verilen ülkesel boyuttaki teşviklerdir. Fransa, Avrupa Birliği üyesi olduğundan birlik üyesi ülkeler ile olan ticari ilişkilerinde gümrük vergileri söz konusu değildir.

b. İhracat kredi sigortası ve ithalat-ihracat kredileri kullanılabilir.

c. Ocak 1977-Aralık 1980 yılları arasında yapılan yeni yatırımlar veya sermaye artırımlarından ilk beş yıl için geçerli olmak üzere vergilendirilebilir gelirin % 7.5 vergiden muaf olarak kabul edilmiştir.¹⁹

3. İngiltere Uygulaması

İngiltere'de 24 Serbest Girişim Bölgesi bulunmaktadır. İngiltere'de faaliyette bulunan serbest bölgelerde ithalatçılara sağlanan avantajlar daha fazladır. Serbest bölgeler getirilen mallar bölgede tutulan süre içinde gümrük vergilerinden ve katma değer vergisinden muaftır. Ancak malların bölge içinde el değiştirmesi halinde KDV'nin ödenmesi gerekmektedir. Malların üretiminde kullanılması durumunda ise gümrük vergilerinin ödenmesi söz konusu olmaktadır. İngiltere'de uygulana tüm vergi ve çalışma mevzuatı serbest bölge içinde uygulanmaktadır. Buna göre KDV % 15'tir.

¹⁷ Güner, a.g.e., s.24

¹⁸ Erkan, -Tatlıdil, a.g.e., s.20

¹⁹ Erkan, -Tatlıdil, a.g.e., aynı eser

Serbest bölgede depolanan mallar ülke içinde talep durumuna göre partiler halinde gönderilerek gümrük vergileri de partilere göre ödenir. Ayrıca gümrük vergileri yüklemeyen bir yada bir buçuk ay sonrasına kadar ödenebildiğinden ithalatçı firmalar daha az nakit paraya ihtiyaç duymaktadırlar.²⁰ İngiltere’de serbest bölgeler sağlanan bu avantajların yanında bir takım özel teşviklerde söz konusudur. Bunlar şu şekilde sıralanabilir.

a. Sürekli mal yüklemesi yapan ithalatçı firması için gümrükte “özel teminat hesabı” açılarak işlemlerde hızlilik sağlanmakta ve ithalat işlemleri bir ay içerisinde kapatılabilmektedir.²¹

b. Kota kapsamındaki mallar serbest bölgelerde kotaların açılması için bekletildiğinden kotalar açıldığında hemen ithalatı gerçekleştirmek mümkün olmaktadır. Bu firmalar kotalardan en fazla yararlanma olanağına sahip olmaktadır.

c. Avrupa Birliği’nin tarım ürünleri dış ticaretinde uyguladığı prelevman vergisi (park giderici vergi) uygulanan serbest bölgede söz konusu değildir. Bu nedenle ithal edilecek tarım ürünlerinin serbest bölgelerde depolanarak prelevman vergisinin düşük olduğu dönemlerde daha ucuz ithal edilebilmektedir.

d. Serbest bölge güvenliğinin titiz bir şekilde sağlanması ve üç metre yüksekliğinde çitle çevrilmesi, sigorta ödemelerinin düşük tutulmasına neden olmaktadır. Böylece sigorta probleminden yaklaşık % 60 tasarruf sağlanmaktadır.

e. Kalkınma alanı olarak belirlenen bölgelere yapılacak yatırım harcamalarına %15 veya yaratılan her iş için 3000 ABD doları tutarında teşvik sağlanmaktadır. Ancak İngiltere’de işçi ücretlerinin yüksek ve işçi sendikalarının etkili, güçlü olmaları nedeniyle bütün yatırımlara talep az olmuştur.

İngiliz serbest bölgelerinde birçok mal türüne rastlanmaktadır. Başlıcaları, çimento ve tekstil mamülleridir. Tüm türlerin yaklaşık % 80’i ithalat, % 20’si de ihracat konusu olmaktadır. Satılan malların % 70’i hammadde ve makine, %30’u ise dayanıksız tüketim mallarından oluşmaktadır.²²

4. İrlanda Uygulaması

---

²⁰ Güner, a.g.e., s.27

²¹ Tüzmen, Kürşad, Liverpool Serbest Limanı, **Serbest Bölge Yöneticiliği Kursu Raporu**, DPT Serbest Bölgeler Başkanlığı Yay., Ankara, 1987, s.2

²² Güner, a.g.e., s.28

İlk serbest üretim bölgesi 1958 yılında İrlanda'nın Shannon Havaalanı yakını da kurulan Shannon Serbest Bölgesidir. Atlantik havayolunda başlıca ikmal noktası olan Shannon Havaalanı II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük bir gelişme göstermiştir. 1950'lerden sonra ise jet uçaklarını gelişimi ve yaygın olarak kullanılması Shannon'un Kuzey Atlantik Havayolu'nun ikmal merkezi olma rolünün ortadan kalkmasına neden olmuştur. Böylece Shannon'da istihdam edilen 1500 kişi için işsizlik tehlikesi baş göstermiştir. Bu gelişmelerin sonucu olarak Shannon havaalanının varlığını ve eski faaliyet hacmini koruyabilmesi amacıyla 1957 yılına "Shaannon Free Airport Develpment Authority" kurulmuştur. Bu kuruluşun görevleri:

- Havayolu trafiğinin geliştirilmesi,
- Bir serbest üretim bölgesi kurulması ve geliştirilmesi,
- Depolama faaliyetlerinin geliştirilmesi,²³ şeklinde ifade edilmiştir.

Shannon Serbest Üretim Bölgesi aynı yıl kurulmuştur. Daha sonra 1959 yılında İrlanda Millet Meclisinden bölgenin kuruluşu konusu "The Shannon Free Airport Developpment Company Act" geçmiştir. Bölge yönetimi şirketleştirilerek amaçlarını gerçekleştirebilmesi için gerekli yetki ve finansal destek sağlanmıştır.²⁴

İrlanda Shannon Serbest Bölgesinde uygulanan vergi ve teşvik politikaları şöyledir.

a.Shannon serbest bölgesine yapılacak yatırımlardan araç-makine, bina yatırım bedelinin %50'sine kadar kapital tahsisi yapılabilir.

b.İrlanda'da üniversite mezunu gençlerin ülke ekonomisi içinde istihdamı açısından absorbe edilememeleri nedeniyle sanayiye hizmet verecek alanlarda yetiştirilmeleri ve eğitilmeleri amacıyla üçyüz dolayında teknik okul açılmıştır. Tüm giderler İrlanda Hükümeti tarafından üstlenilmiştir.

c.Shannon serbest bölgesinde yapılacak spesifik araştırma-geliştirme çalışmalarında, özellikle yeni mamül geliştirme ya da üretim sürecini geliştirmeye yönelik projelerde proje bedelinin % 50 sine kadar kapital tahsisİ yapılmaktadır.

d.İrlanda'nın toplam bankasından üçü Shannon'da faaliyetini sürdürmektedir. Bankalar İrlanda'daki Ticari Kredi Faizinin altında faiz uygulaması ile çeşitli alanlarda

---

²³ Erdoğan, Engin, "Serbest Üretim Bölgeleri", **Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.4., sy.2., Eskişehir, Kasım 1986, s.277

²⁴ Kelleher, Thomas, **Handbook on Export Free Zone**, UNIDO/ICD.31, 22 Temmuz 1976, s.110

hizmet vermektedirler İhracat kredi sigortası İrlanda Hükümeti tarafından yapılmaktadır.

e.İrlanda'nın Avrupa Topluluğu üyesi olması nedeniyle İngiliz serbest bölgesindeki uygulama burada da geçerlidir .

f.Shannon'dan Avrupa Birliğine reeksport yapılan mallarda birlik sınırları içinde gümrük vergisi, malların varış tarihinden İtibaren 6,8 ya da 12 ay içinde (ödenmektedir .

g.Kotaya bağlı malların depolanması ve iç pazara girilmesi kolaylaşmaktadır .

h.Shannon'da işlem gören mallar , İrlanda'nın İsrail, Malta, Kıbrıs ve *EFTA* ülkeleri ile imzaladığı ikili antlaşmalar kapsamında tercihli ve indirimli gümrük vergileri ile bu ülkelere ihraç edilebilir .

i.Gümrük vergi işlemleri çok basitleştirilmiştir ve yalnızca üç görevli tarafından yürütülmektedir 24 saat sürekli hizmet verilmektedir.

j.Shannon'da İmalathane, depo satın almak ya da kiralamak mümkündür .Kiralama uzun dönemli de olabilmektedir .

k.Shannon'da yatırım yapacak firmaların elemanlarına yönelik olarak belirli bir düzeye gelebilmeleri için serbest bölge yönetimi tarafından ücretsiz eğitim programları düzenlenmektedir .

l.Shannon Serbest Bölgesi ile Limerick Üniversitesi arasında yapılan işbirliği anlaşması çerçevesinde lisans veya lisans üstü projelerinin finansmanının sağlanması ile serbest bölgede faaliyette bulunan firma yada kuruluşların taleplerinin karşılanabilmesi yeni mezunların serbest bölgede istihdamı ve bütünleştirilmiş network ve bilgisayar ağı yardımıyla bilgi alış-verişinde bulunması gibi konularda ortaklaşa çalışılmaktadır.

m.Ulusal ve uluslararası otomatik telefon olanakları geliştirilmektedir. Halen tüm İrlanda ve 36 yabancı ülke ile otomatik görüşme yapılabilmektedir. Yeni bir telekomünikasyon sistemi üzerinde çalışılarak haberleşme olanaklarının daha da geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır.²⁵

5. İtalya Uygulaması

İtalya'da başlıca serbest bölgeler kuzey doğu sınırındaki Trieste ile Venedik Körfezi'ndeki Venedik Limanlarıdır. İtalya Serbest Bölgelerinde bölgeye gelen yabancı

²⁵ Sanalan, Timuçin, -Tüzmen Kürşad, "Report About The Free Zones of Copenhagen And Shannon ", Satate Planning Organization, **Free Zones Directorate**, Ankara, Aralık 1985, s.8-11

mallar ister depolama, isterse reeksport amacıyla gelsin gümrük vergilerindeki resim harçlarında muaftır. Depolarda bozulan mallar hiçbir vergi türü ödenmeksizin imha edilebilir. Ancak bölge içinde tüketilen inşaat malzemesi, makine, ekipman, büro mobilyası ve diğer donanım malzemeleri için gümrük vergisi ödenir.

İtalya serbest bölgelerinde Trieste’de kiralamaya açık depolar kereste işleme ve fabrika alanları bulunmaktadır. Venedik’te ise kahve, şarap ve yağ işleme tesisleri için depolama olanakları vardır. Gerek depo gerek işletme gerekse büro kiralamaları metrekare alanı birim kabul edilerek belirlenir. Eğer kiracı ihracatçı değilse kira bedeline %14 ilave edilir. Gelir ve kurumlar vergisi yönünden firmaların karları %25 federal vergiye ve %15 yerel vergiye tabidir. Firmalar bir önceki yıl gelirleri üzerinden alınan kurumlar vergisinin %25’ini peşin ödemek zorundadırlar. İtalyan firmaların yabancı bir firmanın % 10’undan fazlasına sahip olmaları durumunda aldıkları temettüler sadece %40’tan vergilendirilir. Yabancı firmalar yapılan ödemeler ve lisans-patent haklarından %25 stopaj kesilir. Ancak ABD ile yapılan ikili antlaşmalar gereğince ABD firmaları bu uygulamaların dışında kalmaktadır. ABD firmalarına İtalyan vatandaşlarına veya diğer yerli-yabancı firmalara patent-lisans, temettü vb. haklar ve ilgili ödemeler İtalya vergilerinden muaftır. Yalnızca gayri safi gelir ve kazançların %70’ine %15 oranında yerel vergi uygulanır.²⁶

6. İspanya Uygulaması

İspanya Avrupa Topluluğuna katıldığından bu yana ekonomik ve politik yönden büyük başarı elde etmiş ve endüstrisi geniş Avrupa pazarından yeni avantajlar elde ederken Avrupa Topluluğundaki politik istikrarı daha da güçlenmiştir. Genelde yükselen ücret maliyetlerine rağmen İspanya hala diğer ülkelere göre düşük ücret seviyesine sahip bir ülkedir. Son yıllarda % 4.7’nin büyüme hızı ile Fransa, Almanya ve İngiltere’nin üzerinde bir, yıllık büyüme hızına son yıllarda sahip olmuştur.²⁷

İspanya gerek tarihsel gerekse bölgesel konumu itibariyle Akdeniz ülkeleri, Afrika kıtası ülkeleri ve ABD gibi pek çok ülkeyle ticari ilişkisi mevcuttur.

İspanya serbest bölgelerine gümrüksüz mal ve hizmet girişi yapılmaktadır. Bölge içinde mallar en fazla 6 yıl gümrüksüz depolanabilir. Eğer uygun görülürse bu süre

---

²⁶ Tatlıdil, Erkan, a.g.e., s.25

²⁷ Güner, a.g.e., s.39

gümrük yetkilileri tarafından uzatılabilir. Serbest bölgelerin 22 gibi oldukça yüksek bir sayıya ulaşması bir bakıma fonksiyonların değişikliğine de bağlanabilir. İspanya serbest bölgeleri temelde dört yönde faaliyetlerinin sürdürmektedir.

Serbest Ticaret Bölgeleri: İthalat, depolama, çeşitlendirme, ambarlama, karıştırma, işlemden geçirme, sergileme, örnekleme, markalama, satış, açık arttırma, büyük paketlerin küçük parçalara bölünmesi, imalat, transit yükleme ve reeksport faaliyetlerini yaparlar. Bu bölgelerde mallar en fazla altı yıl gümrüksüz depolanabilir.

Serbest Limanlar: İthalat ve depolama faaliyetinde bulunur. Gümrüksüz depolama süresi en fazla bir yıldır. Malların geri çekilmesi yalnızca bozulmamış paketler için geçerlidir. Manipulasyona izin verilmez.

Depozitsiz Alanlar: İthalat, sergileme, yeniden paketleme, büyük paketlerden küçük paketlerin yapımı, karıştırma, kahve ve kakaoyu kavurma, yün yıkama, tohumlardan yağ çıkarma ve reeksport faaliyetleri yapılır. Mallar için depozit ödemesi yapılmaz. En fazla depolama süresi dört yıldır.

Ticari Depozitler: İthalat, depolama, yeniden paketleme, sergileme, küçük örnek paketleri yapma, ticari depozit karşılığı satış, bölgede tüketilmek üzere reeksport yapılan yada transfer edilen mallarla ilgili ticari depozit uygulamalarını içine almaktadır. En fazla depolama süresi dört yıldır. Bu bölgede emlak alımı söz konusu değildir. Bankacılık ve yönetim hizmetleri özel antlaşmalarla mümkündür.

İspanya serbest bölgelerinde firmalar %33 oranında gelir vergisi ödemekle hükümlüdür. Yabancı finansal kuruluşlar verdikleri brüt borçlar üzerinden % 24 oranında vergi avantajına sahiptir. Yada tahakkuk etmiş faiz üzerinden % 15 oranında vergi ödemeyi seçebilirler. Patent lisans hakları ile kira ödemeleri isteğe bağlı vergi yöntemlerine göre uygulanmaktadır. Hükümet serbest bölgelerdeki gümrük vb. vergi muafiyeti uygulamalarını garanti etmektedir. Serbest bölgede kabul edilen diğer özel teşvikler ise şöyledir:

a. Maliye Bakanlığının onayını alma koşuluyla firmaların yerli-yabancı ortak girişim kurmaları durumunda tüm vergilerden % 99 vergi muafiyeti sağlanmaktadır.

b. Yatırım firmaları gelir vergisinin tamamından ve yerel vergilerin bir kısmından muaftır.

c.İhracat firmalarına vergi dışı ihtiyatlar ile % 40 oranında hızlandırılmış amortisman uygulaması hakkı verilmiştir.

d. Resmi kredilerin dağıtılmasında birinci derecede serbest bölge firmaları tercih edilmektedir.

e.Sermaye gelirlerinin % 25'inin iki yıl içinde yeniden yatırıma dönüştürülmesi ve gelecek iki yıl içinde sermaye gelirlerinin yatırımda kullanılacağı bir plan ile vergi dairelerine beyan edilirse sermaye geliri vergisinden tamamen muaf sayılırlar.

f.Bazı ihracat konularında yapılan yatırımlarda, firmalara ilk iki yıl içinde yapılan yatırımlarda toplam yatırım değerinin % 25'i vergilendirme dışında bırakılmaktadır. Üçüncü yılda bu oran % 75'e, çıkmakta dördüncü yılda azalarak % 50'ye inmektedir. Dördüncü yıldan sonra ise vergi muafiyeti kalkmaktadır.

g.İspanyol firmalarının kurdukları yabancı ortaklıklarda % 25'ten fazla paya sahip olmaları durumunda izne bağlı olmaksızın sermaye ve ihtiyaçların beş misli tutarında kredi alabilirler. Eğer yabancı firma payı % 25'in altında ise kredi kapasitesinde sınır yoktur.

h.Verimli yatırımlardan enerji üreten firma ve kuruluşlar ile bazı petrol rafinerileri, gübre, kimya, motorlu araç, gemi inşaat, konut, telekominikasyon, hava taşımacılığı projelerinde kredilerin vergilendirilmesinde % 95'lik muafiyet tanınmaktadır. Bu oran deniz ve nehir taşımacılığında kullanılan dış borçlar için % 70'tir²⁸ şeklinde ifade edilebilir.

7. Yunanistan Uygulaması

Thessalonik ve Pireaus gibi iki önemli serbest ticaret bölgesine sahip olan, ülkenin arazi kiralaması, yükleme, depolama ve malların nakliyesine bu bölgeler içinde izin verilmektedir. Her iki limandaki serbest bölgeler içerisinde ithalat yapma Endüstriyel kuruluşlar açma yeniden etiketleme, ambalajlama ve ayıklama gibi işlemlere izin verilmektedir.²⁹

Yunanistan'daki serbest bölgelerde de mallar gümrük harcı ve diğer vergiler alınmaksızın Serbest Ticaret Bölgesine getirilip götürülmektedir. (...) Yabancı sermaye kanunu Yunanistan'da faaliyette bulunan her türlü yabancı ticaret ve sanayi şirketine;

²⁸ Tatlıdil, -Erkan, a.g.e., s.28-29

²⁹ Şahin, Hüseyin, "Serbest Bölge", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, sy.10-1991/3, Ankara, 1991, s.88.

faaliyet konusuna ve faaliyette bulunan yere göre değişmekle beraber şu teşviklerden yararlanma imkanı getirmiştir:

- i. Yatırım sırasında hibe,
- ii. Faiz sübvansiyonu,
- iii. Yatırım indirimi,
- iv. Hızlandırılmış amortisman.

Ayrıca gemicilik şirketlerini Yunanistan'a çekebilmek için bunların yurtdışındaki kazançlarının Yunanistan'a getirilmesi halinde % 100 vergi muafiyetinden yararlanma sağlanmıştır. Yukarıda belirtilen teşvikle sadece serbest bölgelere ait olmayıp tüm ülke genelinde öncelikli bölgelere göre farklılaştırılarak uygulanmaktadır.³⁰

Yunan Hükümeti Yabancı Yatırımlar Kanununa göre yabancı sermayeyi korumaktadır. Bu kanun ile hissenin yada ödünç sermayenin ülkesinde iadesi faiz kazançlarının ana ülkeye transfer, lisans ödemelerinin döviz cinsinden transferi garanti altına alınmıştır. Ana ülkeye geri ödemelerde yabancı sermayenin gelişinden bir sene geçtikten sonra getirilen sermayenin ancak % 10'nun karların % 12'sinin, kredilerin yıllık faiz ödemeleri için % 10'nun gönderilmesine izin verilmektedir.³¹

8. Danimarka Uygulaması

Danimarka'da serbest bölge uygulamaları oldukça eskidir. Danimarka'da ilk serbest bölge, 1664 yılında Danimarka Krallığı'nın en güneyindeki Altona'da kurulmuştur. Daha sonra ülkenin en büyük ticaret merkezi olan Kopenhag'da bir serbest liman kurulması kararlaştırılmış ve 1891 yılında Kopenhag Limanının hemen kuzeyinde bir serbest liman kurulmuştur.³² Kopenhag Limanı'nda kurulan bu bölge bir Serbest Ticaret Bölgesidir. İskandinavya'nın en büyük serbest Ticaret Bölgesi olup Batlık Denizi bağlantısı kuzey ve orta Avrupa ilişkisi ve ABD'ye yapılan düzenli kargo taşımacılığı ile Danimarka ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır.

Bölgede deklare edilmemiş gümrüklü malların tüketimi yasaklanmıştır. Tehlikeli veya değeri yüksek olan malların işletmesi ve depolanması için özel tehdit ve kontroller konulmuştur. Bölgede endüstriyel içerikli imalat veya diğer operasyonların yapılması

³⁰ Sanalan, Timuçin, "Doğu Akdeniz Serbest Bölgeleri ve Mersin Serbest Bölgesi", **Mersin Serbest Bölgesi ve Geleceği**, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yay., İstanbul, 1987, s.41

³¹ Erkan, -Tatlıdil, a.g.e., s.30

³² Akyürek, a.g.e., s.9

öncelikli İçişleri Bakanlığı'nın iznine bağlıdır. Bölge'de yapılacak perakende satışlar içinde aynı bakanlıktan izin almak gereklidir.³³

Yabancı firma yada şubelerin ödeyecekleri gelir vergisi oranı % 37'dir. Gelir vergisi muafiyeti Danimarka'da uygulandığı gibi belirli bir gelirin üzerine çıkması durumunda geçerlidir. Diğer pek çok serbest bölgeden farkı; ithal edilen tüm mal ve hizmetlerin % 22 oranında katma değer ödenmesi zorunludur.³⁴

9. Belçika Uygulaması

Belçika Liberal bir gümrük yasası olan ve dünya'nın diğer yerlerindeki gibi Serbest Ticaret Bölgeleri ve Limanları ile birçok özel imtiyaz ve olanaklar sunan gümrük antrepo sistemine sahiptir. Bu sisteme göre Belçika'dan doğru transit halinde veya tekrar ihraç edilecek mallar depolarda, gümrük resmi veya başka vergiler ödenmeden minimal gümrük formaliteleri ile depolanabilir. İlaveten Belçika'ya imalat için gelen ve tekrar ihraç edilecek olan mallar gümrük resmi veya vergiler ödenmeden geçici olarak izin alabilirler. Belçika'nın herhangi bir yerinde tekrar ihraç edilecek olan mallar transit malların yada bu malların istenilen üretimler için oluşturulmuş özel depolar bulunsa dahi bunların liman bölgesinde yoğunluk gösterdiği bilinmektedir. (...) Belçika'ya imalat, üretim veya montaj gereksinimleri olarak ithal edilmiş hammadde ve parçalar gümrük vergilerine tabi olsalar veya olmasalar da Belçika satın alma vergisinden tümü veya bir kısmı için geçici muafiyet belgesi alabilirler Ancak mamül maddelerin belirli kısmının Belçika dışına tekrar ihraç edilmeleri gerekmektedir. İthal edilmiş hammaddeler ve parçaları ödenecek vergi, bu malların Belçika içindeki satış oranları üzerinden alınır. Bazı durumlarda geçici muafiyet yerini ithalat esnasındaki ödemeye bırakır. Fakat mallar ihraç edilirken bu ödemeye karşı kredi alırlar. Geçici ithalat sistemi genişletilerek Belçika'da ihraç için bulunan basit şekilde depolanmış malların ithalatını da içine alır.³⁵

10. Portekiz Uygulaması

1970 Ocak ayında kuzey limanları olan Duoro ve Leixoes'de serbest liman kuruldu. Montaj, depolama, karıştırma, sınıflama, harmanlama, yeniden ambalajlama manipülasyon işlemlerine izin verildiği halde sergileme ve imalata genellikle izin

³³ İskenderun T.S.O., a.g.e, s.9

³⁴ Güner, a.g.e., s.26

³⁵ İskenderun T.S.O., a.g.e., s.195-196

verilmez.³⁶ Portekiz’de özel vergi indirimleri ihracat düzeyine göre düzenlenmiştir. Faiz indirimleri yatırılan iş başına ayrılan tahsisatlar, araştırma ve geliştirme programlarına finansal destek ile eğitim programlarına teknik ve finansal yardımlar yapılmaktadır³⁷ şeklinde ifade edilmektedir.

11. Hollanda Uygulaması

Hollanda liberal gümrük uygulamaları ve geniş antrepo sistemi ile dünyadaki diğer Serbest Ticaret Bölgeleri ve Serbest Limanların bir çok özel imkan ve kolaylıkları sağlamaktadır.

Hollanda ekonomisi öncelikli endüstriyel olup çok fazla hammadde ithalatına dayanır. Buna rağmen endüstriyel ürünün % 30’u ihraç edilir. Hollanda’da Serbest ticaret Bölgesi veya Serbest Liman olmasına rağmen liberal gümrük uygulamaları ve geniş ve esnek sistemli antrepo ve gümrük depolama ambarları ile Serbest Ticaret Bölgeleri veya Serbest Limanların sağladığı bir çok avantajları verir. Hollanda’da transit halindeki mallar veya sonradan ihraç edecek olanlar, antrepo veya gümrük depolarında gümrük resmi ve diğer vergiler ödenmeden depolanabilir. Böylece en az gümrük formalitelerine tabi olurlar. Buna ilaveten Hollanda’da ihracat için imalatı düşünülen mallara gümrük resmi veya vergileri ödenmeden geçici olarak girişlere müsaade edilir.³⁸

Hollanda’da uluslararası ticaretin büyük bir kısmını en büyük iki limanı olan Rotterdam ve Amsterdam Limanlarından karşılamaktadır. İthal edilen malların depolanma işlemleri için kullanılan antrepoların Hollanda’nın bir çok yerinde olmasına rağmen Rotterdam ve Amsterdam sunmuş olduğu olanaklar sayesinde bu işlemlerin büyük bir kısmını buralardan karşıladığı görülmektedir.

12. Litvanya Uygulaması

Avrupa’nın kuzey doğusunda Batlık ülkelerinden olan Litvanya 1940’lardan sonra hızlı bir sanayileşmeyi denemiştir. Özellikle doğu Litvanya’da gelişmiş ve çeşitlilik gösteren bir sanayi yapısı vardır. Litvanya 1996 Ekim’inde çıkardığı bir kanuna dayanarak Kaunsa’da bir Serbest Ekonomi Bölgesi (FEZ) kurmuştur. Bölgenin başlıca iki fonksiyonu olacaktır.

³⁶ Şengezer, İskender, “**Serbest Bölgeler**”, İGEME Yay., Ankara, 1983, s.45

³⁷ Erkan, - Tatlıdil, a.g.e., s.32

³⁸ Güner, a.g.e., s.31-32

a. Nakliye terminali, depolama ve mal tevzi yeri,

b. İhracat malı üreten sanayi bölgesi,

Bölgede kurulacak şirketlere önümüzdeki 49 yıl için tanınan ayrıcalıklar, bölge dışındaki firmalarla mukayeseli olarak şöyle sıralanmıştır.³⁹

Tablo 9: Litvanya’da Serbest Bölgelere Uygulanan Vergi ve Teşvikler

Vergi Tipi	Normal Oranlar	FEZ Oranları
Gelir Vergisi	% 24 Gelirden Yatırıma ayrılan bölüm %8	İlk 5 yıl %80 Sonraki 5 yıl % 50 indirim Tekrar yatırılan bölüm "0" vergi
Kurumlar Vergisi	%29 Yatırıma ayrılan kazançlar % 10	Aynen Gelir Vergisi gibi indirimli
Yabancı Sermayeli	Sermayenin en az %30'unu teşkil eden asgari 2 milyon \$ yabancı yatırım: 3 yıl tam muafiyet, Sonraki 3 yıl % 50 indirim	% 30 şartıyla en az 1 milyon \$ yatırım halinde ilk 5 yıl % 100, sonraki 5 yıl % 50 indirim
KDV	Bazı İstisnalarla	KDV’den tam muafiyet
Hazine Arazisi Kiralaması	Arazi değerinin %3’ü olan verginin yarısı	Bu şekilde hesaplanan vergide % 50 indirim
Gayri Menkul Vergisi	Değerin % 1’i	Tam muafiyet
Gümrük Vergisi	% 5 ile % 50 arasında	Dışarıdan FEZ’e gelen ve FEZ’den dışarıya giden mallarda ta muafiyet olup, Litvanya ile lan işlemler ise abit oranda vergiye tabidir.
Kaynak: A., Suha, Alacaklıoğlu, , Türkiye’de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar , İTO Yay., Yay. No:1998-70, İstanbul, 1998, s.36.		

C. Akdeniz ve Ortadoğu Ülkelerinde Serbest Bölgeler ve Uygulanan Teşvik Politikaları

1. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Uygulaması

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyet’inde 23 sayılı ve 5 Nisan 1983 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 26/1983 sayılı “Serbest Liman ve Bölge Yasası” ile Gazi Magosa Serbest Liman ve Bölgesi kurulmuştur.

³⁹ Alacaklıoğlu, A., Suha, **Türkiye’de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar**, İTO Yay., Yay. No:1998-70, İstanbul, 1998, s.36

Serbest bölgede ihraç ve ithal amacıyla aşağıda belirtilen faaliyetler yapılabilir:

-Bölgeye devlet sınırları içinden yada dışından eşya getirilmesi, getirilen eşyanın depolanması, aynen veya işlem görerek kısmen veya tamamen ihraç edilmesi, bu eşyanın serbest bölgede yapılacak her türlü imalat ve inşaat onarımında kullanılması,

-Bölgeye getirilen eşyanın üzerinde onarım, montaj, demontaj işlemlerinin yapılması,

-Her türlü sanayi faaliyeti ve üretiminde bulunmak,

-Ticari gözetme (survey) hizmetleri,

- Her türlü deniz taşıma araçlarını yapımı onarımı, montaj ve demontajı,

-Bakanlar kurulunca uygun görülecek diğer iş ve hizmetler, faaliyet ve işlemler yapılabilir.⁴⁰

Önceden sağlanacak bakanlar kurulu kararı ile devlet sınırları içine sokulması yasaklanmış maddeler, serbest bölgeye getirilebilir.⁴¹ Serbest bölgede uygulanan teşvik ve ayrıcalıklar ise şöyle özetlenebilir:

Serbest bölgede faaliyet ve işlemler, gümrük vergisi ödeme hükümlülüğü bakımından devlet gümrük hattı dışındadır. Serbest bölgede pasaport, seyahat, kambiyo ve dış ticaret mevzuatı uygulanmaz.⁴²

Kanununun 17. maddesi, ödenecek vergi oranları ve vergi bağışıklığına ilişkin esasları düzenlemektedir. Buna göre 1. fıkraya göre; serbest bölgede işlem ve faaliyetlerden doğan karlar gelir ve kurumlar vergisine bağlıdır. Ancak, 1.1.1983 tarihinden önce serbest liman ve bölgede sanayi yatırımı yapmış ve üretime geçmiş gerçek ve tüzel kişilerin serbest liman ve bölgedeki münhasıran bu yatırımdan elde edecekleri gelirleri 1.1.1983 tarihinden itibaren 5 yıl süreyle gelir ve kurumlar vergisinden muaf tutulur. 1.1.1983 tarihinden sonra serbest liman ve bölgedeki münhasıran bu yatırımdan elde edecekleri gelirler serbest liman ve bölge müdürünün üretime geçtiklerinin tevsikinden itibaren 5 yıl süreyle gelir ve kurum vergisinden muaf tutulur. Bu muafiyetlerin verilebilmesi için söz konusu

a.Gelirin Kıbrıs Türk Federe Devleti gümrük sınırları dışındaki faaliyetlerden elde edilmiş olması;

⁴⁰ 05.04.1983 Tarihli ve 26/1983 Sayılı, K.K.T.C Resmi Gazetesi(Madde 4).

⁴¹ 05.04.1983 Tarihli ve 26/1983 Sayılı, K.K.T.C Resmi Gazetesi(Madde 7)

⁴² 05.04.1983 Tarihli ve 26/1983 Sayılı, K.K.T.C Resmi Gazetesi(Madde 16)

b. Gelirin Kıbrıs Türk Federe Devleti yurttaşlarının istihdamını sağlayan yatırım faaliyetlerinden elde edilmiş olması;

c. Yapılacak yatırım projesinin bakanlığın ve Devlet Planlama Örgütünün vereceği görüş ışığında Bakanlar kurulunca onaylanmış olması ve Bakanlar Kurulunca saptanacak bir sabit değer altında olması gerekmektedir;

17. maddenin ikinci fıkrasına göre ise yapılan sanayi yatırımını birinci fıkrada belirtilen söz konusu süre içinde veya sonunda el veya ortaklık değiştirilmiş olması, muafiyet sürelerinin sona ermesinden sonra ilgili gerçek ve tüzel kişiler, Serbest Liman ve Bölgedeki işlem ve faaliyetler üzerinden elde edilecek kar üzerinden:

Tüzel kişiler % 20 kurumlar vergisi,

Gerçek kişiler % 20 gelir vergisi öderler⁴³ şeklinde ifade edilmiştir.

2. Kıbrıs Rum Kesimi Uygulaması

Kıbrıs Rum Kesiminde Limasol ve Larnaka Serbest Limanı bulunmaktadır.

Larnaka Serbest Bölgesi Ticari ve Sınai faaliyete yöneliktir. Uluslararası şirketler ve personeli motorlu araçları, ofis ekipmanlarını, ev eşyalarını, yiyecek maddelerini, ihracat endüstrisinde kullanılan hammaddelerini, yedek parçalar ve ekipmanlarına gümrüksüz ithal edilirler.

Bölgede faaliyet gösteren şirketlerden gelir ve kurumlar vergisi dahil hiçbir vergi alınmamaktadır. Çalışanlar ise vergiye tabidirler, arazi 99 yıl süreyle kiralanabilir ve fabrika inşa edilebilir. İşçiler sendikal haklara ve sosyal güvenceye sahiptirler.⁴⁴

3. Suriye Uygulaması

Dış ticarete konu olan malların depolanması paketlenmesi veya küçük çapta imalat faaliyetlerinde bulunması amacıyla kullanılmaktadır. Adra Bölgesi ile Ortadoğu ülkelerine kullanılmış araba ve otomobil parçaları dağıtımında kullanılmaktadır.

Suriye 1971 yılında ilgili mevzuatını geliştirerek serbest bölge işlemlerini ve yatırımcıların uygulamalarını denetleyebilecek merkezi bir birim kurarak yerli hammadde ve yeni teknoloji kullanan, ithalatı kısıcıcı ve iç piyasa ithalat ihtiyacını ikame eden endüstrilere ayrıcalık tanıdı bölgelerde Arap menşeli olmayan birçok yabancı firma lisans antlaşmalarıyla faaliyet halindedir. Lisans altında üretilen ürünler arasında

⁴³ Erdoğan, Engin, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Magosa Serbest Liman ve Bölgesi”, **Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, C.6, sy.2, 1988, s.272-273

⁴⁴ Güner, a.g.e., s.69

Dio ve Lancomé parfümleri, Max Factor, Jonson's Wax ve Henkel kozmetikleri de vardır.⁴⁵

Bölge kullanıcıları gümrük resminden satış ve damga resminden satış ve damga vergisinden kurumlar vergisi dahil bütün vergilerden muaftır. Bölgede sözleşmeli kullanıcılar için çalışan işçiler şahsi gelir vergisi ödemezler. Bölgede kambiyo kontrolü yoktur ve ithal lisansı aranmaz. Bölge kullanıcıları ihracat yaptıklarında diğer Arap ortak pazarı üyeleri ve Suriye'nin ticaret antlaşması yaptığı Arap ülkelerinin koydukları düşülmüş gümrük oranlarından yararlanabilirler. Serbest bölgede imal edilen en az %40 katma değer (malzeme ve iş gücü) kazanan mallara menşei şahadetnamesi verilir.⁴⁶ Şeklinde kullanıcı firmaların karşı karşıya oldukları vergi ve teşvik politikaları ifade edilebilir.

4. Lübnan Uygulaması

Beyrut ve Tripoli Serbest Limanlarında yapılmasına izin verilen faaliyetler daha ziyade depolama, örnekleme, paketlenme, ambalajlama gibi faaliyetler olup, imalat daha da kapsamlıdır. Beyrut Havalimanı'ndaki bölgeye gelen mallar havaalanındaki bölgede depolanabileceği gibi, gümrük kontrolü altında, Beyrut'taki serbest bölgeye yukarıda değinilen işlemler yapılmak üzere gönderilebilmektedir. Lübnan'daki iç savaş ve sonraki bunalımlar, buradaki serbest bölge faaliyetlerinin çok azalmasına neden olmuştur.⁴⁷

Lübnan'daki serbest bölgelerde faaliyet gösteren kullanıcıların yararlandıkları vergi ve teşvikler şöyle özetlenebilir:

İhracatı Geliştirme Planı çerçevesinde ihracata yönelik üretim yapan ve yerli hammadde kullanan firmalar en az on yıllık bir süre için vergiden muaf tutulurlar. Vergi indiriminden yararlanan firmalar, genel olarak vergiden muaf oldukları devrelerde amortisman hesabı tutmazlar muafiyet dönemi sona erdikten sonra da yeni yatırımlar ve personel lojmanları için ayrılan fonlar vergiden muaf tutulmaktadır. Lübnan'da ayrıca zararlar, zararın olduğu yılı takip eden ilk iş yılı içinde gelirden düşülebilmektedir. Serbest bölgelere de depolama ve reeksport amacıyla getirilen mallara altı aylık süre ile gümrük vergisi uygulanmamaktadır. Serbest bölgede yer alan firmaların Beyrut'ta

⁴⁵ Sanalan, "Doğu Akdeniz Serbest Bölgeleri...",a.g.m., s.36

⁴⁶ Güner, a.g.e., s.70

⁴⁷ Sanalan, Doğu Akdeniz Serbet Bölgeleri...,a.g.m., s.39

açacakları iş yerleri içinde kurumlar vergisi muafiyetleri de mevcuttur. Lübnan'da sendikalaşma, sosyal güvenlik ve iş düzeni kanunla düzenlenmiştir. Fakat; söz konusu kanun sadece 15 ve daha fazla işçi çalıştıran yerler için geçerlidir.⁴⁸

5. Mısır Uygulaması

Mısır Arap Cumhuriyeti'nde 43 sayılı kanuna dayanarak Kahire, İskenderiye, Port Sait, Port Tefvik ve Süveyş olmak üzere beş serbest bölge kurulmuştur. Mısırdaki kurulan serbest bölgelerin Enver Sedat'ın dışı açılma politikalarının bir sonucu olarak görülmektedir.

Mısır Avrupa Topluluğu ile Tercihli Ticaret Antlaşması imzalamıştır. Aynı zamanda Suriye ve Irak ile yapılan Antlaşmalar çerçevesinde tarife dışı engeller kaldırılmıştır. Mısır'da yabancı firmalar % 100'ü kendi mülkiyetlerinde olmak üzere yatırım yapabilirler. Mısır'da ayrıca gelir vergisi ve diğer vergi indirimleri süresiz geçerlidir. Yabancı personelin maaş ve ücretleri Mısır gelir vergisi esaslarına bağlıdır.⁴⁹

Mısır'da yabancı şirket ve şahısların bölgede depolama yapma veya kiralamaları, Mısırlı bir ortak ile mümkündür. Yapılacak yatırımlar beş yıl vergiye tabi değildir. Serbest bölgeden Mısır'a gönderilen malların içinde % 40 veya daha fazla Mısır kaynaklı parça veya hammadde bulunduğu takdirde Mısır'a girişte gümrük vergisinden % 50 indirim yapılmaktadır. Bunu yanında çifte vergilendirmeyi engelleyecek mutakabiliyet esasına dayalı tedbirler uzun süreli vergi muafiyetleri ve bazı belirli vergilerden tam muafiyet vardır.⁵⁰ Bu bölgedeki yatırımlar vergi kanunları ve diğer Mısır yasalarına göre ödenmesi zorunlu olan harçlardan muafır. Serbest bölgede faaliyet gösteren firmalar bölgeye giriş ve çıkış yapan mal değerinin % 1'i oranında yıllık harç öderler. Eğer firma faaliyeti mal giriş ve çıkışını gerektirmiyorsa, firmanın ödeyeceği harç miktarı yıllık gelir üzerinden hesaplanır ve gelirin % 1'i oranında harç öder. Genellikle ihracata yönelik üretim yapan (en az üretimin % 80'inin ihraç eden) firmalar serbest bölgelerde kurulabilir ve dövizle işlem yapabilirler.⁵¹

6. Ürdün Uygulaması

---

⁴⁸ Sanalan, a.g.e.aynı eser.

⁴⁹ Erkan, -Tatlıdil, a.g.e., s.33.

⁵⁰ Şahin, a.g.m., s.86-87.

⁵¹ İTO, 1997/13 sayılı yay.

Ürdün sınırları içinde yer alan ve serbest bölgelerle benzerlikleri bulunan NSB modelleri ile Serbest Bölge uygulamaları beraberinde götürüp Dünya Dış Ticaret pastasından yeteri pay aldığı bir ülkedir. Bu özelliği ile özellikle İsrail, ABD ve Mısır ile yakın ticari ilişkilerinin olduğu bilinmektedir.

Ürdün Serbest Bölgesinde faaliyette bulunacak firmalarda aşağıdaki nitelikler aranmaktadır:

- Yeni bir firma olmalıdır
- Modern teknoloji getirmelidir,
- Hammadde ve girdileri mahallinden temin etmelidir,
- İşgücü geliştirilmelidir,
- Ürdün'ün ithalata bağımlılığını azaltmalıdır⁵² şeklinde ifade edilmektedir.

Ürdün'deki serbest bölgelerde uygulanan vergi ve teşvikler:

-Bölgeye ithal edilen ve Ürdün dışındaki ülkelere ihraç edilen mallar için gümrük vergisinden muafiyet.

-Bölgedeki yatırımlardan sağlanan karlar sınırsız bir süre için gelir vergisinden muaftır.

-Binalar vergiden muaftır.

-Sonraki yılların gelirlerine mahsup edilmek üzere vergisiz döneme ilişkin şirket zararlarının karşılanır.

-Kar ve ücret transferi garantisi⁵³ şeklindedir.

Ürdün ayrıca Geliştirilmiş Tercihler Sistemi (GSP) çerçevesinde ABD'ye gereken kolaylıklar, ithalat esnasında göstermektedir.

7. İsrail Uygulaması

İsrail'de serbest Ticaret Bölgeleri; Serbest Liman Bölgeleri ve Serbest İhracat Bölgeleri olmak üzere üç tür serbest bölge faaliyetinin bulunduğu bilinmektedir. Bu bölgelere uygulanan vergi ve teşvik politikaları da birbirinden farklılık göstermektedir.

İsrail'de bulunan serbest Ticaret Bölgeleri (Eliad), Serbest Limanlar (Ashdot ve Eliad) ve ihracat bölgelerine uygulanan vergi oranları ve teşvikler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

---

⁵² Güner, a.g.e., s.78.

⁵³ Erdoğan, Engin, "Serbest Üretim Bölgelerinde Yatırımcılara Sağlanan Teşvikler", **Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.5., S.1., Eskişehir. 1987, s.261.

Tablo 10: İsrail Serbest Bölgeleri'nde Vergilendirme

Vergi Tipi	Serbest Liman	Serbest Tic. Böl.	İhracat Bölgesi
Gelir Vergisi	7 yıl muafiyet tanınmakta sonraki yıllar muafiyet max. %30	Gelirin sadece %10 vergiden muaf	İlk 20 yılda imtiyazlı şirketler vergiden muaf
Kurumlar Vergisi	Şirketler dağıttıkları kar payları üzerinden tahsil edilen verginin %15 iade.Sermaye kazançları vergiden muaf	Gelir vergisi ile aynı	Dağıtılmamış kar üzerinden %15 ve hisselerin bölge içinde satıştan elde edilen sermaye kazancından % 15 vergi
Diğer Vergiler	Emlak vergisi muafiyeti	KDV ve istihdam vergisi muafiyeti	

Kaynak: A. Suha Alacaklıoğlu, **Türkiye'de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar**, Yay. No: 1998-70. İstanbul, İTO Yay., 1998, s.31.

8. İran Uygulaması

Kiş ve Keşm (Queshm) Adaları ile Çabehar olmak üzere İran'da üç serbest bölgenin yer ve sınırları tespit edilmiş ve bu serbest bölgelerde uygulanacak olan bir çerçeve kanun hazırlanmıştır.

Keşm Serbest Bölgeleri Hürmüz Boğazında stratejik öneme ve geniş doğalgaz kaynaklarına sahip enerji yoğun endüstriler için uygun bir ortam oluşturan Keşm Adası 1989 tarihinde serbest bölge olarak ilan edilmiştir. Ada, bölgede önemli ihracat işlem merkezi konumunda olup, İran, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Katar, Bahreyn, Kuveyt ve Irak bandıralı yük gemileri ile Fas bölgesine giden Petrol tankerlerinin kıyılardan geçtiği bir bölge olma özelliğini taşır. Çabehar Ticaret ve Sanayi Serbest Bölgesi ise Fas Körfezi ve Umman Denizi civarındaki komşu ülkeler ile Hindistan, Pakistan, Afganistan, Orta Asya ülkelerinde bağlantısı ve yakınlığı dolayısı ile özel ve stratejik bir konuma sahip olan bir bölge yeni kurulmuştur.⁵⁴

İran Serbest Bölgelerinde uygulanan vergi ve teşvikler ise şöyledir:

⁵⁴ Güner, a.g.e., s.83-84.

-Gerçek ve tüzel kişiler izin alıp faaliyete başlamalarında itibaren 15 yıl süreyle gelir ve kurumlar vergisinden muaftır. Bu sürenin bitimiyle, Bakanlar Kurulunca teklif edilen parlamentoca kabul edilecek özel bir vergiye tabi olurlar.

-Bölgeleri ile üçüncü ülkeler arasında ki ticarete ithalat ve ihracat rejimleri uygulanmaz. Ancak bölgeye yurt dışından gelen ve buralara giden malların gümrük kayıtları yapılır. Serbest bölgede mal ihraç ve ithali gümrük işlemlerine ilişkin düzenlemeler yönetmelikler yapılır.

-Serbest bölge ile İran arasında yapılan ticaret dış ticaret rejimine tabidir.

-Bölgelerde üretilen malların İran'a ithalinde Bakanlar Kurulunca serbest bölgede yaratılan katma değer oranında gümrük vergisi ve ticari kazanç vergisi muafiyeti tanınır.

-Bölgelerde üretilen malların ithali, malların bünyesine giren yerli hammaddelerin oranına göre gümrük vergisinden ve ticari kazanç vergisinden tamamı yada kısmen muaftır.

-Sermaye ve kar transferleri serbest bölgedeki faaliyetlerde elde edilmesi koşuluyla serbesttir. Yatırımcıların çekilmesi, korunması ve faaliyetlere yabancı katılımı ile ilgili konular yönetmelik ile belirlenir.

-Yabancı yatırımlar millileştirme riskine karşı korunurlar.

-Bölge arazisi yabancılara kiraya verilebilir. Ancak kesinlikle satılamaz. İran'ın yerlerinde olduğu gibi bölgelerde de yerleşik kişiler mülkiyet haklarını kullanabilirler.

-Serbest bölge idaresi başkanı, üyeleri, bağlı şirket yöneticileri, bankalar, yüksek mahkeme üyeleri ve diğer kurum yöneticileri ile bunların birinci derece akrabaları; idare veya özel şirketlerce kurulacak şirketlere ortak olamazlar.⁵⁵

9. Tunus Uygulaması

Tunus bugün Avrupa'nın duyarlı mekanik ve elektronik cihazlar sanayi için çok çekici bir üretim merkezi durumuna gelmiştir. Öğrenme, yeteneği yüksek becerili iş güçlerinin bolluğu, sosyal giderler dahil saat ücretlerinin 1.5 Mark düzeyindeki düşüklüğü, döviz transferlerini sınırlanmayışı, ithalat ve ihracatta gümrük bağışladığı gibi kolaylıklar vardır. Alman sanayi bu gün Tunus'ta kırk kadar işletmesi ile başarılı bir üretim yapmakta ve giyim ile kundura bu üretimde başta gelmektedir.

---

⁵⁵ Güner, a.g.e., s.84-85.

Tunus Serbest Bölgelerinde faaliyette bulunacak firmalardan istenenleri ve bu firmada uygulanacak vergi ve teşvik politikalarını;

-Yatırımlar en az 10 yeni ve sürekli iş yaratmak ve en az % 10 oranında kendisini finanse etmelidir.

-Yatırımlar yetkililerce kabul edilen alanlara yapılmalıdır.

-Ulusal ekonomide üretimin bileşim derecesi göz önüne alınmalıdır.⁵⁶

Sermaye serbestçe yurt dışına transfer edilebilir. Sanayi malları ihracatında 10 yıllık gelir ve kurumlar vergisi muafiyeti uygulanmaktadır. Daha sonraki 10 yılda % 10 vergilendirmeye gidilmektedir. Bütün gümrük vergi ve harçlarında muafiyet uygulanmaktadır⁵⁷ şeklinde özetlenebilir.

D. Amerika Kıtası Üzerindeki Serbest Bölgeler ve Uygulanan Vergi ve Teşvik Politikaları

1. ABD Uygulaması

ABD’de Serbest Bölgeler 1934 Dış Ticaret Kanunu ile ihdas edilmiş, Ticaret Bakanlığı, Dış Ticaret Bölgeler Kurulu bünyesinde faaliyet göstermektedir.⁵⁸

Serbest bölgelerde müsaade edilen çalışma koşulları şunlardır; depolama, etiketleme, bakım/onarım, temizleme, revizyon, test, yeniden paketleme, işleme, montaj, demontaj, örnekleme, sergi, karıştırma, üretim prosesleridir. Amerika Birleşik Devletleri’nde 47 eyaletinde faaliyet gösteren 200’e yakın serbest bölge ve münferit serbest bölgelerde yapılan 170 bin civarındaki çalışma konusunda yıllık yüz milyar dolarlık ticaret hacmi sağlanmaktadır. Serbest bölgelerde kurulan firmaların %80’i Amerikan menşelidir. Serbest bölgeler giren malların % 74’ü Amerikan menşelidir. Serbest bölgelerden 2500’ün üzerinde firma istifade etmektedir. İhracatın dış alımlara göre rasyosu 2/1’dir.⁵⁹

ABD’de serbest bölgelere uygulanan vergi ve teşvik politikaları şu şekildedir:

-Serbest bölgede gümrük hattı dışında sayıldı. Giden malın serbest bölgeden çıkışına kadar (ülke içine) gümrük kaydı gerekmektedir.

⁵⁶ Fröbel, Foiber, - Jürgen, Heinrichs, Kreye, Otto, **Uluslararası Yeni İş Bölümü ve Serbest Bölgeler**, çeviren: M. Ali Sönmez, Belge Yay., İstanbul, 1982, s.80.

⁵⁷ Güner, a.g.e., s.83.

⁵⁸ Akyürek, a.g.e., s.59.

⁵⁹ Güner, a.g.e., s.125.

-Müsaadeye tabi olan ve olmayan tüm dahili ve harici mallar serbest bölge depolarına konulabilmektedir. Giriş yönetmeliği malların ülke içine girişinde uygulanır.

-Malın serbest bölgeye girişinden sonra herhangi bir gümrük giriş işlem veya belgesi gerekmez. Sadece serbest bölge işletmelerinden belge temin edilir.

-Gümrük hattı dışı alanlar olarak malların süresiz depolanma imkanı vardır. Kotaya tabi malların, kota hakkı bulunmasa dahi, kota hakkı sağlanana kadar serbest bölgede depolanma imkanı ile ülkeye girişi yasak olan malların serbest bölgede depolanabilmesi veya yasak kaldırılıncaya kadar depolanma imkanı vardır.

-Serbest bölgede depolanan malların ülke içersine tüm kısmı satabilmesi ve böylece firmalara finansman kolaylığı sağlanabilmesi söz konusudur.

-Reeksport işlemine tabi mallar için herhangi bir gümrük resmi veya vergisi alınmaktadır.

-Serbest bölgede katma değer sağlanan yabancı hammadde halindeki malların mamül halinde getirildikten sonra yurt içine satışında, serbest bölgede sağlanan katma değer kısmının toplam değerinin gümrük vergisinden muaf tutulması.

-Serbest bölgeye mal giriş\çıkış işlemlerinin mümkün olduğunca az formalitede yapılması, mal giriş\çıkışlarında beyanın esas alınması ve malların giriş\çıkış işlemlerinin bölge işleticisi bünyesinde görevli gümrük memuru tarafından beyan kontrolünün, malın bulunduğu firma deposunda yapılması⁶⁰ şeklinde ifade edilebilmesidir.

ABD'deki serbest bölge uygulamasının genellikle bekleneni vermediği belirtilmektedir. Çünkü bu ülkeye ait şirketler, genellikle daha iyi avantaj sağlayan gelişen ülke serbest bölgelerinde faaliyette bulunmayı tercih etmektedirler. Ayrıca konumu gereği ABD, pazarlara daha uzak bulunmaktadır.⁶¹

2. Brezilya Uygulaması

Brezilya'da serbest limanlar ve serbest transit bölgeleri dikkat çekmektedir.

Brezilya'da bulunan Manaus'dan serbest ticaret bölgesinde cephaneye, binek araçları, tütün, alkollü içecekler, parfümlü içkiler dışında kalan bütün yabancı menşeli malların gümrük vergileri ve her türlü diğer devlet, eyalet ve yerel vergiden muaf olarak

---

⁶⁰ Güner, a.g.e., s.120.

⁶¹ İncekara, a.g.e., s.39.

getirilebilmektedir. Bunlara ek olarak ithal ruhsatı da gerekli değildir. Brezilya gümrük resimleri uygulanmadan yabancı menşeli mallar reeksport ve transit nakliye amacı ile serbest limandan çekilebilmektedir. Mesela bu mallar Manaus'dan Brezilya'nın serbest olmayan diğer limanlarına gönderildikleri takdirde gümrük resimleri ve diğer vergilerin ödemesi zorunludur.⁶²

Transit bölgelerinde ise Brezilya Gümrük Kanunlarına göre ülke içinde uluslararası ticaret yollarını kullanmak suretiyle başka memleketlere transit olarak gönderilmekte olan mallardan ithalat resmi alınmaktadır.⁶³

3. Şili Uygulaması

Şili'de bir Kuzeyde (Iquique), diğeri Güneyde (Punda Arenas) olmak üzere iki adet Serbest Ticaret Bölgesi bulunmaktadır. Her iki bölgede de maden imalatı paketlenme ve ihracata imkan veren yapılaşma mevcuttur. Malların bu bölgelere giriş ve çıkışında gümrük vergileri ve KDV uygulanmaz. Bu serbest bölgeler civarındaki yerleşim alanları da genişletilmiş vergiden muaf kabul edilmektedir. Bu bölgelere gümrük vergisi sadece % 6 oranında alınırken KDV'den muafiyet vardır. Serbest bölgede deposu bulunan ithalatçıların malların Şili'deki müşterilerince teslim alınması halinde gümrük vergisi ve KDV ödenir.⁶⁴

4. Meksika Uygulaması

Meksika'da göze çarpan serbest bölge türü Maquildora'dır. Yedek parça, mamül hammaddelerine ve makine ithalat ve ihracatından gümrük vergisi alınmamaktadır. İhracata yönelik çalışan kuruluşlardan ilk üç yıl Gelir Vergisi alınmamaktadır. Daha sonraki yıllarda % 5'e varan indirim bulunmaktadır.⁶⁵

Bilindiği gibi Maquildoralar'da Meksika firmaları ABD'de imal edilmiş malları, gümrüksüz olarak ithal edebilmekte sonra da bunların montajını yapıp genellikle ABD pazarına ihraç etmektedirler. ABD'de ise bu malların tamamına gümrük vergisi koymayıp sadece Meksika'da üretilen Katma Değerine vergi koymaktadır. Başlangıçta

---

⁶² Güner, a.g.e., s.134.

⁶³ İskenderun T.S.O., a.g.e., 1989, s.170-172.

⁶⁴ Alacaklıoğlu, a.g.e., s.33.

⁶⁵ DPT, **Serbest Bölge Çalışmaları Hakkında Rapor**, Yay. No:9, Ankara, 1985, s.5.

ABD ve Meksika sınır bölgesinde kurulmasına izin verilen bu serbest bölge çeşidinin 1972'den sonra ülkenin her yerinde kurulmasına izin verilmiştir.

Özetle düşük ücret maliyeti ve yüksek verimlilik düzeyini iş uyuşmazlıklarının yasaklanması, sosyal güvenlik uygulamalarının sınırlandırılması, iş yasalarının ve sendikalarla ilgili yasaların askıya alınması gibi ilave düzenlemeler de eklenince bölgeler yabancı yatırımcılar için son derece çekici hale gelmektedir.⁶⁶

E. Asya ve Uzakdoğu Ülkelerinde Serbest Bölgeler ve Uygulanan Vergi ve Teşvik Politikaları

1.Pakistan Uygulaması

Pakista'nın Karachi bölgesinde Quasm Limanı yakınlarında bir ihracat işlem merkezi kurulmuştur. Makine ve hammaddelerde ithalat vergi muafiyeti olup bölgeden yapılan ihracatta da ihraç vergileri yoktur. Bölgeden yapılan ihracat tamamı ile döviz kontrolleri serbestisi içindedir. İhracatçıların denizaşırı ülkelerle yapmış oldukları ticaretten elde ettikleri kazançları ana ülkeye gönderdiklerinde herhangi bir kısıtlama yoktur. Bölgeden Pakistan tarifeli bölgesine giren mallar üzerinde ülkenin ithalatına uyguladığı mevzuat ve kontroller uygulanır. Bölgenin yönetim masrafları ile ilgili olarak FOB değeri üzerinden alınana % 1 oranındaki sürşarj hariç ihracatta vergi veya resim yoktur.

Ayrıca Karachi İhracat İşlem Merkezi'nde yatırımcılar gelir vergileri yüzünden şu durumlarla karşı karşıyadır;

-Üretimin başlama tarihinden itibaren beş yıllık vergi tatili.

-Girişimcinin ihracattaki katma değeri, istihdam yaratması, teknoloji gelişimine katkısı ve yatırım sermayesine bağlı olarak bir vergi tatili süresi federal hükümet tarafından uzatılacaktır.

-Vergi tatili bitişinden sonra Pakistan'daki mevzuat gereğince gelir vergileri % 25 oranında tarh edilir.

-Satış paylarından elde edilen sermaye kazançları vergiye tabidir.

-Bölgeye havale edilen deniz aşırı gelirlerde vergilendirme yoktur.

---

⁶⁶ Erdoğan, Engin, "Serbest Üretim Bölgelerinde Yatırımcılara Sağlanan Teşvikler", **Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.5, sy.1, Eskişehir, 1987, s.250.

-Şirketlerin ticari kayıplarında zaman kısıtlamaları getirilmemiştir. Denizaşırı reklam, pazar araştırması gibi faaliyetlerle ilgili uygun harcamalar gelir vergisine tabidirler.⁶⁷

2. Hindistan Uygulaması

Dünya'nın en geniş demokrasisi, siyasi bakımdan istikrarlı ve üçüncü dünyanın stratejik öneme sahip olan ülkesi Hindistan gelişmekte olan pazara açılan çıkış kapısı görünümündedir. Profesyonel, kalifiye, yarı kalifiye iş gücüne sahip olması ve bu iş gücünün makul ücret düzeylerinde çalışıyor olması Hindistan'ı emek yoğun endüstriler açısından çekici kılmaktadır. Serbest bölgeler stratejik açıdan planlı bir şekilde havaalanları, otoyolları, denizyolları, limanlar ve büyük şehirlere yakın olarak kurulmuşlardır. Bu bölgelerde teknoloji, hammadde sermaye malları ithalatında, kar ve borçların transferinde, bürokrasi kaldırılmıştır. Hindistan hükümetince sağlanan mali ve mali olmayan teşvik ve avantajların yanısıra bölgelerin konumlandığı il yönetimlerinde de çeşitli avantajlar sağlanmıştır.⁶⁸

3. Çin Halk Cumhuriyeti Uygulaması

Çin Halk Cumhuriyetinde 1970'li yılların sonlarından itibaren, uygulanmaya başlanan "açık kapı politikası"nın bir aracı olarak dört özel Ekonomik Bölge (ÖEB) kurulmuştur.

Shenzen, Shantou, Zhuhai ve Xiamen'de oluşturulan ÖEB'ler ile ülkeye yüksek teknolojiye sahip yabancı sermayenin gelmesi, ihracata yönelik sanayinin kurulması ve bu yolla ihracat gelirlerinin artması ile turizm gelirlerinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Özel Ekonomik Bölgelerin en büyüğü olan Shenzhen; elektronik aletler tekstil ve diğer sanayi sektörlerine ağırlık verilen on bölgeye ayrılmıştır. 2000 yılına kadar 1500 fabrika kurulması planlanan bölgede sanayinin yanı sıra, tarım, ticaret, hayvancılık, turizm ve bilimsel araştırma alanları da geliştirilmeye çalışılmaktadır. Shenzhen'de yabancı yatırımcılara açık olan başlıca alanlar, elektrik ev aletleri, liman inşaatı, şehir taşımacılığının geliştirilmesi, kimya sanayi, et, meyve, yumurta üretim sanayileri, hayvancılık ve çeşitli tüketim malları sanayileridir.⁶⁹

---

⁶⁷ Şengezer, a.g.e, s.60.

⁶⁸ Güner, a.g.e., s.89.

⁶⁹ Güner, a.g.e., s.92-93.

Çin’deki üretim serbest bölgelerinde yabancı yatırımcılara önemli avantajlar sağlanmıştır. Yatırımcılar için özel yerler tahsisi her türlü altyapı yatırımlarının Çin tarafından yapılması bunlar arasındadır. Ayrıca bankaların teşviki için gelir vergisi %30 olan %15’e düşürülmüştür.⁷⁰ Yabancı yatırımcıların ürettiği malların tamamı ihracata zorlanmaktadır. Bu malların yurt içine ithali yasak ve izne bağlıdır.

Çin’in, Shenzhen kasabasında, uygulamakta olduğu serbest üretim bölgesinden ötürü oldukça kazançlı çıkmaktadır. Bölge vasıtasıyla sağladığı başlıca avantajları şöyle sıralamak mümkündür:

-Ciddi istihdam sorunlarıyla karşı karşıya bulunan Çin’e oldukça önemli istihdam alanları yaratılmaktadır,

-Çin, ihtiyaç duyduğu bazı sanayi mamüllerini buradan ithal edebilmektedir,

-Bölgedeki arazi ve işletme binalarından alınan kiralar, buralardaki hizmetler karşılığı alınan harç ve resimler Çin açısından önemli bir gelir kaynağı olmaktadır,

-Bölgedeki tesislerde kullanılacak hammadde ve enerji, Çin’den bölgeye ihraç edilmektedir,

-Bölgedeki yatırımlardan alınan vergiler ve burada çalışan işçilerin ücretleri Çin açısından önemli bir gelir kaynağı olmaktadır,

-Çin’in dünya teknolojisini tanınması ve ithal etmesi açısından önem taşımaktadır,

-Çinli işçiler bölgede en son teknolojiye göre eğitilmekte, Çin’in insan gücü nitelik olarak gelişmektedir,

-Shenzhen, Çin’in dünyaya açılan bir penceresi durumuna gelmiştir,

Hong Kong’un hemen sınırında olan ve bir çok açıdan Hong Kong’dan daha cazip koşullara sahip olan Shenzhen Serbest Üretim Bölgesi, Hong Kong’daki yabancı sermayeyi çekebilecek bir potansiyele sahiptir.⁷¹ Çin’de serbest bölgelerinde uygulana vergi ve ticaret politikaları şu şekilde sıralanabilir:

-Yabancı yatırımlar bölgede doğrudan veya yerli ortaklarla birlikte yatırım yapabilmektedir.

-ÖEB’lerde faaliyette bulunan firmalar elde ettikleri karı transfer edebilmektedirler. Firmalara uygulanan gelir vergisi oranı, % 15’tir. Ancak firmalar

⁷⁰ İncekara, a.g.e., s.41

⁷¹ Akyürek, T. Engin, **Serbest Bölge Tanımı- Dünya’da ve Türkiye’de**, İTO Ekonomik Yayınlar Dizisi, İstanbul, 1983, s.64.

genellikler bir iki yıl bu vergiden muaf tutulabilmekte; ardından gelen iki üç yıl içinde bu oranın yarısı uygulanmaktadır. Bazı durumda vergi muafiyeti süreci daha da uzun olabilmektedir.

-Firmaların üretimlerinde kullanacakları hammadde ve parçalardan ithal vergisi alınmaktadır.

-Bölgelerde işçi ücretleri oldukça düşüktür. Ücretleri genellikle Hong Kong piyasasındaki ücretlerin yarısı kadardır.

-Döviz işlemleri için kolaylık sağlanmıştır.

-Yabancıların ÖEB'lere giriş çıkışı bürokrasiden arındırılmış önemli kolaylıklar sağlanmıştır.

-Yatırımcılara kaliteli ve ucuz altyapı hizmetleri sunulmuş, hızlı haberleşmeye imkan tanıyan telekomünikasyon sistemi kurulmuştur.

-ÖEB'lerde klasik merkezden yönetim anlayışı terk edilmiş ve yerinden yönetim sistemi kurularak bürokratik işlemlerin en aza indirilmesi ve hızlandırılması sağlanmıştır.

-Yatırımcıların, üretimlerinin bir bölümünü iç pazarda satabilmesine izin verilmesi⁷² şeklinde özetlenebilen teşvikler sunulmuştur.

Çin'de yatırımcılara sağlanan bu olumlu gelişmelere rağmen ÖEB uygulamasında bazı aksaklıkların varlığı da söz konusudur. Bu aksaklıkların başında bölgelere gelen yabancı firma sayısının azlığı gelmektedir. Shenzhen Özelliikli Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren 409 firmadan 209'u Çin kökenlidir. Yatırımcıların sadece % 22.5'i yabancı sermaye tarafından finanse edilmiş olup, bununda % 90'ı Hong Kong kaynaklı olduğu bilinmektedir.

Şimdiye değin yapılan araştırmalar; Shenzhen ÖEB'sinin başarılı olabilmesi için üretiminin en az % 70'inin ihraç edilmesinin yatırımlarının % 50-60 arasında yabancı sermaye tarafından yerine getirilmesinin, ayrıca bu yatırımların ileri teknoloji kullanan sanayilere yönelik olmasının gerektiğini ortaya koymaktadır.⁷³

4. Tayvan Uygulaması

---

⁷² Güner, a.g.e., s.93-94.

⁷³ Alper, Cem, "Özel Ekonomik Bölgeler", Durum Dergisi, Sayı:11, 1988, s.10.

Tayvan'da serbest bölgeler devletin yapmış olduğu büyük miktardaki yatırım ve geliştirme harcamaları ile büyük bir başarı yakalamıştır.

Serbest bölgelerin başarısındaki bazı etkenler şunlardır;

- i. Uygun kuruluş zamanı,
- ii. Uygun yer seçimi,
- iii. İşlemlerin tek elden yürütülmesi,
- iv. Vergi teşvikleri,
- v. Arazi kiralari ve fabrika satışları.⁷⁴

Tayvan serbest bölgelerinde Uygulanan Vergi ve Teşvik Politikaları şu şekilde sıralanabilir;

-Makine, teçhizat, hammadde ithalatında ve tamamlanmış ürünlerin bölgeden ihracında gümrük vergisi muafiyeti,

-Belli endüstrilerdeki yeni teşebbüsler için beş yıllık vergisiz dönem,

-Seçilmiş şirketlere verginin dönem yerine hızlandırılmış amortisman uygulaması,

-İhraç satışlarının vergi muafiyeti,

-Fabrika binası satın alımında kredi⁷⁵ şeklindedir.

Bunlara ilaveten Tayvan'da sağlanan özel satış izninin dışında tüm üretiminin ihracata yönlendirilmesi zorunludur.⁷⁶

5. Hong Kong Uygulaması

Hong Kong beş mal kategorisi dışında Hong Kong'a giren mallara gümrük vergileri uygulanmaz. İhracatçılar ve tekrar mal ihraç edenler şahsi kayıtlarını muntazaman Hong Kong hükümetine vermeye mecburdurlar. Bu zorunluluğun asıl amacı, istatistiki bilgi toplamak olduğu halde, her ticaret bildiriminde ticaretin değeri üzerinden biraz vergi alınır. Diğer ticaret kontrolleri en az düzeydedir. Bir çok mal için ithalat lisans ve müsadeleri istenmektedir. Başka yerlere transit gidecek mallar ve ihraç edilecek mallara vergi konmaz. Vergilendirilecek mallar tekrar ihraç edilecekse, hasarlı veya kullanılmadan tahrip olmuşsa, ödenmiş olan vergiler geri alınabilir. Gümrük vergisi ödemiş malzemelerden yapılan mallardan daha önce alınmış vergilerin iade edilmesi

⁷⁴ Güner,a.g.e.,s.94-95

⁷⁵ Erdoğan, "Serbest Üretim Bölgelerinde Yatırımcılara Sağlanan Teşvikler", a.g.m., s.256.

⁷⁶ Erkan, -Tatlıdil, a.g.e., s.35.

söz konusudur. Bu anlamda ihraç siparişleri doğrudan malın fabrikasınca karşılanır, onaylanmış depolardan ihraç için mal çekilebilir. Sürdürülecek faaliyetler arasında, indirim, bindirme, yükleme, boşaltma, kargoların ölçülüp tartılması, depolama, yüklerin bölünmesi, sıralama, derecelendirme, temizleme, monte etme, imal etme, yerel dağıtma veya reeksport sergileme, numune alma, paketleme, işaretleme, etiketleme, müzayede de satmak ve yük sevkiyatı vardır.⁷⁷

Hong Kong'da uluslararası ticaret hacmini etkileyebilecek üç tip ticaret kontrolünün olduğu görülmektedir. Bunlar gümrük vergileri, mal kontrolleri ve yabancı döviz kısıtlamalarıdır. Gümrük vergileri beş grup mala uygulanabilmektedir. Alkollü içkiler, tütün ve tütün ürünleri, hidrokarbon yağları, içme suları ve metil alkol bu gruba girmektedir.

Gümrüğe tabi mallar genellikle ya depolarda saklanır ya da gümrük ödenene kadar veya reeksport için mal çekilene kadar ithalatçılara ait lisanslı bir depoda muhafaza edilir. Mal kontroller dört genel kategoride toplanır, belirli mallar için ithal ve ihraç lisans müsaadeleri gerekmektedir. Tehlikeli mallar (örneğin patlayıcı, zehirli ve narkotikler), stratejik mallar (silahlar, cephaneler), belli mineraller, metaller, makine aletleri, lastik eşya vs. gümrüğe tabi mallar ve diğer özel maddeler (örneğin önemli gıda maddeleri, kömür, kıymetli madenler). Bu tip malların Hong Kong içinde muhafazası, imali ve taşınması özel kurallara tabidir. Ayrıca, belirli komünist ülkelerden gelen malların ithal lisansına sahip olması gerekir. Döviz kontrolleri, döviz kontrol yetkileri, değerine, tipine, ödeme yöntemine ve ülke dövizine göre bazı ithalat hacimlerinde ön izin aranmaktadır. Sterlin alanı dışında ülkelere yapılan ihracatta; Çin'in ana toprakları, Tayvan ve Macao dışında ihracat lisanssız gerekmektedir. Hem ithalat hem de ihracat lisansları serbestçe başvuru üzerine düzenlenebilir⁷⁸ görülmektedir şeklindeki yaklaşımıyla Hong Kong'un uluslar arası ticareti kontrol altında tuttuğu görülmektedir.

6.Güney Kore Uygulaması

Güney Kore'nin serbest bölge uygulamalarını başarılı bir şekilde uygulayan ülkelerden olduğu bilinmektedir. Güney Kore ekonomisi 1960'lardan itibaren ithal ikameci sanayileşme politikalarını terk ederek tedricen dışa açılma politikalarını

---

⁷⁷ Erkan, - Tatlıdil, a.g.e., s.35.

⁷⁸ Çetiner, a.g.e., s.102.

uygulamaya koymaya başladı. Bu yaklaşım ile tekstil, ayakkabı ve kontrplak gibi hafif sanayi ürünleriyle emek yoğun ihracatın artırılması amaçlanıyordu. Bu politikalar Güney Kore'nin bol olarak sahip olduğu insan kaynağına da uygun düşüyordu.⁷⁹ 1970 den itibaren daha etkin bir sınai yapı sağlamak, sınai yapıyı derinleştirmek üzere demir-çelik, gemi inşa, petrokimya ve makine endüstrisi gibi büyük ölçekli yatırım projeleri uygulamaya kondu.

Güney Kore'de serbest bölge uygulamaları da işte bu döneme rastlar. 1970 lerde faaliyete geçen serbest bölgeler. Yabancı sermayenin buralara çekilmesini, döviz, istihdam ve teknoloji sorunlarına yardımcı olmasını amaçlıyordu. Serbest üretim bölgeleri veya ihracat işlem bölgeleri de denen bu bölgelerde elektronik, tekstil ve maden işleme sanayilerinde büyük yabancı yatırımlar yapılmıştır. Önce ABD firmaları daha sonra da Japon şirketleri belirtilen sektörlerde ihracata dönük yatırımlara girişmişlerdir.⁸⁰

Güney Kore'de en önemli serbest bölgelerden biri Masan serbest bölgesidir. Burada yatırımcılara çeşitli avantajlar sağlanmıştır. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

Gümrüksüz olarak ithal edilen girdilerle mamül mal üretimi veya montajı yapılmaktadır. Yabancı firmaların çalışmalarını engelleyecek yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasına son verilmiştir. Bölgede ulaşım, depolama, ambalajlama, onarım v.b ilgili kolaylıklar sağlanmıştır. Bölgeye yapılacak yatırımlar ve bunlarla ilgili bina yapımı, ihracat-ithalat gibi işlemler için çeşitli teşvik ve kolaylıklar getirilmiştir. Bölgede faaliyetlerle ilgili, banka şubeleri, haberleşme hizmetleri, gümrük seyahat ve işletme büroları, eczaneler vs. bulunmaktadır.⁸¹

Güney Kore' de ilk kurulan serbest bölge Massan serbest bölgelerinin (Mafez) amacı yabancı sermaye yatırımları uyararak ihracatı geliştirmek, istihdamı arttırmak,

---

⁷⁹ Jangsik Kopak: "Industrial Strategies and Policies of Republic of Korea for the 1980's", **Industrial Development Strategies and Policies for Developing Countries**, Volume II , UNIDO Yay, Lima, 1983, s.123.

⁸⁰ İncekara, a.g.e , s.42-43.

⁸¹ Eğilmez, Sevgin, "Türkiye'de ve Dünyada Serbest Bölge Uygulaması", **Maliye Dergisi**, sy.64, Ankara, Temmuz-Ağustos, 1983, s.52-53

ülkeye teknoloji transferini gerçekleştirerek ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamaktadır.⁸²

Dünyadaki bir çok uygulama gibi Güney Kore serbest bölgelerinde de yatırımcıların faaliyetleri birtakım vergi ve teşvik politikalarıyla güçlendirilmiş ancak bölgede kurulacak işletmelerin faaliyet alanları Ticaret ve Sanayi Bakanlığı tarafından sınırlandırılmıştır.

Güney Kore’de serbest bölgelerinde yatırımcılara sağlanan vergi ve teşvik politikaları;

-İthalatta gümrük vergisinden muafiyet,

-Deniz aşırı hava ve kara taşımacılığı gelirlerinde muafiyet,

-Yerli şirketler belli iş kollarında yabancıların ortak hisseleri arasında gelir vergisinden beş yıl muafıdır.

-Gelir, şirketler, emlak ve emlak alım vergilerinden beş yıl muafiyet.⁸³ Daha sonraki üç yılda % 50 vergi indirim söz konusudur.⁸⁴

İşletmelerin yalnızca ihracat için üretimi yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Firmaların ihracat değerinin en az % 20’sinin döviz cinsinden sağlamaları, ileri teknoloji kullanmaları ve emek yoğun sanayi dalları seçmeleri istenmektedir. Mal türlerinin çoğunun üretimine izin verilmekle birlikte bazı tekstil mamüllerinde sınırlamalar vardır.⁸⁵

Sonuç olarak Güney Kore’de kalkınmayı sağlayabilmek için ihracata yönelik sanayi stratejisinin benimsenmesi, emek yoğun ürünlere ağırlı verilmesi ve 1970 yılında serbest ticaret bölgelerinin kurulmaya başlanması ile yaşanan deneyimlerin sonuçları aynı yöntemle ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmede veya sürdürmek isteyen öteki gelişmekte olan ülkelere önemli ipuçları verebilecektir.⁸⁶

7. Endonezya Uygulaması

Endonezya’da toplam onsekiz serbest bölge bulunmaktadır. Bu serbest bölgelerin çoğu insan kaynakları ve modern altyapı imkanlarından yararlanmak amacıyla ya gelir

⁸² Berberoğlu, Necati, “Güney Kore Masan Serbest Bölgesi”, **Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, C.4, sy.1, Eskişehir, 1986, s.120.

⁸³ Erdoğan, “Sanayi Üretim Bölgelerinde Yatırımcılara Sağlanan Teşvikler”, a.g.m., s.255.

⁸⁴ Erkan; Tatlıdil, a.g.e., s.35.

⁸⁵ Erkan, Tatlıdil, a.g.e., s.35.

⁸⁶ Berberoğlu, a.g.m., s.117.

merkezlerinde yada şehirlere yakın yerlerde kurulmaktadır. Bölgelerin büyüklüğü otuz ile beş yüz hektar arasında değişmektedir.⁸⁷

Endonezya serbest bölgelerinde yatırımcılara sağlanan vergi ve teşvikler;

-Hammadde ve sanayi mallarının süresiz, gümrüksüz ithali,

-Yatırımın özelliğine, büyüklüğüne, yerine ve döviz miktarına dayanarak 2-6 yıllık bir vergisiz dönem,

-Başka firmalar için normal amortismanın üstünde ilave amortisman (% 10 bina, % 25 depolama için),

-Vergisiz dönemden yararlanamayan ikinci öncelikli projelerdeki sabit yatırım harcamalarından dört yıl belirli oranlarda vergi indirimi⁸⁸ şeklinde iade edilmektedir.

8. Filipinler Uygulaması

Filipinler serbest bölgelerinde iki türlü yatırıma müsaade edilmektedir. Bunlar:

-İhracat Endüstrisi

-Hizmet Yatırımları (örneğin, ihracatçılara yardımcı hizmet sağlayan sigorta, bankacılık ve haberleşme gibi yatırımlar)

Uygulanan vergi ve teşvik politikaları ise şu şekilde ifade edilebilir:

Filipinlerde serbest bölgede makine, araç-gereç, hammadde ve diğer tedarik maddelerinin ithalatında gümrük vb. vergi uygulaması yoktur. İhracatta da herhangi bir vergi alınmamaktadır. Belediye ve il vergileri uygulama dışındadır. Gelir vergisi indirimleri uygulanmakla birlikte muafiyet yoktur. Sabit aktifler üzerinden bütünleştirilmiş amortisman ayrılmaktadır. İşçi ücretlerinin % 10'una kadar olan bölümü, eğitim giderleri için vergi dışında bırakılabilir. Serbest bölgede % 100 yabancı sermaye ve yabancı sermaye kontrolündeki ortak yatırımlara izin verilmektedir. Yabancı teknisyenler yalnızca ustabaşı, teknik ve danışmanlık pozisyonlarında beş yıl süreyle çalıştırılabilir. Ancak her mal türünde, firmanın toplam personelinin % 5'ini geçmeyecek sayıda olmalıdır. Ülkede eşleri ile 21 yaşından küçük bekar çocukları ile ikamet edebilirler.⁸⁹ Bunlara ilaveten Filipinler serbest bölgesinde sunulan avantajlar;

-İhracatta vergi muafiyeti,

---

⁸⁷ Güner, a.g.e., s.6.

⁸⁸ Erdoğan,"Sanayi Üretim Bölgelerinde Yatırımcılara Sağlanan Teşvikler", a.g.m., s.256.

⁸⁹ Erkan, - Tatlıdil, a.g.e., s.34.

-İlk beş yıl uğranılan zararların şirketin daha sonraki başarılı beş yılın vergilendirilebilir gelirinden kesilmek üzere üstlenilmesi,

-Kuruluş giderlerinin vergilendirilebilir gelirden düşürülmesi,

-Bölgedeki yatırımcıların finansal kuruluşlardan aldıkları borçlara Filipin hükümetinin kefil olması.⁹⁰

9. Japonya Uygulaması

Japonya'nın geniş bir antrepo kolaylığı vardır ve buralarda normal olarak serbest ticaret bölgesinde yapılan faaliyetler yapılmaktadır. Bu imkanlar 5 kategoriye ayrılabilir: Antrepo alanları, indirme ve bindirme antrepoları, Gümrük antreposu, Antrepo Fabrikaları, ve antrepo sergi yerleridir. Bu imkanlara çoğunlukla, özel kişiler sahiptirler. Bunlar Japon gümrük depolarının kurallarına tabidirler ve Maliye Bakanlığının yönetiminde faaliyet gösterilirler. Buradaki mallar Japon gümrük bölgesine girerse gümrük vergilerinin ödenmesi zorunlu hale gelir. Bu antrepo imkanları ülke çapında dağılmıştır.⁹¹

-Tahsis edilmiş gelişme bölgelerinde elde edilmiş gelirler teşebbüs vergisinden muaftır,

-Çeşitli tablolara göre %95'i amortisman yapabilir. Tahsisle makine ve teçhizat için ilk yılda %10-33 ilave amortisman,

-Araştırma geliştirme kredisi; araştırma geliştirme harcamalarının %20 sini kapsamaktadır.

-İhracat teşviki:0.5 milyar Japon Yenine kadar sermayeli şirketlerin ihrac satışlarının %0.66-1.84'ünü vergilendirilebilir gelirlerden düşebilirler. Teknoloji veya endüstriyel hakların ihracında vergilendirilebilir gelirin %40 kısmından %8.28 indirim yapılabilir⁹² şeklinde ifade edilebilir.

10. Srilanka Uygulaması

---

⁹⁰ Erdoğan, "Serbest Üretim Bölgesinde Yatırımcılara Sağlanan Teşvikler", a.g.m., s. 254.

⁹¹ Güner, a.g.e., s.104.

⁹² Erdoğan, "Serbest Bölgelerde Yatırımcılara Sağlanan Teşvikler", a.g.m., s.256.

Yabancı yatırımcıların teşviki, döviz kazançlarının artması, sanayileşmenin sağlanması amacıyla 1978 yılında Serbest Ticaret Bölgesi kurulmuştur. Bölgelerde, elektronik kompüter ve mikro kompüter, elektrik teçhizatı, bilgi işlem makineleri ve yerel hammadde ve mineral işleme gibi sanayilere izin verilmektedir.⁹³

Kıyı bankacılığında da, liberal vergi bağıışıklığı vardır.

Lisanslı girişimciler tarafında ulaşım araçları hariç inşaat malzemeleri ve teçhizatı ithali serbesttir.⁹⁴

Srilanka Avrupa topluluğu ile ticari işbirliği antlaşması imzalamıştır. Serbest bölgede hammadde, yardımcı malzeme, makine ve yedek parça ithalatı ve ihracatında gümrük vergileri kaldırılmıştır. Gelir vergisi muafiyeti ortalama 5 yıl olmakla birlikte bazen 10 yıla kadar çıkmaktadır. Bundan sonraki 15 yıla kadar ise ayrıcalıklı vergi uygulamaları vergi kapsamı dışındadır. Srilanka dışında %2, Srilanka içindeki satışlarda %5 ve royalti ve teknik hizmet ödemelerinde %10 vergi ödenmektedir. Yerel alan biriminin dışında kalan dövizlere İsviçre usulü gizli banka hesabı uygulamasına izin verilmektedir. %1000 yabancı sermayeli kuruluşlar faaliyette bulunabilir. Genelde firmaların ürettikleri malların %10'unda fazlasını yerel pazarda yasaklanmıştır. Serbest bölgedeki yabancı hazır giyim kuruluşlarının Avrupa Topluluğuna ihracatına Topluluğun Sri Lanka tekstil mamüllerine kota uygulaması nedeniyle izin verilmemektedir.⁹⁵

Ülkelerin aynı amaçlar doğrultusunda serbest bölge kurma girişimlerinde olduğu gözlenmektedir. Uluslararası ticaretten daha fazla pay alabilmek ve ülkeye döviz girişini sağlamak bu makro hedeflerin başında gelmektedir.

Dünyadaki birçok ülkenin serbest bölge oluşturmak suretiyle elde etmek istedikleri başlıca amaçlar şöyle sıralanabilir:⁹⁶

---

⁹³ Güner, a.g.e. s.114.

⁹⁴ Şengezer a.g.e s.14.

⁹⁵ Erkan, -Tatlıdil, a.g.e, s.35.

⁹⁶ DPT Serbest Bölgeler Başkanlığı, **Rapor 1**, Ankara, 1984, s.14-15

- i. İhracata yönelik endüstriyel kalkınmayı teşvik,
- ii. Yabancı sermaye aracılığı ile dış pazara, açılma, sermaye ve işletmecilik yönünden katkı sağlama,
- iii. işsiz sayısını azaltma,
- iv. Yurt içi hammadde yarı mamül taleplerinin arttırma,
- v. Transit taşımacılık gelirlerin arttırmak.

Bu gelişmelerin dinamiğini sağlayan unsur ise şu şekilde özetlenebilir: gelişmiş ülkelerdeki işçi ve özellikle vasıfsız işçi ücretleri, gelişmekte olan ülkelerdeki işçilik ücretlerinin birkaç katıdır.

Gelişmiş ülkeler, işyeri kirası, su, elektrik, hammadde, taşıma ücreti, banka, sigorta hizmet ücretleri gibi pek çok üretim girdisinin maliyeti yanında, konut, beslenme, giyim, sağlık harcamaları konular gelişmekte olan ülkelere göre daha avantajlı durur.

Uluslararası araştırmalara göre 1960-1985 döneminde gelişmiş olan ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere istihdam etkileri kişi sayısı olan 2 milyonu 1986'dan bu yana yükseldiği ve bu sayının 2000 yılında 20 milyona ulaşacağı görülmektedir. Yine aynı kaynaklara göre, böyle bir bölüşüme gitmeyen şirketler uluslar arası pazarda paylarını yitirecekler ve zamanla tüm tesislerini kaybedeceklerdir. Sadece Avrupa'da bu durumda olan şirketlerin sayısı 10 binin üzerindedir.

Söz konu şirketlerin bölüşümü gerçekleştirmiş şirketlerin özellikle tercih ettikleri yerler ise, serbest üretim bölgeleridir. Bunun nedeni, bu bölgelerin teşvikli ve daha güvenceli olmasıdır. Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerde pazardan pay alabilmek için özel teşvikler verebilen serbest bölgeler kurmakta ve bu konular için aralarında rekabete girmektedir.⁹⁷

Sonuç olarak dünyanın hemen hemen her bölgesinde var olan serbest bölgelerin uygulamadaki küçük farklılıklar haricinde aynı düşüncede birleştiği bilinmekte ve ülkelerin kendi sınırları içinde belirledikleri bir alanda yatırımcılara sağlamış oldukları bir takım vergi ve teşvik politikaları ile hedeflerine ilerledikleri görülmektedir. Bazı

---

⁹⁷ “Türkiye’de Serbest Bölge Uygulamaları Ve İşbaş”, İşbaş Yay., 1990, s.9-10

Ülkelerin faaliyetlerinde başarılı oldukları görülürken bu alanda başarısız olan ülkeler de vardır. Başarısızlıkların temelinde ise özellikle kurulacak serbest bölge yerinin seçiminde yapılan yanlışların yattığı görülmektedir

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYEDE SERBEST BÖLGE UYGULAMALARININ VERGİ VE TEŞVİK SİSTEMİ İÇERİSİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

I. TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGE FAALİYETLERİ

A. Serbest Bölgelerin Tarihsel Gelişimi Ve Yasal Altyapısı

Türkiye'de serbest bölge kurulması ile ilgili düşünce öneri ve girişimlerin tarihi, İstanbul Ticaret Odası'nda yapılan son araştırmalara göre, Osmanlı imparatorluğu dönemine kadar geri gitmektedir. 1856 yılında bugünkü Romanya sınırları içinde Sulina kentinde, bir serbest bölge kurulması önerilmiştir. O zamanki ortam ve koşullar altında bu önerinin gerçekleşmesine olanak yoktu. Fakat kentin coğrafi konumu çok elverişli olduğu için Romanya Hükümeti 5 Ağustos 1978 tarihli bir kararname ile (Decree On The Free Port of Sulina) Sulina'yı serbest liman haline getirmiş ve işletmeye açmıştır¹.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Türk tüccarları 1923-1929 yılları arasında dış ticaretten aldıkları payı azaltan şartların değiştirilmesi için devletin tedbir almasını istemişlerdir. Bu tedbirler arasında İstanbul Limanı içinde serbest bölge kurulması önerisi de yer alıyordu. Bu serbest bölgenin ilerisi için çok şey vaad eden bir gelişme olacağı ve transit ticaret hacmini arttırarak, Türk Ticaret Sermayesi'ne yeni imkanların kapısını açacağı fikri kuvvet kazanıyordu². Bu düşüncelerin temelinde yatan gerçeğin serbest bölgelerin; yatırımların ve ihracatın artırılması, kaynakların optimal şekilde kullanılması, bölgelerdeki ithal girdi kullanarak üretim yapan firmalara gümrük vergisinden muaf ve dünya fiyatlarında girdi temini gibi imkanlar sağlanarak ilave bir rekabet gücü kazandıracağı olarak düşünülüyordu.

19.07.1927 tarihli 637 nolu Resmi Gazetede yayınlanan 1132 Sayılı Serbest Mıntika Kanunu ile serbest bölge uygulaması başlamış ve bu kanuna dayanılarak Ford Motor Company'e, İstanbul'da Tophane rıhtımında otomobil, kamyon ve traktör montajı yapmak üzere sözleşme ile 1928 yılında özel bir müsaade verilmiş, fakat bu girişim iyi sonuç vermediğinden bundan vazgeçilmiştir³. Türkiye'de transit olarak

---

¹ Tuncer, Selahattin, **Dünya'da ve Türkiye'de Serbest Bölgeler**, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yay., İstanbul, 1992. s.26

² Erdoğan, **Serbest Bölgeler ve Türkiye'de...**, a.g.m., s.187

³ Ticaret Bakanlığı, a.g.e., s.22

gececek halı, kilim ve kürk eşyası için 4893 sayılı Kanun 17 Mayıs 1946 tarihinde kabul edilerek 24 Mayıs 1946 gün ve 6315 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. 20 yıl aradan sonra “Serbest Mıntıka’nın” adı “Serbest Yer” olarak değiştirilmiş, bu yerde işlem görecekt ithal mallar kalem kalem sayılmıştır.(...) O zamanlar Eminönü civarında bir antrepo bu işe ayrılmış ve kısa bir uygulamadan sonra istenilen sonuç alınamadığı için bu işlemde de vazgeçilmiştir⁴.

İstanbul’da bir serbest bölge kurulmasına olanak sağlayan 1132 sayılı Serbest Mıntıka Kanunu, Türkiye’nin gerek duyulan herhangi bir yerinde de serbest bölge kurulabilmesini gerçekleştirmek üzere 21 Aralık 1953 tarihinde kabul edilen 6209 Serbest Bölge Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. 1956 yılında 6209 sayılı kanun’a dayanılarak 4/7713 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Serbest Bölge Nizamnamesi çıkarılmıştır. Ancak mevzuatın öngördüğü kısıtlı olanaklar çerçevesinde 15.5.1957 tarihinde yalnız İskenderun Serbest Bölgesi işletmeye açılabilmiş ve iki parti maldan başka eşya getiren olmadığından dolayı serbest bölge kaldırılmıştır⁵.

6209 sayılı Serbest Bölge Kanununun kabulü ve bu kanuna ilişkin tüzüğün yürürlüğe girmesinden sonra Maliye Bakanlığı, serbest bölgelerle ilgili olmak üzere, Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 14 sayılı Karara İlişkin (9) numaralı tebliği 21.3.1957 tarihinde yayınlanmıştır. Bu tebliğde serbest bölgedeki kambiyo işlemlerinin ne şekilde yürütüleceği ayrıntılı biçimde gösterilmiştir. Kanun ve tüzük yürürlüğe konulmadığı için, Maliye Bakanlığı’nın bu tebliği de uygulanmamıştır⁶.

Türkiye Cumhuriyeti’nin ekonomik perspektifinde 1980’li yıllarda yaşanan önemli dönüşümler ile başlatılan dışa açılma politikaları ile birlikte ithal ikamesine dayalı büyüme modelinin yerini ihracata dayalı büyüme modeli almış ve serbest bölgeler kurulması ile ilgili somut ve kalıcı adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu yöndeki çalışmaların ilk sonucu 1984 yılı icra planına “serbest bölgeler tesis edilecektir” maddesinin konulmasıyla alınmıştır⁷.

---

⁴ Tuncer, **Dünya’da ve Türkiye’de Serbest Bölgeler**, a.g.e., s.29-30

⁵ Ekrem Yavuz, “Serbest Bölgelerin Başarılı Olması Açısından Yasal Altyapıları,” **Vergi Dünyası Dergisi**, sy.48, İstanbul, Maliye Uzmanları Derneği Yay., 1985, s.49

⁶ Tuncer, **Dünya’da ve Türkiye’de Serbest Bölgeler**, a.g.e., s.32

⁷ Duran, Erkut “Serbest Bölgelerimiz Kullanıcılara Risksiz ve Karlı Bir Ortam Sunuyor,” **Dünya Gazetesi**, Özel Ek: 25. İstanbul, Türkiye’de Serbest Bölgeler, 2 Haziran 1999, s.1

1967 yılında Teşvik ve Uygulama Başkanlığı'nın kurulması ile Türkiye'de yatırım teşvikleri hızlı bir şekilde uygulanmış ve bunun neticesi olarak gelişen sanayileşme ve daha sonra 24 Ocak 1980 kararlarının yürürlüğe girmesi ile ihracat seferberliği aşamasına gelinmiştir.

Bu gelişen ticari ve sınai faaliyetlerin bir sonucu olarak serbest bölge ile ilgili çalışmalar hızlandırılmış ve 15.6.1985 tarihinde 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu çıkartılmıştır.⁸ 10/03/1993 tarihinde 21520 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Serbest Bölge Uygulama Yönetmeliği ile düzenlemelere devam edilmiştir. 27.10.1999'da kabul edilen ve 05.02.2000 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 4458 sayılı Gümrük Kanunu ile yeni düzenlemeler yapılmıştır. Son olarak 27.03.2001 tarih itibariyle Serbest Bölgeler Yönetmeliğinde değişiklik yapılmış, 27.03.2001 tarih 24355 nolu Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

1985 yılında kabul edilen 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun yürürlüğe girdiği tarihten bugüne kadar, 20 serbest Bölge kurulmuştur. Mersin, Antalya, Ege, İstanbul, Atatürk Havalimanı I. ve II. kısımları, İstanbul Atatürk Havalimanı Kıyı Bankacılığı, Adana-Yumurtalık, İstanbul-Trakya, Trabzon, İstanbul-Deri Endüstri, Doğu Anadolu, Mardin, İMKB, İzmir-Menemen Deri, Rize, Samsun, Kayseri, Avrupa ve Gaziantep serbest bölgeleri olmak üzere toplam 19 bölge kurulmuştur.(...) Yine bu Kanunun ikinci maddesi hükmü çerçevesinde, Bakanlar Kurulu'nun iznine bağlı olarak serbest bölgelerin kurulması ve işletilmesini sağlamak amacıyla söz konusu serbest bölgeler için tüzel haiz işletici ve kurucu işletici şirketler tesis edilmiştir⁹.

B. Serbest Bölgelerin Hukuki ve İdari Yapısı

Serbest bölgeler uygulama açısından özelliklere sahip olması, buraların düzenlemelerini de özel kılmıştır. Bölgelerin düzenlenmesi, kurulması, güvenliği, giriş çıkışlar, alt ve üst yapı oluşturulması kanun, yönetmelik, genelgeler ve tebliğler ile sağlanmıştır.

1. Serbest bölgeler teşkilatı

Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1983 yılında 151 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük olarak kurulmuştur. Serbest

⁸ HDTM, **Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Rapor** sy. 379, Ankara, 19 Kasım 1993, s.3

⁹ Sel, Cüneyd, **1992'ye Girerken Serbest Bölgelerimiz**, Ya.No.1, Ankara, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1992, s.1

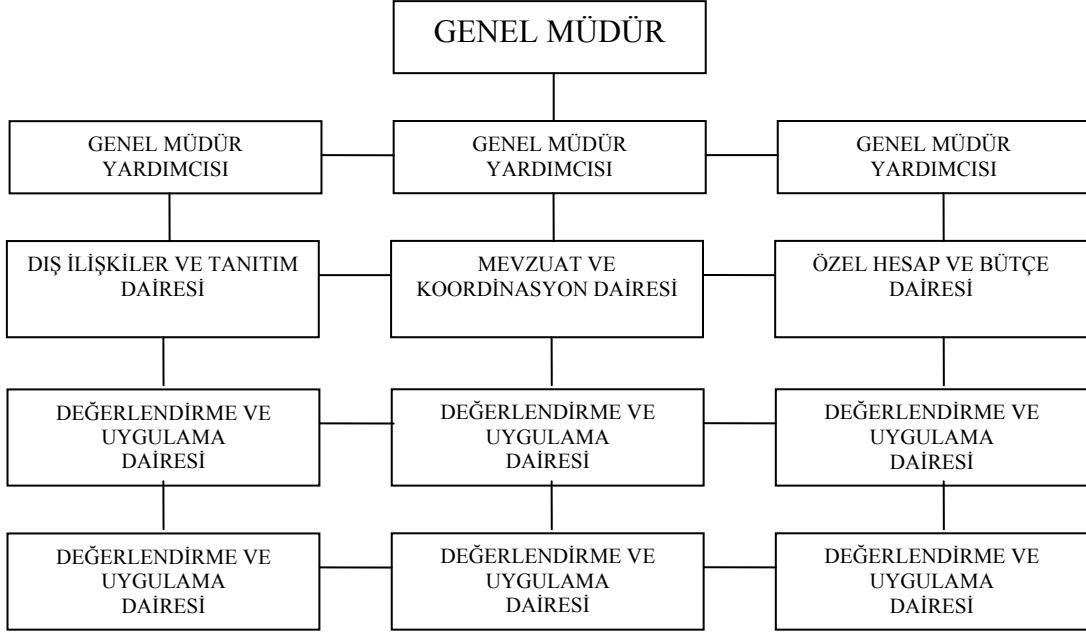
Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1984 yılında 223 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başkanlık olarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'na daha sonra, 1991 yılında 436 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile tekrar Genel Müdürlük olarak Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bağlanmıştır. 1994 yılında 594 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın Dış Ticaret ve Hazine Müsteşarlıkları olarak ikiye ayrılması sonucu Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Hazine Müsteşarlığı'nın ayrı teşkilatlar olarak 1994 yılında yeniden oluşumunu sağlayan 4059 sayılı Kanun ile Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesinde faaliyetlerini sürdüren serbest bölgeler Genel Müdürlüğünün kurucu ve işletici firmalarla birlikte Organizasyon Şeması şu şekildedir.¹⁰

---

¹⁰ DPT Serbest Bölgeler Genel Müd., **2004 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, 2005, s.7

EK :1 Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Organizasyon Şeması

SERBEST BÖLGELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Kaynak: dtm.gov.tr

Kurum bünyesinde bir genel müdür ve iki genel müdür yardımcısı, görev yapmaktadır. Plan ve Proje Dairesi, Uygulama Dairesi, Değerlendirme Dairesi, Koordinasyon, Tanıtım ve Araştırma Dairesi olmak üzere dört birim genel müdür yardımcılıklarına bağlı olarak hizmetlerini yürütmektedir. (Şekil 1) Merkez birimden sonra direkt olarak taşra teşkilatı yer almaktadır. Taşra teşkilatı bünyesinde bulunan Serbest Bölge Müdürlükleri hakkında 7.5.1985 tarih ve 18861 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan kuruluş, görev, yetki ve çalışma esaslarına ilişkin 16.8.1985 tarih ve 55/9801 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile düzenleme yapılmıştır. Kararın 1. maddesine göre “Bakanlar Kurulunca yer ve sınırları belirlenen serbest bölgelerde, bu bölgelerin buldukları illerin valiliklerine bağlı olarak, her biri için Serbest Bölge Müdürlüğü kurulması öngörülmektedir. Bakanlar Kurulu Kararınının 2. maddesinde Bölge Müdürlüğü’nün görev ve yetkileri düzenlenmiş ve son olarak da Bölge Müdürü’nün görev ve yetkileri hakkında düzenleme yapılmıştır. Bunun yanında bölge içinde işletici

kurumlar, Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü, Serbest Bölge Gümrük Muhafaza Müdürlüğü ve Serbest Bölge Emniyet Teşkilatı fiili hizmet veren kurumlardır.

2. Bölgenin düzenlenmesi

Bölgenin düzenlenmesi hakkında, Serbest Bölgeler Kanunu'nda yer ve sınırlarının belirlenmesine Bakanlar Kurulu'nun yetkili olduğu bunun yanında bölgelerin kamu kurum ve kuruluşlarınca, yerli veya yabancı gerçek veya tüzel kişilerce kurulmasına yine Bakanlar Kurulu'nun karar vereceği belirtilmiştir.

Yerli veya yabancı gerçek veya tüzel kişiler Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan ruhsat almak kaydıyla serbest bölgede faaliyette bulunabilirler¹¹.

Serbest Bölge Uygulama Yönetmeliğine göre; bakanlık, işletici veya B.K.İ. (Bölge Kurucu ve İşleticisi) drenaj, kanalizasyon, arıtma tesisi, yol, su, elektrik, haberleşme tesisleri, giriş-çıkış kapıları, kantar, kaçır eşya ambarı ve sair bina ve tesisleri yaptırabilir. Liman ve havalimanı gibi kamuya ait yerlerde serbest bölge kurulması halinde altyapı çalışması Genel Müdürlük tarafından diğer kuruluşlara koordinasyon yapılarak sağlanır denilmektedir.

Bölgenin kurulup işletilmesi B.K.İ. tarafından yapılması halinde sözleşmede belirlenen şartlar göz önüne alınmak şartıyla, altyapı için gerekli inşaatlara faaliyet ruhsatının verilmesinden sonra sözleşme sonuna kadar inşaatların tamamlanmasını, müteşebbislere kapalı işyerlerini kiralamak, arazileri satmak ve bunların takibini yapmakla yükümlü olmaktadır.

Bölge sınırlarının nasıl olacağı ilk olarak 4458 sayılı Kanunla belirtilmiştir. Yönetmeliğin 656. maddesinde bölgenin sınırları şu şekilde ifade edilmektedir; “serbest bölgeyi çevreleyen sınırlar ile serbest bölgede faaliyette bulunan işletici ve kullanıcılara ait depo ve ambarlar, gümrük idarelerinin serbest bölge dışında denetim işlemlerini yürütmelerine imkan verecek ve serbest bölgeden kanun dışı yollardan eşya çıkarılmasını önleyecek şekilde olmalıdır.”

Hazine veya mülkiyeti kamuya ait arazi bölge için tahsis edilmesi halinde, kısmen veya tamamen işletici veya B.K.İ.'ne verilebilir. Faaliyeti uygun bulunan kullanıcılara da sözleşme karşılığı kiralanabilir. Faaliyet ruhsatı alan kullanıcılar projelerine göre çalışmalarına başlarlar. Arazisi ve üstyapısı kendi mülkiyetinde olan B.K.İ. ve

---

¹¹ DTM, **Serbest Bölgeler Mevzuatı**, 5.Baskı. Ankara, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 2003, s.2

kullanıcılar, söz konusu arazi veya üstyapıyı kullanıcılara, D.T.M. ile yapmış olduğu sözleşme esasları dahilinde satabilir veya devredebilir¹².

27 Mart 2001 tarihli 24355 nolu Resmi Gazetede yayınlanan Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelikle 8. madde yeniden düzenlenerek aşağıdaki şekli almıştır.

Bölge için tahsis edilen Hazineye veya mülkiyeti bir kamu kuruluşuna ait arazi Genel Müdürlük tarafından üzerine üst yapı yapılmak üzere İşletici veya B.K.İ.'ne bir sözleşme ile tamamen veya kısmen kiralanabileceği gibi, faaliyet ruhsatı verilmesi uygun bulunan gerçek veya tüzel kişilerde bir sözleşme ile kiralanabilir.

Bölgedeki bina ve tesisler; işletici veya B.K.İ'nin yanında, kullanıcılar tarafında da yaptırılabilir. Söz konusu bina ve tesisler diğer kullanıcılara kiraya verilebilir, devredilebilir veya mülkiyeti B.K.İ. ya da kullanıcılara ait olması durumunda satılabilir. İnşaat aşamasındaki tüm onay ve denetim işleri Bölge Müdürlüğü tarafından yapılır. Söz konusu onay ve kontrollük hizmetleri Bölge Müdürlüğünce B.K.İ. ile kira veya satış sözleşmesi yaparlar, Bölge Müdürlüğünce onaylanan bu sözleşmeyi müteakiben Genel Müdürlükçe faaliyet ruhsatı düzenlendikten sonra, bölgede yatırım faaliyetine başlayabilirler.

Bina veya tesis yaptıracak kullanıcılar, projelerini hazırlayıp üst yapı taahhütlerini yerine getirdikten sonra "İskan Ruhsatı" almak üzere Bölge Müdürlüğüne başvururlar. İskan ruhsatının verilmesiyle yatırım aşaması tamamlanarak işletme dönemine geçilmiş olur. Faaliyet ruhsatı müracaat formunda belirtilen proje ve inşaatın, belirtilen süreler içerisinde tamamlanması gerekir. Bu süreler faaliyet ruhsatında belirtilen işletme süresine ilave edilir. Ancak, proje ve inşaatın kabul edilebilir zorunlu nedenlerle süresi içerisinde tamamlanmaması halinde 54 üncü madde hükmüne istinaden ek süre verilebilir. Ek süreler faaliyet ruhsatı süresine ilave edilmez. Kullanıcılar, kiralanmış veya satın alınan arazide inşa edilecek bina veya tesisin inşaatı tamamlanmadan (iskan ruhsatı almadan) Bölge Müdürlüğünden "Geçici İskan Ruhsatı" alarak binalarında veya kiradıkları bir başka işyerinde ticari faaliyete başlayabilirler. Bu takdirde geçici iskan ruhsatı aldıkları veya kapalı alan kiradıkları tarihte işletme dönemi başlamış kabul edilir.

---

¹² DTM, **Serbest Bölgeler Mevzuatı**, a.g.e., s. 15.

Açık alan kiralanarak yapılan üst yapılar ilk kullanıcıya tanınan faaliyet ruhsatı süresini aşmamak kaydıyla Genel Müdürlüğün uygun göreceği diğer bir kullanıcıya devredilebilir. Arazi Hazineye ait serbest bölgelerde işletici, B.K.İ. ve kullanıcılar tarafından inşa ettirilen bina ve tesisler, faaliyet ruhsatı süresinin sona ermesi veya faaliyet ruhsatının iptali halinde Hazineye intikal eder. Söz konusu bina ve tesislerin kullanılır halde devredilmesi esastır. İşletici/B.K.İ. ile Bölge Müdürlüğü bu hususta gerekli tedbirleri birlikte alırlar. Arazisi özel mülkiyete ait serbest bölgelerde, kiraladığı arazi üzerinde bina ve tesis yaptıran kullanıcıların faaliyet ruhsat sürelerinin bitiminde, arazi kira sözleşmesinde üst yapıların devri için belirtilen süreyi aşmamak kaydıyla aklarına yeni bir ruhsat düzenlenebilir.

Kira sözleşmesinde belirtilen bu sürenin sona ermesi halinde inşa ettirilen bina ve tesisler B.K.İ.'ne intikal eder. Bu kullanıcılar, faaliyet ruhsatı süresi içinde faaliyetlerine son vermeleri veya faaliyet ruhsatlarının iptali halinde bina ve tesislerinin kullanım hakkını sözleşme süresi sonuna kadar Genel Müdürlüğün uygun göreceği bir gerçek veya tüzel kişiye devredebilirler. Aksi takdirde, bina ve tesisler B.K.İ.'ne intikal eder. Arazisi özel mülkiyete ait serbest bölgelerde satın aldığı arazide yaptırdığı işyerinde faaliyette bulunan kullanıcılar, faaliyet ruhsat sürelerinin bitiminde yeni bir faaliyet ruhsatı alabilirler. Bu kullanıcılar, faaliyetlerine son verilmesi veya faaliyet ruhsatlarının iptal edilmesi halinde arazileri ile üzerindeki bina ve tesislerini Genel Müdürlüğün uygun göreceği diğer bir gerçek veya tüzel kişiye satabilirler. Bölgede inşa edilecek üst yapıların tabi olacağı yapı ve inşa esasları her bölge için Genel Müdürlükçe belirlenir. Bölge faaliyete geçmeden önce inşa edilecek üst yapılara ilişkin projeler Genel Müdürlükçe onaylanır¹³.

3. Faaliyet konuları ve faaliyet ruhsatı işlemleri

Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin ikinci bölümünde, yapılacak faaliyetleri belirleme yetkisi Yüksek Planlama Kuruluna bırakılmıştır¹⁴.

Serbest bölgelerde bütün ticari işlemlerin yapılabilmesi için "Serbest Bölge İşlem Formu" doldurulmaktadır. Serbest bölge işlem Formu 7 nüsha olarak düzenlenmektedir.

Bu nüshalar şu şekildedir:

¹³ Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik, 27 Mart 2001 tarih ve 24355 sayılı Resmi Gazete.

¹⁴ DTM, **Serbest Bölgeler Mevzuatı**, a.g.e., s.17.

- 1.Serbest Bölge Müdürlüğü
- 2.Kurucu ve İşletici
- 3.Gümrük Müdürlüğü
- 4.Gümrük Muhafaza Müdürlüğü
- 5.Kullanıcı
- 6.Serbest Bölge Müdürlüğü kapanış nüshası
- 7.Transit

Her nüsha gerekli işlemler yapıldıktan sonra ilgili birime bırakılmaktadır. Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü'nün 20 Mayıs 1998 tarihinde 98/2 sayılı genelgesinde bu düzenlemelerin nasıl yapılacağı belirtilmiştir. Böylece daha önce yayınlanan 93/5 sayılı genelge yürürlükten kaldırılmıştır.

Yüksek Planlama Kurulu'nun kabul ettiği faaliyetleri yapmakta olan gerçek ve tüzel kişiler faaliyet ruhsatı müracaat formu'nu doldurarak Genel Müdürlüğe başvururlar. Şekle uygun müracaatta bulunanlar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki fon hesabına öngörülen parayı yatırmaları da gerekmektedir. İşletici B.K.İ.'nin görüşü de alındıktan sonra kendilerine faaliyet ruhsatı verilen gerçek ve tüzel kişiler 30 gün içerisinde yerlerine kiraladıktan ve Bölge Müdürlüğüne onaylattıktan sonra (veya satın aldıktan sonra) Genel Müdürlükten "faaliyet ruhsatı"nı alabilirler. Süresi içinde yapılmayan kira sözleşmesi veya satın alma işlemi, hakkın kaybına neden olmaktadır. Faaliyet ruhsatı 99 yılına kadar verilebilir. Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü'nün 27 Ocak 1998 tarih 98/1 sayılı genelgesinde faaliyet ruhsatı süresi, hazır işyeri kiralamak suretiyle faaliyet gösterecek kiracı kullanıcılar için 10 yıl, kendi iş yerini inşa etmek suretiyle faaliyet gösterecek yatırımcı kullanıcılar için 20 yıldır denilmektedir. Üretim konusunda faaliyet gösteren kullanıcılar için değişiklik arz etmektedir. Ayrıca faaliyet ruhsatına eklenecek ek sürelerde yatırım meblağı 5 milyon doları geçerse 10 yıl, montaj-demontaj ve bakım-onarım konularında faaliyet gösterenlerin istihdam sayısı en az 10 kişi olması durumunda 5 ila 10 yıl olarak süre eklenebilir¹⁵.

Faaliyet ruhsatı'nı alan gerçek ve tüzel kişiler, tescil bürosun da sicil defteri'ne kayıt olmak zorundadırlar. Kayıt sonucunda sınai sicil numarası ile sicil belgesi verilir.

---

¹⁵ DTM, **Yeni Serbest Bölge İşlem Formu Uygulaması**, Yay..No: 98/2, Ankara, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1998, s.1

Faaliyet sonuçlarının da kayıtlara geçirilmesi zorunluluğu vardır. Bu bilgileri de takvim yılının sonunda 4 ay bildirmek zorundadırlar¹⁶.

Faaliyet ruhsatı'nın hangi hallerde iptal olacağı yönetmeliğin 14. maddesinin a, b, c, d, e, f, g, bendlerinde açıklanmıştır. Bu madde 21/03/2001 tarihli yönetmelikle 14. maddenin başlığı "Faaliyetin Geçici olarak Durdurulması ve Faaliyet Ruhsatının İptali" olmuş ve içerik şu şekilde değiştirilmiştir.

Madde 14

a. Aşağıda belirtilen hallerde, Bölge Müdürlüğünce kullanıcının serbest bölgeden mal çıkışlarına ve bölge içi mal satışlarına ilişkin serbest bölge işlem formları üç ay süreyle işleme konulmaz

1.Yönetmelik hükümleri uyarınca verilmesi gereken belgeler ile Genel müdürlük ve bölge Müdürlüğünce istenilen bilgi ve belgelerin zamanında verilmemesi veya yanlış bilgi verilmesi,

2.Kullanıcı, yetkili temsilcisi veya görevlileri tarafından bölge tesis, araç-gereç ve ekipmanlarına veya diğer kullanıcılara zarar verildiğinin tespit edilmesi ve Bölge Müdürlüğünce yapılan uyarıya rağmen bu durumun düzeltilmemesi ve/veya zararın tazmin edilmemesi,

3.Kullanıcının İşletici veya B.K.İ. ile yaptığı kira ve/veya satış sözleşmesi hükümlerine uymadığının tespit edilmesi,

4.Yazılı talimatlara uyulmadığının veya bölge düzenini bozucu davranışlarda bulunulduğunun tespit edilmesi,

5.Faaliyet Ruhsatı Müracaat Formunda beyan ve taahhüt edilen hususlarda meydana gelen değişikliklerin bildirilmemesi. Kullanıcı tarafından üç aylık süre içerisinde, yukarıda belirtilen durumlar düzeltildiğinde, Bölge Müdürlüğünce işlem tekrar işleme konulur.

b. Aşağıda belirtilen hallerde faaliyet ruhsatı hiçbir uyarıya gerek kalmaksızın Genel Müdürlükçe iptal edilir;

1.a bendinde belirtilen süre sonunda, aykırı işleme devam edildiğinin Bölge Müdürlüğünce tutanakla tespit edilmesi,

---

¹⁶ DTM, **Serbest Bölgeler Mevzuatı**, a.g.e., s.18.

2.Faaliyet Ruhsatı Müracaat Formu'nda beyan ve taahhüt edilen hususlara uyulmaması veya beyan edilen hususların gerçek dışı olduğunun sonradan yapılan araştırma ve incelemeler veya denetimler neticesinde tespit edilmesi,

3.Bölge dışındaki faaliyetler nedeniyle elde edilen kazanç ve iratların, bölgede elde edilmiş kazanç ve iratlar gibi gösterilerek muhasebe kayıtlarının birleştirilmesi ve/veya bu amaçla sahte veya muhteviyatı yanıltıcı belge kullanılması suretiyle vergi kaçırıldığıının belirlenmesi,

4.Genel kabul görmüş mücbir sebep halleri hariç 1 yıl süreyle hiçbir ticari faaliyette bulunulmaması,

5.Mevzuata aykırı olarak bölgeye mal getirildiğinin veya bölgeden mal çıkarıldığıının tespit edilmesi, envanter kayıtları ile mevcut stoklar arasında eksiklik veya fazlalık bulunduğunun tespit edilmesi,

6.Genel kabul görmüş mücbir sebep halleri hariç, müracaat formunda taahhüt edilen süre içerisinde proje veya inşaatın bitirilmemesi,

7.Kanun, yönetmelik, tebliğ, ve genelge hükümlerine uyulmadığının tespit edilmesi, faaliyet ruhsatında belirtilen sürenin sona ermesi veya ruhsatları yukarıdaki nedenlerle iptal edilmiş olmasına rağmen faaliyetine devam etme girişiminde bulunanların malları bölgeye alınmaz. Bölgedeki malları yönetmeliğin 52. maddesine göre tasfiye işlemine tabi tutulur¹⁷. Başvuru işlem süreci şekil 2'de gösterilmiştir.

Faaliyet ruhsatına sahip olmayan fakat depo işletmeciliği konusunda faaliyet gösterenler için 1 Şubat 1999 yıl 99/1 sayılı genelgeyle düzenlemeye gidilmiştir. Bu kişiler "Depo Kullanma Belgesi" almak zorundadır. Depolanacak mallara ilişkin bilgilerin ihtiyaç duyulan deponun büyüklüğünün ve talep edilen depolama süresinin de belirtildiği bir dilekçe ile Serbest Bölge Müdürlüğüne başvururlar. Depo Kullanma Belgesi sahibi gerçek ve tüzel kişiler yurtiçinden, yurtdışına, diğer serbest bölgelerden aynı bölgedeki kullanıcılara mal alımı ve satımı yapabilirler. Kullanıcı statüsünde olmadıkları için serbest bölge faturası, serbest bölge adresli ve antetli belge kullanamazlar. Kullanıcıların yararlandığı muafiyet ve teşviklerden faydalanamazlar. Depo işletmecilerin ödedikleri ücretler 10 Ağustos 2001 tarih 2001/4 sayılı genelgeyle

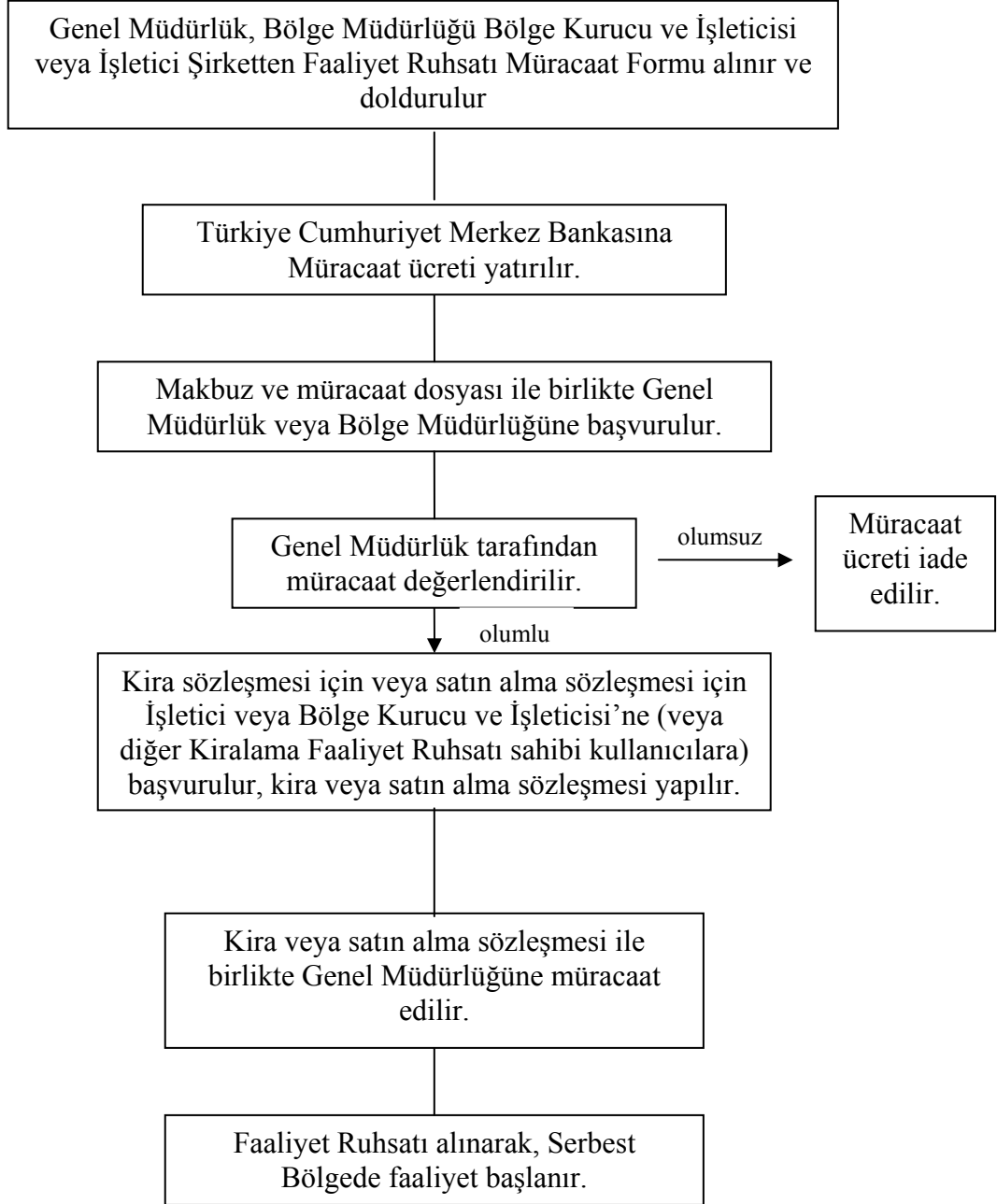
---

¹⁷ Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik, 27 Mart 2001 tarih ve 24355 sayılı Resmi Gazete

değişmiş, depo kullanma belgesi ücreti 2 yıla kadar 100 dolar, 2-4 yıla kadar yıllık 200 dolar, 4 yılı aşan süreler için ise aylık 250 dolar olmuştur¹⁸.

EK : 2. Faaliyet Ruhsatı Başvuru İşlemleri

Kaynak: Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Raporu, sy. 379, Ankara,13.11.1993,s.12

¹⁸ DTM, **Depolama Faaliyetleri**, Ya. No. 99/1, Ankara, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1999, s.1

Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğünce 9 Mart 1994 yılında yayımlanan 94/3 nolu genelgede giriş izinlerinden bahsedilmektedir. Bilindiği üzere Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin 13.maddesinde giriş izin belgesine ilişkin esaslar belirtilmiş olup, faaliyet ruhsatı alan kullanıcılar ve bunların temsilcisi, görevli ve işyeri ile bölgede her türlü iş veya işlemlerini yürüten kişiler ilgili Bölge Müdürlüğünden alacakları “Giriş İzin Belgesi” ile bölgeye girebilmektedir.¹⁹ Bu belgeyi alabilmek için kullanıcılar her personeli için Dış Ticaret Müsteşarlığının hesabına 10 Dolar yatırmak zorundadırlar. Bölgede faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişiler kendi, temsilci ve çalışanları için Bölge Müdürlüğünden Giriş İzin Belgesi almak zorundadırlar. Kısa girişler için “ Özel İzin Belgesi” çıkarılmak zorundadır. Bölge Müdürlüğü, Kamu kurum birimlerinde ve İşletici veya B.K.İ. nezdinde çalışanlar için de “Görev Kartı” çıkarılır.²⁰ Özel İzin Belgeleri bir personel için bir yıl içinde en fazla 10 gün süre ile verilmektedir ve bu sürenin uzatılması yada yenilenmesi durumu söz konusu değildir.

4458 sayılı Gümrük Kanunundaki yeni düzenleme ile Serbest Bölgeye giren veya çıkan kişiler görevli Gümrük muhafaza memuruna aşağıda belirtilen belgelerden birini ibraz etmek zorundadır.

- a.Serbest Bölge Giriş İzin Belgesi,
- b.Serbest Bölge Görev Kartı,
- c.Serbest Bölge Özel İzin Belgesi,

Bu belgelerden birine sahip olmayan kişilerin bölgeye girmesine yada bölgeden çıkmasına izin verilmez; maddesi konulmuş, giriş için gerekli belgeler Gümrük Kanununda da yerini almıştır. Kanunda belirtilen sebeplerden dolayı “ Giriş İzin Belgesi, Görev Kartı, Özel İzin Belgesi” de iptal edilebilir. Belgelerini kaybeden kişiler Gümrük Muhafaza memurları tarafından bölgeden çıkartılır.²¹

4. Bölgeye mal giriş ve çıkışları

¹⁹ HDTM, **Giriş İzin Belgeleri**, Yayın No 94/1, Ankara, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, 1994,s.1.

²⁰ DTM, **Serbest Bölgeler Mevzuatı**, a.g.e., s.18.

²¹ DTM, **Serbest Bölgeler Mevzuatı**, a.g.e., s.20.

* Bölgeden çıkışlarda Bölge Faturasının aslı gerekirken, yurtdışından gelen mallar için aslı daha sonra ibraz edilmek üzere Yurt Dışı Faturasının fotokopisi ile işlem yapılabilir. Faturanın aslı ise en geç 15 gün içerisinde getirileceğine dair firma yetkilisi tarafından “Taahhütname” verilmektedir.

Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliğinin 33.maddesine istinaden, mal giriş ve çıkışları ile ilgili olarak 09.07.1998 yılında 98/5 sayılı genelge yayımlanmıştır. Böylece 93/9, 95/3 sayılı genelgeler yürürlükten kalkmıştır. 98/5 sayılı genelgeye göre malların girişinde; malı gelecek kullanıcı veya yetkili temsilci, işletici veya B.K.İ.'den temin edeceği 7 nüsha olan Serbest Bölge İşlem formunu daktilo veya kitap harfleri ile bütün nüshaları okunacak şekilde doldurduktan sonra mala ait fatura aslı veya yurt dışı faturalarında aslı daha sonra ibraz edilmek üzere fatura fotokopisi* ile varsa diğer belgeleri de ekleyerek en az 6 saat öncesinden Bölge Müdürlüğüne müracaat edilir. Serbest Bölge adresli olmayan fatura işleme konulmamaktadır.

Malların bölgeden çıkartılmasında Serbest Bölge İşlem Formu malların girişindeki gibi aynı koşullar doldurulur ve Bölge Müdürlüğüne, İşletici veya B.K.İ.'ne ve Gümrük İdaresine müracaat edilir. Kullanıcı veya temsilci bölgeden çıkartılacak mallar için fon'a ödeme gereken ücreti bankaya, yaptıracığı hizmetlerin ücretini de işletici veya B.K.İ.'ye öder ve Gümrük Mevzuatı gereğince gerekli belgeleri de Serbest Bölge İşlem Formuna ekleyerek Gümrük İdaresine başvurur.²² Serbest Bölgelerden Türkiye'ye yapılan satışlarda, fiili ithal tarihini takip eden günden başlamak üzere, Türkiye'ye ithal edilen dökme malların 15 gün, diğer malların 7 gün içerisinde Serbest Bölgeden çıkartılması gerekmektedir. Bu işlemlerin sonucunda kapanmış olan Serbest Bölge İşlem Formunun 6. nüshası olan Serbest Bölge Kapanış nüshasının Serbest Bölge Müdürlüğüne iade edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Serbest Bölge Müdürlüğü kullanıcı firmanın işlemini durdurma yetkisine sahiptir.

Türk Parasının Kıymetini Korunması Hakkında Kanunun ilgili maddelerince Türkiye'de yerleşik kişiler Serbest Bölgede yapacakları yatırımlar için 5 milyon ABD Doları ve eşiti dövize kadar aynı sermayeyi Gümrük Mevzuatı hükümleri çerçevesinde ihraç etmeleri mümkün olmaktadır.(madde 13) Bu nedenle, yatırım ve tesis safhasında kullanılan malzemelerin Türkiye'den Bölgeye getirilmesinde KDV muafiyeti ve diğer teşviklerden yararlanılabilmesi için ihracat işlemine tabi tutulması gerekir. Bölge içinde bir kullanıcının diğer bir kullanıcıya mal satması durumunda hem alıcı hem de satıcı tarafından düzenlenen Serbest Bölge İşlem Formu aynı anda Bölge Müdürlüğüne sunularak işlem açılır.

---

²² DTM, **Mal Giriş ve Çıkışları**, Yayın No:98/5, Ankara, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü 1998,s.1.

Bölge ile Türkiye'nin diğer yerleri arasında yapılacak ticaret, dış ticaret rejimine tabidir. Ancak; bölge içinde, bölge ile diğer ülkeler ve diğer Serbest Bölgeler arasında dış ticaret rejimi uygulanmaz.

Bedeli 500 ABD dolarının altında olan Türkiye mahreçli mallar isteğe bağlı olarak ihracat işlemine tabi tutulmayabilir²³ denilerek kullanıcıların temel ihtiyaçları fazla bir işlem, maliyet ve zaman kaybına neden olamadan gerek kalmadan pratik hale getirilmek istenmiştir.

Yönetmelikte yasaklanmış mallar dışında her türlü malın Serbest Bölgelere getirilmesi serbesttir. Yasaklanmış maddeler ise; ateşli silahlar ve bunların mühimmatı, radyoaktif maddelerin, tehlikeli ve zehirli atıkların bölgelere getirilmesi yasaktır. Parlayıcı, patlayıcı, yanıcı, yanmayı artırıcı veya bir arada bulunduğu mallar için tehlikeli olan maddeler özel düzenek veya yapıların bulunması şartıyla bölgelere getirilebilir. Uyuşturucu maddeler, Psikotrop maddeler ve bunlarla ilgili kimyasal maddeler ile bunların müstahzarlarının serbest bölgelere giriş ve çıkışı Sağlık Bakanlığı'nın uyguladığı ulusal ve uluslararası mevzuat hükümlerine tabidir.²⁴ Bölgeye giriş adresli malların başka yere götürülmesi veya bölgeye dahil edilmesi sonucu ortaya çıkacak karışıklıklar, bunların taşınması için gerekli ekipman temini ile liman veya hava limanından yapılacak mal aktarımı ile ilgili düzenleme Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliğinin 34.maddesinde düzenlenmiştir.

Bölgelerde ki kullanıcılar kendilerine ait mallarda ki kalite, sayı, çeşit ve noksanlık gibi durumlardan Bölge Müdürlüğü'ne sorumludurlar. Kullanıcılar ellerinde ki malların diğer kullanıcılara zararlı olduğunun anlaşılması durumunda Bölge Müdürlüğü bu malların imhasını isteyebilir. Kullanıcılara ait malların kurcalanmış veya ambalajında bir hasar olduğunun anlaşılması durumunda 3 kişilik bir komisyon ile sayılarak tekrar oluşturulur. Bölgedeki malların hiçbir kullanıcıya ait olmadığına anlaşılması durumunda, Gümrük İdaresi ve tasfiyeyi yapmak ile görevli kamu kuruluşunun yapmış olduğu masraflar ve diğer ücretler satış bedelinde düşülerek fon'a gelir olarak kaydedilir.²⁵

²³ DTM, **Serbest Bölgeler Mevzuatı**, 5. Baskı, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, Nisan 2003, s.4

²⁴ Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik, 27 Mart 2001 tarih ve 24355 sayılı Resmi Gazete

²⁵ DTM, **Serbest Bölgeler Mevzuatı**, a.g.e., s.32-33

5. Serbest bölgelerdeki ödeme şekilleri

07.05.1985 tarih ve 18861 sayılı Resmi Gazete de yayımlanan Serbest Bölgelerde Türk Lirası ile yapılacak ödemelere dair 16.08.1985 tarih ve 85/9801 sayılı Bakanlar Kurulu kararına göre 06.06.1985 tarih ve 3218 sayılı Serbest Bölge Kanununda olduğu gibi ödemeler konvertibil döviz ile yapılır. Bakanlar kurulu kararında buna istisna olarak Bölgede yapılacak yatırımlarda mal, hizmet bedelleri, işçilik ve kiralar Türk Lirası üzerinden ödenir denilmektedir. Ayrıca Bölge Müdürlüğü ile bu bölgelerde ki diğer Kamu Kurum ve Kuruluşlarında çalışanlara bütün ödemeler Türk Lirası ile yapılır denilmektedir.

C. Serbest Bölgelerde Yapılan Faaliyetler

Serbest bölgelerde yapılan ticari faaliyetler altı başlık altında incelenebilir.

1. Bölgeden yurtdışına mal çıkışı

Bölgeden yurt dışına çıkarılacak mallar için iki farklı durum söz konusudur. Bunlar birincisi malların AB ülkelerine gönderilmesi diğeri ise, AB ülkeleri dışındaki ülkelere gönderilmesidir.

Serbest bölgelerden AB ülkelerine gönderilecek mallar için.ATR Dolaşım Belgesi düzenlenmektedir. Üçüncü ülkelerden serbest bölgelere işlemek veya ihraç edilmek üzere gelen malların daha sonra AB ülkelerine ATR belgesi düzenlenerek gönderilmek istenmesi halinde bir tesbit tahakkuk belgesi de düzenlenir ve gümrük yönetmeliğinin 674. madde Tesbit Tahakkuk Belgesi düzenlenmesi için gerekli işlemleri şu şekilde ifade etmiştir.

Serbest Dolaşımdaki Eşya: Türkiye ve Topluluk menşeli ülke veya üçüncü ülke menşeli olup Türkiye ya da Toplulukta ithal işlemleri tamamlanmış, gerekli gümrük vergisi, eş etkili vergi ve resimleri tahsil edilmiş, bu vergi ve resimler tam veya kısmi bir iadeden yararlanmamış eşyayı ifade eder.²⁶

Serbest dolaşımda Olmayan Eşya:Üçüncü ülke diye ifade edilen Gümrük Birliği dışındaki ülkelere ait menşeli mallara ait bir statüdür. Bu ülke menşeli eşyanın serbest dolaşıma geçebilmesi eşyaya ait gümrük her türlü gümrük vergi ve resminin ödenmesi ile mümkündür.

---

²⁶ Karakuzey,a.g.e.,s.161

Eşyanın tamamen Türkiye’de serbest dolaşımda bulunan girdilerden üretilmiş olduğu hallerde Türkiye’ye vergilerinin ödenerek giriş işlemlerinin yapıldığına dair gümrük beyannamesi, serbest bölgelerde çıkışında düzenlenen gümrük beyannamesi ve benzeri belgeler üzerinde yapılacak incelemeler sonucunda malın Türkiye ‘de serbest dolaşımda bir mal olduğunun halinde herhangi bir vergi tahsilatı yapılmaksızın ATR Dolaşım Belgesi düzenlenir. Ancak malın tamamen veya kısmen üçüncü ülke girdisi kullanılarak serbest bölgede işlem görmesi halinde bunların CIF değerleri tesbit edilerek Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu üzerinden ithalat Rejim Kararı ekine ait listedeki “Diğer Ülkeler” sütununda kayıtlı gümrük vergisi oranında telafi edici vergileri tahsil edilir. Bu işlemler Tesbit ve Tahakkuk Belgesi üzerinden yürütülür. Muayene memurunun tesbit ve tahakkuk işlemini tamamladıktan sonra hesaplanan gümrük vergisi tutarı gümrük saymanlığına veya mutemetliğine yatırılır. Gümrük vezne alındısının ibrazı üzerine “Compen Satory Levy Paid”(Telafi edici vergisi ödenmiştir.) açıklaması bulunan ATR Belgesi gümrük idaresi tarafından onaylanır.²⁷

Aşağıda düzenlenmiş bir tesbit tahakkuk belgesi verilmiştir.

---

²⁷ Kemer, O., Barbaros, **Pratik Dış ticaret Teknikleri Teori-Uygulama**,Alfa Yay.,Bursa, 2003,s.90-91.

EK:3 Tespit ve Tahakkuk Belgesi

Şekilden de anlaşılacağı üzere Türkiye ile AB ülkeleri arasındaki Gümrük Birliği Protokolleri çerçevesinde Serbest dolaşımda olmayan eşyanın* AB ülkelerine ihracı halinde belirlenen Gümrük Vergisi ödendikten sonra eşya serbest dolaşıma çekilerek A.TR Belgesi düzenlenip ihraç edilecek duruma getirilir. Düzenlenen Tespit Tahakkuk Belgesinin işleme sokulabilmesi için bu belgeye ek olarak; Telefi Edici Vergi Tahakkuk Formu, Üçüncü ülke girdisini gösteren İthalat Beyannamesi, eşya serbest bölgeye alırken düzenlenmiş olan Ön Statü Belgesi, Giriş Serbest Bölge İşlem Formu, Eşyanın serbest bölgeden çıkarılması için düzenlenen Çıkış Serbest Bölge İşlem Formu, İhracat Beyannamesi ve şayet eşya dahilde işlemeli olarak çekildiğinden dolayı serbest dolaşımda değilse Eşyaya ait Dahilde İşleme İzin Belgesi fotokopisinin ibrazı zorunluluk arz etmektedir.

Türkiye ile EFTA ülkeleri arasında akdedilen anlaşmaya ek protokol B' de yer alan hükümlerin Türkiye'deki serbest bölgelerde yerine getirmesi ile EUR.1 sertifikası düzenlenir. ETTA ülkeleri ve AB ülkeleri haricindeki ülkelere malların menşei için menşei şahadetnamesi düzenlenir.

ATR dolaşım belgeleri "22.05.1992 tarih ve 22235mükerrer sayılı resmi gazetede yayınlanan ATR Dolaşım Belgesi Yönetmeliği." EUR 1 sertifikaları "22.05.1992 tarih ve 21235 mükerrer sayılı resmi gazetede yayınlanan EUR 1 Dolaşım sertifikası Yönetmeliği, hükümlerine göre ticaret ve sanayi odalarına üyelik şartı aranmaksızın mahalli odalarca verilir.

2. Bölgeye yurtdışından mal girişi

Bölgeye Yurtdışından getirilen ticari mahiyetteki malların CIF Kıymeti üzerinden Binde 5 oranında Dış Ticaret Müsteşarlığı hesabına fon yatmaktadır. Yurtdışından gelen malın serbest bölgeye girebilmesi için malın serbest dolaşımda olup olmadığını gösteren ÖN Statü Belgesinin düzenlenmesi gerekmektedir. Bu belge ile birlikte eğer eşya serbest dolaşımda ise A.TR Belgesinin ibrazı da zorunludur. Mal AB dışında bir ülkeden geliyorsa* Ön Statü Belgesinde eşyanın serbest dolaşımda olmadığını gösteren bölüm işaretlenip gümrük işlemine başlanılmaktadır. (b.k.z. Şekil 13)

3. Bölgeden Türkiye'ye mal çıkışı

Bölgeye yurtdışından mal girişinde uygulanan binde 5 oranındaki fon burada da uygulanır.

Serbest Bölgeler Türkiye Gümrük Hattı Dışında sayıldığı için serbest bölgeden Türkiye çıkan mal ithalat rejimine tabi olmakta ve ithalata ilişkin hükümler buralarda da geçerli olmaktadır. .Gümrük yönetmeliğinin 256 ve 257.maddelerine göre serbest bölgeye (ve dolayısıyla Türkiye gümrük bölgesine)yurtdışından elmiş bir malın buradan serbest dolaşıma girişi, serbest bölge işlem formu, serbest dolaşıma giriş beyannamesi ve ekleri ile gümrüğe başvurulması halinde kısıtlayıcı ticaret politikası önlemlerinin uygulanması, eşyanın Türkiye'ye sokulması (ithal edilmesi) öngörülen diğer işlemlerin tamamlanması ve kanunen ödenmesi gereken vergiler varsa bunların tahsili ve diğer mali yükümlülüklerin yerine getirilmesi ile mümkündür. .Türkiye ile aralarında bir ticaret ve ödeme anlaşması bulunmayan ülkelerden gelen malların Türkiye'ye sokulması o tarihte yürürlükteki ticaret politikası önlemlerine tabidir.²⁸

4. Bölgeye Türkiye'den mal girişi

Bölgeye Türkiye'den mal girişi ihracat rejimine tabidir. Yurtiçinden serbest bölgeye yapılacak ihracat için ihracatçılar ihracatçı birliğine kayıt yaptırırlar. Birlik tarafından onaylanan beyannamelerle ilgili mallar için serbest bölge işlem formu alınarak serbest bölge gümrük müdürlüğünden gümrük çıkış beyannamesinin işlemleri yapılır. Eğer yabancı ülkelerin Türkiye üzerinden transit ticaret yapmaları durumunda mallar Türkiye üzerinden serbest bölgeye gelecekse, bu mallar için serbest bölge işlem formu alınıp Tır veya beyannamenin tescili yaptırılarak mal serbest bölgeye alınır.²⁹

5. Bölgeye yatırım safhasında mal girişi

Bölgeye yatırım safhasında mal girişi iki şekilde olmaktadır.

a. Bölgeye yurtdışından yatırım safhasında mal girişi

Yurtdışından yatırım safhasında mal girişlerinde ticari nitelikte giren mallara uygulanan binde 5'lik fon kesintisi olmamaktadır. Buna örnek olarak makine ve ekipmanlarının girişi gösterilebilir.

b. Bölgeye Türkiye'den yatırım safhasında mal girişi

Eğer serbest bölgeye aynı sermaye ihracı söz konusu ise, bölgede faaliyet gösteren kullanıcıların yaptıkları yatırım ile ilgili olarak ihtiyaç duydukları 5 milyon dolar

---

²⁸ Kemer, **Pratik Dış ticaret Teknikleri Teori-Uygulama**, a.g.e.,s.91

²⁹ Kemer,a.g.e.,aynı yer.

karşılığı aynı sermaye serbest bölgeye alınabilir.³⁰Yapılan bu faaliyet ihracat istatistiklerine geçtiği gibi ihracata uygulanan her türlü istifadeden firmaların yararlandığı görülmektedir.

Serbest bölgelerde yapılan diğer faaliyetler ise Transit Ticaret, bölge hizmetlerinin yapılması, bölge içi mal alış ve satışlarıdır.

Aşağıda düzenlenmiş bir serbest bölge işlem formu (S.B.İ.F.) verilmiştir.Yedi nüsha olarak düzenlenen S.B.İ.F. sırasıyla önce Serbest Bölge Müdürlüğü'nden , ilgili Kurucu ve İşletici'den, Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü'nden, Gümrük Muhafaza Müdürlüğü'nden gerekli inceleme ve onay aşamasından geçtikten sonra fiili olarak mal giriş ve çıkışları yapılmaktadır. Aşağıda düzenlenmiş bir SBİF verilmiştir.

---

³⁰ Kemer,a.g.e.,s.92.

EK : 4 Serbest Bölge İşlem Formu

Şekilde de görüldüğü gibi İşlem formunda eşyaya ait fatura bilgileri, şyanın geldiği veya gideceği ülke, menşei, GTİP'i, ağırlığı, teslim şekli ve fiyatı yer almaktadır. İşlem formunu alt kısmında ise; sol kısım Serbest Bölge Müdürlüğü'nce, orta kısım Gümrük Müdürlüğü'nce, sağ kısım ise Gümrük Muhafaza Müdürlüğü'nce gerekli kayıtlar yapıp tescil edildikten sonra eşyaların giriş veya çıkışına izin verilir.

II. GÜMRÜK BİRLİĞİ KAPSAMINDA SERBET BÖLGELER

Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında 1963 tarihinde Ankara Anlaşması ve 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile tesis edilen ilişkiler, 1987 yılında Türkiye'nin Topluluğa tam üyelik başvurusu yapmasıyla yeni bir ivme kazanmış ve nihayet 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın (OKK) 1.1.1996 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesiyle de, Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında sanayi ürünlerini (ve işlenmiş tarım ürünlerinin sanayi paylarını) kapsayan bir Gümrük Birliği oluşturulmuştur. 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, geçiş dönemi sonrasında gümrük birliğinin uygulama usullerini belirleyerek, ortaklık ilişkimizdeki son dönemin işleyişini düzenlemektedir. 1/95 sayılı OKK, gerek klasik gümrük birliği kavramlarının ötesinde gerekse Ankara Anlaşması ve Katma Protokolde öngörülen bütünleşme sürecinin ilerisinde hükümler içermektedir. Adı geçen Karar'da, devlet yardımları sistemi, fikri mülkiyet hakları, teknik mevzuat uyumu, rekabet politikalarının uyumlaştırılması gibi Katma Protokolde bulunmayan bir çok yeni düzenleme mevcuttur.³¹

Gümrük Birliği her ne kadar ticari bir entegrasyon olarak değerlendirilse de basit anlamda gümrük duvarlarının kaldırılmasının çok ötesine geçerek ülkemizde yapısal değişimleri de beraberinde getirmiştir. 1/95 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı ile beraber Türkiye'de önemli mevzuat değişiklikleri yapılmaya başlanmış ve böylelikle yalnızca gümrük duvarlarından arınmış olan piyasaya düzen getirilmemiş aynı zamanda, gerek bürokrasiye gerek özel sektöre, aralarında işbirliğini de geliştiren yeni bir disiplin kazandırılmıştır. Kapsamı sanayi ürünleri ve işlenmiş tarım ürünleri ile sınırlandırılan Türkiye-AB Gümrük Birliği taraflar arasında ithalat ve ihracatta gümrük vergileri ile eş etkili tedbirlerin kaldırılmasını ve yenilerinin koyulmamasını, aynı şekilde miktar kısıtlamalarının eş etkili tedbirlerin de kaldırılmasını öngörmektedir.

---

³¹ Kaçar, Bayram, "Türkiye-AB Gümrük Birliği", Avrupa Birliği ve Türkiye, Şükrü Erdem, Sibel Mehter Aykın, a.g.e., s.391

Ayrıca Gümrük Birliği çerçevesinde Topluluğun, Ortak Ticaret Politikası ile tekstil ve konfeksiyon sektöründe üçüncü ülkelere karşı uyguladığı kısıtlamaların, ve ticaret sapmasının önlenmesi amacıyla 5 yıllık süre içerisinde 3. ülkelerle mevcut tercihli rejimlerinin üstlenilmesi gerekliliği bulunmaktadır.³²

1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı, taraflar arasında tarife dışı engellerin kaldırılması bakımından, Türkiye'nin 5 yıllık bir süre içerisinde Topluluğun teknik mevzuatını üstlenmesini hükme bağlamakta ve bu yönüyle de, tarifelerden arındırılmış ticaretin teknik engeller yoluyla bozulmasının önüne geçmeyi hedeflemektedir. Topluluk pazarı ile Türkiye pazarının tam anlamıyla entegrasyonunun sağlanabilmesi ve Tek Pazar içinde haksız rekabetin önüne geçilebilmesini teminen ticaret politikası dışında kalan alanlarda da ortak kural ve uygulamalara gidilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı, Türkiye'nin rekabet alanında AB'ye paralel uygulamalara gitmesini öngörmekte olup, Karar'ın yürürlüğe girmesiyle fikri ve sınai mülkiyet hakları alanında AB'dekine eşdeğer bir korumanın sağlanması, bağımsız bir Rekabet Otoritesi kurularak, AB normlarına uygun bir Rekabet Kanunu'na işlerlik kazandırılmasını, takip eden iki yıllık dönemde devlet yardımları ve ticari nitelikli devlet tekelleri bakımından uyumun sağlanmasını hükme bağlamaktadır. Bunun yanı sıra, Ortaklık Anlaşması, kapsamı itibariyle, Türkiye-AB ilişkilerini malların serbest dolaşımı ile sınırlamamakta, işgücü, hizmetler ve sermayenin serbest dolaşımını sağlamayı, dolayısıyla, Türkiye'nin Avrupa Tek Pazarı'na entegrasyonunu hedeflemektedir.³³

Dünya ticaretinde yaşanan gelişmeler ve halihazırda Avrupa'da ulaşılan bölgesel entegrasyon düzeyi Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin çerçevesinin belirlenmesinde etkili olmuş ve gerek ikili ticarete gerek üçüncü ülkelerle ticarete tarafların aynı ticaret ve rekabet kurallarına tabi olmasını gerektirmiştir. Bu doğrultuda, 1/95 sayılı OKK Gümrük Birliği'nin düzgün işlemesi ve taraflar arasında ticaret sapmasının önüne geçilmesi amacıyla, Türkiye aşağıda yer verilen alanlarda Topluluk Ortak Ticaret

³² Avrupa Birliği ve Türkiye, DTM Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 5. Baskı, Ankara, Kasım 2002, s. 356

³³ Potto, Steffano, Türkiye'nin AB'ne Katılım Süreci: AB'nin Gümrük Birliği, Malların Serbest Dolaşımı Ortak Dış Ticaret Politikaları ve Türkiye'nin Uyumu, İktisadi Kalkınma Vakfı Yay., İstanbul, Mart 2002, s.58-59

Politikasına paralel düzenlemeler gerçekleştirmiştir:

1. Ticarete ortak kurallar
2. Kotaların yönetimi
3. Dampingli ve sübvansiyonlu ithalata karşı korunma
4. Yeni ticaret politikası araçları
5. Bazı üçüncü ülkelerden ithalatta ortak kurallar
6. Tekstil ürünleri ithalatında ortak kurallar
7. İhracatta ortak kurallar
8. Resmi destekli ihracat kredileri
9. Tekstil ürünleri ithalatında otonom düzenlemeler
10. Dış ticarete standardizasyon
11. Topluluğun tercihli rejimi
12. Dahilde işleme rejimi
13. Hariçte işleme rejimi

1/95 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı kapsamında rekabet alanında, Rekabet Kurulu'nun oluşturulması ve işlerlik kazandırılması, Devlet Yardımları mevzuatının dünya ve AB normlarıyla uyumlu hale getirilmesi, fikri-sınai-ticari mülkiyet haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelere taraf olunması ve uygulanması, Patent Enstitüsü'nün etkin biçimde çalıştırılması gibi Türk iç piyasasını korumaya yönelik düzenlemelerin bir kısmı yapılmış olup, bir kısmının tamamlanmasına yönelik çalışmalar ise sürdürülmektedir. Bunun yanı sıra, teknik mevzuat ve standartlar alanında da dünya ve AB normlarına uyum sağlanması amacıyla çalışmalar başlatılmış, Türkiye iç pazarı ve tüketicisi kalitesiz, standart dışı ürünlerden Dış Ticarete Standardizasyon rejimi vasıtasıyla korunmuş ve bu yolla kaliteli üretim de teşvik edilmiştir.³⁴ Ayrıca 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın 28. maddesi Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren AB'nin gümrük işlemleriyle ilgili temel mevzuatını

---

³⁴ Potto, a.g.e., s.61-62

benimsemesini öngörmektedir. Bu çerçevede, Topluluk Gümrük Kodu ve Uygulama Yönetmeliği esas alınarak, üçüncü ülkelere yönelik ekonomik etkili gümrük işlemlerini düzenleyen AB Gümrük Mevzuatı Türk Mevzuatına adapte edilmiştir. Bu doğrultuda 1615 sayılı Gümrük Kanunu yürürlükten kaldırılarak yerine 4458 sayılı Gümrük Kanunu yürürlüğe konmuştur. 31 Aralık 1995 tarihinde yayımlanan 95/7615 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı ve 5 Ocak 1995 tarihinde yayımlanan 96/1 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Tebliği ile daha önce İhracatı Teşvik Mevzuatı kapsamında “ihraç edilen mamullerin üretiminde kullanılacak ithal maddeleri için sağlanan gümrük muafiyetinin”, AB’nin Gümrük Kodu ile uyumlu olacak şekilde yeniden düzenlenmesi ile uygulamaya devam edilmesi öngörülmüştür.³⁵

Bütün bu düzenlemelerle birlikte Türkiye’deki serbest bölgeler de bu uyum sürecine dahil olmuş mevcut kanunlar AB gümrük normlarına göre uyumlaştırılmıştır ve böylece Türkiye-AB gümrük bölgesinden serbest bölgelere veya serbest bölgelerden Türkiye’ye yönelik mal ticareti konusunda ülkemizde halihazırda yürürlükte bulunan mevzuat AB Gümrük koduna paralel hükümler ihtiva eder hale getirilmiştir. Diğer taftan, 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu’nun 8. maddesi ile serbest bölge ile Türkiye’nin diğer yerleri arasında yapılacak ticaret, dış ticaret rejimine tabidir. Serbest bölge ile diğer ülkeler ve serbest bölgeler arasında dış ticaret rejimi uygulanmayacağı açıkça belirtilmiştir. 5 şubat 2000 tarihinde yürürlüğe giren 4458 sayılı Gümrük Kanununun 152. maddesi ile serbest bölgeler Türkiye Gümrük Bölgesi’nin parçaları olmakla beraber;

A. Serbest dolaşımda olmayan eşyanın herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmaksızın ve serbest dolaşıma sokulmaksızın, gümrük mevzuatında öngörülen haller dışında kullanılmamak ya da tüketilmemek kaydıyla konulduğu, ithalat vergileri ile ticaret politikası önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanması bakımından Türkiye gümrük bölgesi dışında kabul edilen

B. Serbest dolaşımdaki eşyanın, bir serbest bölgeye konulması nedeniyle normal olarak eşyanın ihracına bağlı olanaklardan yararlandığı yerlerdir hükmü getirilerek AB mevzuatına uyum sağlanmıştır.

---

³⁵ Avrupa Birliği ve Türkiye, a.g.e., s.422

Halihazırda topluluk içindeki serbest bölge uygulamalarında da tam bir uyumun bulunmadığı göz önünün alınarak AB serbest bölge uygulamalarına yeterli ölçüde uyum sağlandığı ve Gümrük Birliği sürecinde yeni bir yasal düzenlemeye ihtiyaç olmadığı hususunda mutabakata varılmıştır. Ayrıca yeni gümrük Kanununun yürürlüğe girmesi ile de ilave yakınlaşmalar da sağlanacağı düşünülmektedir.³⁶ Serbest bölgeye getirilen serbest dolaşımli malların serbest bölgelerden Türkiye'ye veya AB üyesi ülkelere girişinde gümrük vergisi ödenmediği gibi ayrıca üçüncü ülke menşeli malların serbest bölgeye girişinde de gümrük vergisi ödenmesi söz konusu değildir. Türkiye'deki serbest bölgelerden Türkiye'ye yönelik mal ticaretinde ise; malın bünyesinde üçüncü ülke menşeli ve kotaya tabi mal bulunması halinde, öncelikle ticaret politikası önlemleri uygulanır, malın ortak gümrük tarifesi üzerinden gümrük vergisi tahsil edilir.

Malın bünyesinde üçüncü ülke menşeli ancak kotaya tabi mal bulunmamamsı halinde; Malın OGT üzerinden Gümrük Vergisi tahsil edilir.

Türkiye Serbest Bölgelerinden AB'ye yönelik mal ticareti; Serbest Bölgelerden Türkiye veya AB menşeli ürünler ile Türkiye'de serbest dolaşım durumunda bulunan ürünler A.TR belgesi düzenlenerek AB'ye gönderilebilir. Üçüncü ülke menşeli ürünler ise ortak Gümrük Tarifesinde belirtilen oran üzerinden Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü'ne gümrük vergisi ödenerek serbest dolaşıma geçirildikten sonra A.TR belgesi düzenlenerek AB'ye gönderilebilir.³⁷

Türkiye'den serbest bölgeye gönderilen eşyaya ilişkin olarak düzenlenen ihracat beyannamesi kapsamı her türlü eşyanın, serbest dolaşımda bulunup bulunmadığının tespiti amacıyla bölgeye giriş aşamasında yönetmeliğin 58 no'lu ekinde yer alan Ön Statü Belgesi düzenlenir. Serbest bölge işlem formu (SBİF) ile transit olarak serbest bölgeye giriş yapan Avrupa Topluluğu veya üçüncü ülke menşeli eşya ayırımı gözetmeksizin bölgeye giriş aşamasında ön statü belgesi düzenlenir. Ön statü belgesi, Gümrük ve Yükümlü nüshaları olmak üzere iki nüsha düzenlenmektedir. Türkiye'den ihracat beyannamesi ile veya SBİF ile transit olarak serbest bölgeye giriş yapan eşyaya ilişkin ön statü belgesi düzenlenmesi aşamasında, serbest dolaşımda bulunan ve serbest

³⁶ “Gümrük Birliği Sürecinde Serbest Bölgeler”, **Türkiye’de Serbest Bölgeler Rehberi**, İstanbul, 2000, s.10

³⁷ “Gümrük Birliği Sürecinde Serbest Bölgeler”, a.g.e., aynı yer.

dolaşımda olamayan aynı belge kapsamı eşyanın birlikte gelmesi halinde, bu parti eşyanın her bir kısmı için ayrı ayrı ön statü belgesi düzenlenmektedir. Aşağıdaki şekilde düzenlenmiş bir ön statü belgesi verilmiştir.

EK : 5 Ön Statü Belgesi

Şekilde de görüldüğü gibi ön statü belgesi serbest bölgeye girecek olan eşyanın serbest dolaşımında olup-olmadığını gösteren bir belgedir. Bu belge ile birlikte gümrüğe eşya eğer ihracat statüsünde ihracat Beyannamesi ve Serbest Bölge İşlem Formu; Eğer yurtdışından gelen bir eşya ise Transit Beyannamesi ve Serbest Bölge İşlem Formu ya da A.TR Belgesi ve Serbest Bölge İşlem Formu ibrazı zorunludur. Ön Statü Belgesinde olması gereken bilgiler; eşyanın serbest dolaşımında olup-olmadığı, menşei, geldiği ülke Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP), net ve brüt kiloları ile kap adedi yazılması zorunluluk arz etmektedir. Ön Statü Belgesine ilaveten AB ülkelerinden geliyorsa A.TR Belgesi, Üçüncü ülkelerden geliyorsa Eşyaya ait transit beyannamesi ve SBİF olması gerekmektedir. Bu belgelerle birlikte ilgili gümrükçe onay aşaması biten eşyaların serbest bölgeye girebilmesi mümkün hale gelmektedir.

Ad-Hoc Komite toplantılarında Türkiye'nin AB ye 1992 yılına kadar gerçekleştireceği hızlandırılmış gümrük indirimleri ve OGT uyumunun belli bir takvim çerçevesinde yapılacağı beyan edilmiştir. Bu takvime göre her yıl yapılacak % 10'luk indirimle 1992 yılında 12 yıllık liste % 70, 22 yıllık listede % 60 oranlarına ulaşacak, OGT uyumu ise, 12 ve 22 yıllık listelerde % 40'a çıkarılacaktır. Türkiye 1992 yıl itibarıyla bu takvime sadık kalarak belirtilen indirimleri yapmıştır.³⁸ AB ile Türkiye arasında gerçek anlama malların serbest dolaşımının sağlanabilmesi ve ticaret sapmalarının önlenmesi amacıyla, AB'nin kendi içinde malların serbest dolaşımı için getirmiş olduğu düzenlemelere ilave olarak, tarife dışındaki engellerin de kalkması gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye, malların serbest dolaşımından azami derecede yararlanabilmek için tarife indirimlerinin ötesinde, mümkün olduğunca hızlı bir biçimde mevzuat uyum çalışmalarını tamamlamak zorunda kalmıştır.³⁹

Serbest Bölgeler ile ilgili bütün bu düzenlemeler kanun ve yönetmelikle yapılmıştır. Serbest bölgeler Genel Müdürlüğü'nün 03.08.1993 tarihinde 93/12 no ile yayınladığı genelge ile serbest bölgelere, AT üyesi ülkelerden A.TR (Serbest Dolaşım) Belgesi veya

³⁸ Güngör, Kamil, Türkiye-Avrupa Birliği Çerçevesinde Gümrük Vergilerinin Uyumlaştırılması, **Vergi Sorunları Dergisi**, sy.129, İstanbul, 1999,s.106

³⁹ DTM, **Türkiye'nin Dış Ticareti 1996 Yıllık Değerlendirme**, Ankara, Ekonomik Araştırma ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü Yay.,1996, s.43

EFTA üyesi ülkelerden EUR.1 Belgesi eşliğinde getirilen veya Türkiye'den ihraç edilen malların, serbest bölgelerden ayniyeti değişmeksizin ya da serbest bölgede az veya çok işçilik gördükten sonra AT veya EFTA üyesi ülkelere veya üçüncü ülkelere sevkine ya da Türkiye'den ithalinde, A.TR veya EUR.1 belgeleri ile menşei şahadetnamesine ilişkin usul ve esaslar belirtilmiştir. Buna göre; serbest bölgedeki üretim sonucu nihai ürünün bünyesine giren üçüncü ülke menşeli malların gümrük vergisi veya nihai ürünün gümrük vergisi ödenmek, suretiyle o mal serbest dolaşıma girebilecektir. Bu durumda bu malların AB ülkelerine gönderilmesi mümkündür. Tamamıyla Türk menşeli mallar veya bünyesine giren üçüncü ülke menşeli malın OGT tutarındaki vergilerin ödenmesi suretiyle serbest dolaşıma sokulan mallar, A.TR (Serbest Dolaşım Belgesi) eşliğinde serbest bölgelere ihraçlarını müteakip buralardan, buralardan sözü edilen belge ile Gümrük Birliği kapsamında AB ülkelerine gönderilecektir.⁴⁰

Serbest bölgeye gelen mallar, geldiği yerde verilen statü ve belgeleri taşırlar. Bölgeden dışarıya çıkış sırasında A.TR veya EUR.1 gibi serbest dolaşım belgesi veya Menşei Şahadetnamesi verilmelidir.⁴¹ Aşağıda düzenlenmiş bir A.TR Belgesi verilmiştir

---

⁴⁰ Karluk, Rıdvan, **Türkiye Ekonomisi**, 4. Baskı, İstanbul, Beta Basın Yayın, 1996, İstanbul, s.565

⁴¹ Alacaklıoğlu, A., Suha, **Sorularla Serbest Bölgeler İşlemler ve Mevzuat**, Yay. No:1998/69, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yay.,1998, s.19

III. SERBEST BÖLELERİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

A. İstihdam Üzerindeki etki

Bugün Türkiye’de faaliyette bulunan 20 serbest bölgede 35.766 kişiye doğrudan istihdam sağlanmaktadır. Bu rakam yıllar içinde artarak devam etmektedir. Serbest bölgelerde doğrudan istihdam edilen bu personelin haricinde dolaylı olarak da serbest bölgeler bağlı olarak çalışan nakliye, gümrükleme ve buralara mal satan işletmelerde çalışan personel düşünüldüğünde bu sayının daha da artacağı görülmektedir. Aşağıda Türkiye’deki serbest bölgelerde istihdam edilen personel sayısı verilmiştir.

TABLO : 11 Serbest Bölgelerde İstihdam

(31.07.2005)

Bölgeler	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Toplam
Ege	11.103	412	35	11.550
Mersin	5.030	544	903	6.477
Antalya	3.625	264	134	4.023
Bursa	3.243	212	87	3.542
İst.Deri	1.041	620	464	2.125
İst. AHL	543	870	417	1.830
Avrupa	1.558	142	39	1.739
İzmir Menemen	1.243	198	171	1.612
İst. Trakya	447	380	216	1.043
Kayseri	703	0	0	703
Adana-Yum.	185	98	10	293
Tübitak-Mam	135	46	37	218
Gaziantep	138	65	10	213
Kocaeli	54	29	58	141
Samsun	72	9	17	98
Denizli	49	24	25	98
Mardin	19	0	4	23
Trabzon	0	2	19	21
Rize	11	2	2	15
D.Anadolu	1	1	0	2
Toplam	29.200	3.918	2.648	35.766

Kaynak:

www.dtm.gov.tr/18.08.2005

B. Ticaret Hacmi Üzerindeki Etki

2005 yılının ilk altı aylık döneminde ticaret hacmi bir önceki yılın aynı dönemine göre % 4.4'lük bir artış kaydederek 11,1 milyar dolara ulaşmıştır. Özellikle son yıllarda faaliyete geçen serbest bölgelerde yaşanan canlılık ticaret hacminin önümüzdeki yıllarda istikrarlı bir artış seyri izleyeceğine işaret etmektedir.

2005 yılı ilk altı aylık dönemi serbest bölgeler ticaret hacminde İstanbul Deri ve Endüstri, Ege ve İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgeleri ilk üç sırada yer almaktadır. İstanbul Trakya, Avrupa, Kocaeli ve Denizli Serbest Bölgeleri ise başarılı performansları ile ticaret hacmine katkılarını artırarak sürdürmektedirler.

2005 yılı Haziran ayı sonu itibari ile serbest bölgelerde faaliyet gösteren firmaların sayısı 3.944 olmuştur. Kullanıcılarımız arasında olan yabancı sermayeli firmaların sayısı 635'e ulaşmıştır. Diğer taraftan, kullanıcılarımızın yüzde 19,2'sini oluşturan üretici firmaların sayısı ise 760'a yükselmiştir. 2005 yılı ilk altı aylık dönemde gerçekleşen ticaretin ülke grupları itibariyle dağılımı incelendiğinde, AB ülkelerinin yüzde 30,8, diğer OECD ülkelerinin %6,2, Türk Cumhuriyetlerinin %1,6 ve Türkiye'nin %46,9 oranında bir paya sahip olduğu görülmektedir.

2005 yılı Haziran ayı sonu itibariyle serbest bölgeler ticaret hacminin sektörel dağılımında sanayi ürünleri sektöründeki ticaretin toplam ticaret hacminin yüzde 97,2'sini oluşturduğu ve geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 5 artışla 10,8 milyar doları aştığı görülmektedir. Sanayi ürünleri ticaretinde ilk sırada toplam ticaret hacminde yaklaşık yüzde 21,4'lik pay ile makine sanayi ürünleri yer almaktadır. Yüzde 19,8 ile tekstil-konfeksiyon sektörü ve yüzde 12,8 ile otomotiv sanayi ürünleri makine sanayi ürünlerini izlemektedir.⁴² Aşağıdaki tablolarda serbest bölgelerin yıllık ticaret hacimleri, sektörel ticaret hacimleri ve firmaların faaliyet konularına göre dağılımları verilmiştir.

---

⁴² <http://www.dtm.gov.tr/sb.sektor.xls>,18.08.2005

D. Vergi Kaybı ve Elde Edilen Gelir Bakımından Değerlendirme

Türkiye 2004 yılında serbest bölgelerden 123.685 milyar TL gelir elde etmiştir. Bu gelirin türü aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo : Türkiye'deki Serbest Bölgelerin 2004 Yılı Gerçekleşen Gelir Kalemleri

Bölüm	GELİRLER	2004 GERÇEKLEŞEN TL
1	FAALİYET RUHSATI ÜCRETLERİ	2.020.995.638.855
2	AÇIK ALAN RUHSAT VE DEPO KUL. BEL. ÜCRRETLERİ	461.090.435.145
3	% 0.5 TAHSİLATLAR	106.943.664.486.000
4	İŞLETİCİDEN ALINAN GELİR PAYLARI	4.307.654.899.000
5	BANKA VE SİGORTA ŞİRKETLERİNDEN ALINAN GELİR PAYLARI	261.702.311.000
6	GİRİŞ İZİN BELGESİ ÜCRETLERİ	554.855.322.000
7	DİĞER GELİRLER	9.135.325.217.000
	GELİR TOPLAMI	123.685.288.309.000

Kaynak:DPT, 2004 Yılı Faaliyet Raporu

Türkiye'deki serbest bölgelere 2004 yılında yapılmış olan harcamaların toplamı 1 trilyon 912 milyar TL olmuştur.⁴³ gider.sonuç olarak 121 trilyon 773 milyar fazlalık ile büyük bir gelir sağlamıştır.

Serbest bölgeler yönelik olumsuz etki kendisini en çok vergi kaybı konusunda göstermektedir. Bilindiği gibi serbest bölgelerde yapılan faaliyetin konusu ne olursa olsun elde edilen kazançlardan vergi tahsil edilmemektedir. Bu durum firmalar açısından

⁴³ DPT Serbest Bölgeler Başkanlığı, **2004 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, s.51

büyük bir gelir kalemi oluştururken aynı oranda da devletin vergi kaybına neden olmaktadır. Konu bu açıdan incelendiğinde şu hususa dikkat edilmelidir. Bölgelerin sağlamış olduğu bu özel imkanın yanında buralarda faaliyette bulunan firmalardan vergi niteliği taşıyan herhangi bir ücret tahsil edip etmediğidir. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere bölgeler 2004 yılında elde etmiş olduğu 124 trilyon TL ile büyük bir gelir kalemine sahiptir. Bölgelere yurtdışından gelen ve bölgelerden Türkiye'ye çıkan mallardan nihai mal ya da işlem görmemiş mal ayırımı yapılmaksızın tahsil etmiş olduğu %0.5 oranındaki kesinti azımsanmayacak büyüklüktedir.

Her ne kadar serbest bölgelerde birçok vergiden muafiyet bulunsa da, brüt işlemler üzerinden (net kazanç Üzerinden değil) binde beş oranında bir bütçe kesintisinin yapıldığı vurgulanmaktadır. Bu kesintinin malları girişinde ve çıkışında ayrı ayrı yapıldığı düşünüldüğünde yüzde 1 yapmaktadır. 1998 ile 2002 yılları arasında 14 yıllık dönemde serbest bölge faaliyetlerinden bu şekilde elde edilen bütçe gelirlerinin toplamı 300 milyon doları aşmış olup, bu tutar elde edilen gayri safi kazançların yüzde 11'ine karşılık geldiği⁴⁴ görülmektedir.

Devletin uğramış olduğu vergi kaybı ve elde etmiş olduğu gelir bakımından bir karşılaştırmanın, Mersin Serbest Bölgesi üzerine yapılan araştırma ile daha kolay olacaktır.

---

⁴⁴ DPT Serbest Bölgeler Başkanlığı, **Üç Aylık Rapor**, Ankara, Haziran 2002, s.3

Tablo: Mersin Serbest Bölgesinden Tahsil Edilen Fon Gelirleri İle Mersin İli İçinde Tahsil Edilen Kurumlar Vergisi Gelirlerinin Karşılaştırılması (Milyon TL)

Mersin serbest bölgesi fon geliri	Mersin serbest bölgesi firma sayısı	Mersin serbest bölge firma başı fon geliri	İçel ili kurumlar vergisi	İçel ili firma sayısı	Firma başı kurumlar vergisi geliri
6.249.024	530	11.791	9.421.491	13.979	673.975

Kaynak: MESBAŞ, Karakuzey, Mustafa, **Serbest Bölgeler ve İlgili Mevzuat**, 1.Baskı, Ünal Yayınevi, İstanbul, 2003, s.153

Tabloya ilaveten şu hususlara dikkat edilmelidir:

Mersin Serbest Bölgesi'nde 2000 yılında elde edilen fon gelirleri ilgili yılda ve işlemin yapıldığı anda döviz olarak tahsil edilmiştir.

İçel ilinde Kurumlar Vergisi ilgili yılda üçer aylık geçici beyanname ile 4 taksitte, ilgili yılın dönem sonunda ve Nisan 2001'de tahakkuk ettirilen nihai vergi rakamlarından, bir önceki yıl ödenenlerin farkı 2001 yılında 3 eşit taksitle ödenmektedir. Yukarıdaki hesaplamalarda İçel İli Kurumlar Vergisi geliri olarak; İçel Defterdarlığı kayıtlarındaki 2000 yılında tahakkuk eden vergiler ve Kurumlar Vergisine tabi şirket sayısı dikkate alınmıştır.⁴⁵

Bunların yanı sıra 6 şubat 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5084 sayılı yasa ile serbest bölgelere yöneltilen eleştirilerin en büyüğünü teşkil eden serbest bölgelerin firmalar için bir vergi cenneti olduğu söylemi bir nebze olsun azaltılmıştır. Bu kanunla birlikte serbest bölgelerde sadece ticari faaliyette bulunan firmaların elde ettikleri karlardan dolayı vergiye tabi tutulması, serbest bölgelerin vergi cazibesini ortadan kaldıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulama ile birlikte serbest bölgeler asıl

⁴⁵ Karakuzey, a.g.e.,s.153

faaliyet konusu ve en temel hedeflerinden biri olan üretim yapmak ve akabinde personel çalıştırıp istihdama katkıda bulunmak, özellikle yurt dışından hammadde getirip burada işledikten sonra yurtdışına satma şeklinde faaliyette bulunan firmalara ucuz hammadde tedariki ve yurtdışındaki rakipleriyle daha kolay yarışabilme imkanı sağlamak gibi temel hedefleri doğrultusunda hareket edilmektedir.

IV. TÜRKİYE’DE SERBEST BÖLGELERE SAĞLANAN VERGİ VE TEŞVİK POLİTİKALARI

Türkiye’de serbest bölgeler gümrük hattı dışında sayıldığından bu bölgelerde vergi, resim, harç, gümrük ve kambiyo mükellefiyetlerine mevzuat hükümleri uygulanmadığı gibi, serbest bölgelerde mal ve hizmetlere ilişkin faaliyetler katma değer vergisinden muaf tutulmuştur. Serbest bölgelerde elde edilen kazanç ve gelirler hiçbir izne ve vergiye tabi olmaksızın yurt dışına veya Türkiye’ye transfer edilebilirler. Türkiye’deki gerçek ve tüzel kişilerin serbest bölgelerdeki faaliyetleri dolayısıyla elde ettikleri kazanç ve iratlar, gelir ve kurumlar vergisinden muafır.

Üretim konulu Faaliyet Ruhsatı kapsamında faaliyet gösteren serbest bölge kullanıcılarının imal ettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri kazançları, Avrupa Birliği üyeliğinin gerçekleşeceği yılın vergileme dönemi sonuna kadar Gelir veya Kurumlar Vergisinden istisnadır.

Diğer konularda ise 06.02.2004 tarihinden önce Ruhsat almış olan firmaların Gelir veya Kurumlar Vergisi muafiyeti, Faaliyet Ruhsatı süresi sonuna kadar devam edecektir. 06.02.2004 tarihinden itibaren diğer konularda düzenlenen Faaliyet Ruhsatları kapsamında vergi muafiyeti bulunmamaktadır.

Hazır işyeri kiralamak suretiyle üretim konusunda faaliyet gösterecek kiracı-kullanıcı firmalar için 15 yıl, diğer konularda 10 yıl, kendi işyerini inşa etmek suretiyle üretim konusunda faaliyet gösterecek yatırımcı-kullanıcı firmalar için 30 yıl, diğer konularda ise 20 yıl süreli Faaliyet Ruhsatı verilmektedir.

Serbest bölgedeki faaliyetlerle ilgili her türlü ödemeler dövizle yapılır.

Serbest bölge faaliyetlerinden elde edilen kazanç ve gelirler kambiyo rejimine ve herhangi bir izne tabi olmaksızın, yurt dışına veya Türkiye’ye transfer edilebilir.

Fiyat, kalite ve standartlarla ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşlarına verilen yetkiler serbest bölgelerde uygulanmaz.

Serbest bölgeler gümrük bölgesi dışında sayıldığından, serbest bölgeler ile Türkiye arasında yapılan ticarete dış ticaret rejimi hükümleri uygulanır. Başka bir deyişle, Türkiye'den serbest bölgeye satılan mallar ihracat rejimine, serbest bölgeden alınan mallar ise ithalat rejimine tabi olup, serbest bölge kullanıcıları Türkiye'den KDV'siz mal ve hizmet satın alabilirler. Diğer taraftan, serbest bölge ile diğer ülkeler ve diğer serbest bölgeler arasında dış ticaret rejimi hükümleri uygulanmaz.

Serbest bölgelerden Türkiye'ye yönelik mal satışına kısıtlama getirilmemiştir (Tüketim ve riskli mallar hariç).

Mallar serbest bölgede süre sınırlaması olmaksızın kalabilir.

Serbest bölgede sağlanan teşvik ve avantajlardan yerli ve yabancı bütün firmalar eşit olarak yararlanır.⁴⁶

Serbest bölgeler; AB ve Orta Doğu pazarlarının yakınında, Akdeniz, Ege ve Karadeniz'deki büyük limanlara, uluslararası havaalanlarına, karayolu ağlarına, kültür, turizm ve eğlence merkezlerine yakın yerlerde kurulmuştur.

Serbest bölgelerin altyapısı gelişmiş ülkelerdeki benzerleri ile aynı standarttır. Açık ve kapalı alan kiralari diğer ülkelere göre düşüktür. Serbest bölgeye getirilen Türkiye veya AB menşeli ya da buralarda serbest dolaşımda bulunan Gümrük Birliği kapsamındaki malların, serbest dolaşımda bulunma statüsü değişmediğinden, Türkiye'ye veya AB üyesi ülkelere girişinde gümrük vergisi ödenmez. Ayrıca, üçüncü ülke menşeli malların serbest bölgeye girişinde ve bu malların Türkiye veya AB üyesi ülkeler dışındaki üçüncü ülkelere gönderilmesi halinde de gümrük vergisi ödenmez. Ancak, serbest bölgeden Türkiye'ye veya AB üyesi ülkelere gönderilen serbest dolaşım durumunda olmayan üçüncü ülke menşeli mallar için Ortak Gümrük Tarifesi ile uyumlaştırılmış Türk Gümrük Tarife Cetveli'nde belirtilen oran üzerinden gümrük vergisi ödenir.

---

⁴⁶ DTM Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, **2004 Yılı Faaliyet Raporu**, DTM Yay., 2005, s.11.

Serbest bölgeler “Türkiye-AB Gümrük Bölgesi”nin parçası sayıldığından, serbest bölgelerden Türkiye veya AB menşeli ürünler ile Türkiye’de serbest dolaşım durumunda bulunan gümrük birliği kapsamındaki ürünler A.TR Belgesi düzenlenerek AB’ye gönderilebilir. Üçüncü ülke menşeli ürünler ise Ortak Gümrük Tarifesi ile uyumlaştırılmış Türk Gümrük Tarife Cetveli’nde belirtilen oran üzerinden serbest bölge gümrük müdürlüğüne gümrük vergisi ödenerek serbest dolaşıma geçirildikten sonra A.TR Belgesi düzenlenerek AB’ ye gönderilebilir.

Serbest bölgelerin, aşağıdaki alanda faaliyette bulunan firmalar için daha karlı olduğu görülmektedir.⁴⁷

- İthal girdi kullanarak ürettiği ürünleri dış pazarlara satan,
- Emek-yoğun sektörlerde faaliyette bulunan,
- Reeksport faaliyetinde bulunan,
- Dövizle işlem yapmak isteyen üretim ve alım-satım yapan,
- Altyapısı hazır modern iş ortamı arayan
- Firmalar için Serbest Bölgeler daha avantajlıdır.

A. Serbest Bölge Avantajlarının Firmalar Açısından Değerlendirilmesi

Serbest bölgeler kullanıcılara sunmuş olduğu birtakım vergisel teşvik ve avantajları sayesinde firmalar tarafından tercih edilmekte ve böylece ülke ekonomilerine olumlu kazanımlar sağlamaktadırlar.

Türkiye’de hukuki alt yapısı, Serbest Bölgeler Kanunu adı altında 15 Haziran 1985 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren serbest bölgelerin ülkemizde kuruluş amaçları, ihracat için düşük maliyetli yatırım ve üretimi arttırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini arttırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli bir biçimde karşılamak ve dış finansman ile dış ticaret imkanlarından daha fazla yararlanmaktır.⁴⁸ Serbest bölgeler, özellikle içinde kuruldukları ülke ekonomisine ve ayrıca bu bölgelerde ticaret yapan

⁴⁷ DTM Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü, **2004 Yılı Faaliyet Raporu**, DTM Yay., 2005, s.12

⁴⁸ Alacaklıoğlu, A., Süha, **Sorularla Serbest Bölgeler, İşlemler ve Mevzuat**, İTO Yay, Yay. No:1998 /69, İstanbul, 1998, s.4.

yerli ve yabancı dış ticaretçilere büyük avantaj sağlarlar.⁴⁹ Bu avantajları 3 grupta toplayabiliriz:

1. İthalatçı Firmalar İçin Avantajlar:

Bilindiği gibi ithal edilecek malların önceden iyi bilinmesi, gerekirse gözle görülmesi ve hatta test edilmesi gerekir. Bundan sonra fiyatta anlaşılması, siparişin verilmesi ve örneğin akreditif açılması aşamaları gelir. Daha sonra, malın ihracatçı ülkede yüklenmesi ve ithalatçı tarafından gümrükten çekilmesi işlemleri yapılır ki tüm bu aşamalar ve işlemler zaman gerektirir ve aylarca sürebilir. Bu süre zarfında büyük paraların akreditif şeklinde bağlı kalmaları da gerekecektir. Oysa serbest bölge kurulduğu takdirde ithalatçılar, ithal edecekleri malı bu bölgelerdeki depolarda kısa zamanda ve kolayca görebilir, seçebilir ve ihtiyaçları kadar alabilirler. Bu durumda büyük stoklar yapmak ve yüksek düzeydeki gümrük vergilerini bir defa da ödemek külfetinden kurtulmuş olurlar. Böylece finansman yükü bakımından avantaj elde etmiş olurlar. Burada en çok dikkat edilmesi gereken husus, ithalatçıların malı serbest bölgede buldukları müddetçe gümrük vergisi ödemeyecekleri, ama malı gümrük sınırlarından ülke içine (dolayısıyla serbest bölge kapısından dışarıya) soktukları takdirde gümrük vergisi ödeyecek olmalarıdır. Bunun yanı sıra gümrükteki mallar serbest bölgeye -lüzum üzerine- geri gönderilip gümrük vergisi ertelenebilir. Bütün bunlar sayesinde serbest bölgelerde nakit akışı artmaktadır.⁵⁰

Türkiye'deki firma serbest bölgede bir paravan firma kurmak suretiyle ithalatını daha avantajlı bir firma haline getirebilmektedir. Yurt dışından büyük partilerde vergisiz mal getirerek serbest bölgede istenildiği sürede depolayabilir. Yurt içindeki firmasına ihtiyaç duyulduğunda gerekli miktarda malın vergisini ödeyerek ithalatını yapabilir. Böylece firma ihtiyaç duyduğu kadar malın ithalatını yaparak yaptığı ithalat oranında ithalat vergisi ödemektedir. Buna ilaveten vergiden kaçınmak için yurt dışından malı ilk önce serbest bölgedeki firmasına getirerek burada malın kıymetini arttırıp daha sonra Türkiye'deki firmasına ithalatını yaparak büyük bir vergi avantajı sağlamaktadır. Bunu sayısal bir örnekle ifade edecek olursak:

⁴⁹ Alacaklıoğlu, A., Süha, **Sorularla Serbest Bölgeler, İşlemler ve Mevzuat**, a.g.e., s.2-3.

⁵⁰ Kemer, O., Barbaros, **Pratik Dış Ticaret Teknikleri Teori-Uygulama**, 1. Baskı, Alfa Yay. Bursa, Ekim 2003, s.85.

Firma yurt dışından 10.000 \$'a serbest bölgedeki firmasına getirip bunu Türkiye'deki firmasına 15.000 \$'a sattığında 5.000 \$'lık işlemler üzerinde maliyet artırmaktadır. Aynı firmanın bu maliyetine Türkiye'de gerçekleştirmiş olduğu üretim sürecinde (işçilik giderleri, enerji maliyeti vs.) 5000 \$ maliyetinin olduğu ve üretmiş olduğu malı % 10 kar ile sattığı kabul edilirse, firmanın vergi matrahı şöyle şekillenecektir:

$$15.000 + 5.000 + 2.000 = 22.000 \$ \text{ Satış Hasılatı}$$

$$22.000 - 20.000 = 2.000 \text{ Vergi öncesi kar}$$

$$2.000 \times \% 35 \text{ Kur.Ver.} = 700 \$ \text{ tahakkuk eden vergi olacaktır.}$$

Aynı firmanın serbest bölgeyi kullanmadan aynı üretimi gerçekleştirmesi ve malını aynı fiyattan sayması halinde karşılaşılabilecek vergi ise şu şekilde olacaktır:

10.000 ithal edilen malın değeri

5.000 Türkiye'deki maliyet (enerji,işgücü vs.)

7.000 elde edilen ürüne ilave edilen kar

22.000 malın satış fiyatı

$$22.000 - 15.000 = 7.000$$

$$7.000 \times \% 35 = x \text{ 2450 \$ tahakkuk eden vergi olacaktır.}$$

Firmanın serbest bölgeden 5000 dolarlık bir fiyat artışı yapması halinde Dış Ticaret Müsteşarlığına yapacağı binde 5 tutarındaki fon düşünüldüğünde firmanın net karı şu şekilde olacaktır:

$$5.000 \times \%0.5 = 25 \text{ ödenecek fon}$$

$$2.450 - 25 = 2425 \$ \text{ firmanın vergisel avantajı}$$

2. İhracatçılar İçin Avantajlar:

Serbest bölgelerde yerleşmek ve büro açmak ihracatçılar için büyük esneklik ve manevra kabiliyeti sağlar. Malını serbest bölgeye getiren ihracatçı, dış piyasaları inceleyerek en avantajlı zamanda (örneğin fiyatların yükseldiği zamanda) uygun bir yabancı ülkeye ihraç edilebilir, ortam müsait ise takas ve reeksport işlemlerini yapabilir vb. Oysa gümrük sınırları içindeki firmalar ise bilindiği gibi bu işlemler için ilgili mercilerden gerekli izinleri almakla ve diğer bazı bürokratik işlemleri yerine getirmek zorundadırlar. Hatta bazı ülkelerde bu konuda kısıtlamalar bile vardır. Serbest bölgelerde ise bu tür formalitelere ihtiyaç duymadan, örneğin bir ülkeden alınan mal bir

başka ülkeye satılabilir (transit ticaret), takas işlemleri yapılabilir. Ayrıca bu bölgelerde teslim tarihi ve şartları hakkında müşteri (alıcı\ithalatçı) istekleri kolayca yerine getirilir. Ambalaj değişiklikleri de istenildiğinde bu bölgelerde kolayca yapılabilir.⁵¹

Bilinen bu avantajlarına ilaveten ihracatını serbest bölge üzerinden gerçekleştirmek isteyen firmalar Türkiye’de üretmiş oldukları malları serbest bölgede kurmuş oldukları firmalar aracılığıyla yurt dışına ihraç ederek maliyetlerini yükseltmiş gibi görünüp belirli bir oranda vergi istisnasından yararlanmaktadır. Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından belirli bir kar marjını geçmemek kaydıyla sunulan oran üzerinden firmalar herhangi bir üretim faaliyetinde bulunmada ticari faaliyette bulunmaktadır. Bu oran firmaların faaliyet ruhsatında faaliyet konusu olan mal gurupları ile birlikte belirtilmiştir. Söz konusu faaliyetler neticesinde devletin büyük bir vergi kaybı söz konusu iken aynı şekilde firmalar ödemedikleri vergi oranında avantajlı duruma geçebilmektedirler. Bunu sayısal bir örnekle ifade edecek olursak:

Bir A firması ülke içersinde 7.500 \$’lık bir maliyetle üretmiş olduğu malı 10.000.\$’a yurt dışındaki firmaya ihraç ettiğini düşünecek olursak bu firmanın karşılaşacağı vergi matrahı;

$$10.000 - 7.500 = 2.500 \$ \text{ olduğu görülmektedir.}$$

Aynı firma bu malı serbest bölgede bir firma kurduğu ve bu firma aracılığı ile ihracatını yaptığı düşünülduğünde işlemlerin seyri şu şekilde olacaktır. Yurt içinde 7.500.\$ maliyetle ürettiği malını serbest bölgedeki firmasına 8.000 \$’a satıp serbest bölgeden de yurt dışındaki firmaya 10.000 \$’a sattığında firmanın vergi matrahı:

$$8.000 - 7.500 = 500 \$ \text{’dir.}$$

Serbest bölgeyi kullanmadan ihracatını yaptığında

$$2.500 \times \% 35 = 875 \$$$

Serbest bölgeyi kullanarak ihracatını yaptığında

$$500 \times \% 35 = 175 \$$$

Sonuç olarak ihracatçı firma bu işlemde 600 \$’lık bir vergi avantajı elde edecektir.

---

⁵¹ Kemer, O., Barbaros, **Bir Dış Ticaret Politikası Aracı İhracat Teşvikleri: Teorik ve Uygulama**, 1.Baskı, Alfa Yay., Bursa, 2003, s.44.

Sonuç olarak firma serbest bölgedeki firmayı kullanarak ihracat yapması halinde 2.000 \$'lık bir vergi matrahından kaçınmış olacaktır. Serbest bölgelerdeki vergi cazibesi en çok bu alanda kendini hissettirmekle birlikte eleştirilerin bu alanda yoğunlaştığı görülmektedir.

Türkiye'den serbest bölgeye yapılan satış ile serbest bölgeden yurt dışına yapılan satış arasındaki oran faaliyet fırsatında firmanın taahhüt ettiği ve Dış Ticaret Müsteşarlığının uygun gördüğü oranla sınırlıdır ve bu oran %100'ü geçemez. Aksi takdirde Maliye Bakanlığının kıymet araştırması söz konusu olmaktadır.⁵²

3. Diğer Avantajlar:

i. Serbest bölgelerin hem ithalatçılar, hem de ihracatçılar açısından en büyük faydası, bu bölgelerde mali mükellefiyetlerin hiç uygulanmaması veya sadece kısmen uygulanmasıdır. Bu avantajlar şöyle özetlenebilir.⁵³

a.Yurt dışından serbest bölgeye getirilen mallar için, bu mallar serbest bölgeden gümrük hattı içine sokulana kadar, gümrük vergisi ödenmez.

b.Gerçek ve tüzel kişiler serbest bölgelerden elde ettikleri kazançlar üzerinden ödemeleri gereken gelir vergisi ve kurumlar vergisinden % 100 oranında (yani tamamen) muaftırlar.

c.Türkiye'den serbest bölgeler yapılan mal ve hizmet satışları-ki ihracattırlar-KDV'den muaftırlar.

d.Özellikle kabul kredili ödeme şekillerine göre yapılan ithalatlarda uygulanan KKDF kesintisi, serbest bölgelerde uygulanmaz.

e.Bu bölgelerde yapılan faaliyetler sonucu elde edilen kar ve iratlar istenilen ülkeye "Türkiye dahil" vergilendirilmeden aktarılabilir.

f.Bu bölgelerde çalışan tüm personelin gelirleri üzerinden SSK primleri hariç, gelir vergisi de dahil olmak üzere hiçbir kesintide yapılamaz. Bu sayede işçilik maliyetlerinden önemli, oranlarda indirim (yaklaşık % 25-%40 sağlanabilmektedir)

ii. Serbest bölgelerin sınai üretimde yapılabilen terler olması, bu bölgelerin, içinde buldukları ülkeye sağladıkları avantajları daha da arttırır. Çünkü imalatta girdi olarak

⁵² Serbest Bölgelerde %100'ün Üstünde Kar Satışları İle İlgili Bildirimler, Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 18.06.2002 tarih ve 13613 sayılı Tasarruflu Yazısı

⁵³ Kartaş, Ali, Serbest Bölgeler, **Vizyon Bülten**, Sy.5, Yıl 1, Mayıs 2002, s.11, O. Barboros Kemer, Pratik Dış Ticaret Teknikleri Teori-Uygulama, Alfa Yay., Bursa 2003, s.86

kullanılan hammadde ve/veya yarı mamüller için gümrük vergisi ödenmeyeceğinden üretim (imalat), maliyetleri nispeten düşük olacak ve bu sayede uluslararası rekabet gücü artacak daha çok ihracat yapabilecektir. Daha çok ihracat daha çok üretimi gerektirir. Daha çok üretim için ise daha çok hammadde ve yarı mamül talebi olacaktır. Bu yüzden hammadde ve yarı mamül arz edenlerde üretimlerini arttırmak zorunda kalacaktır.

iii. Serbest bölgelerde daha çok ihracat için daha çok üretim yapılması bu bölgelerde depolama, nakliye, sigorta, acentelik, vb. yan hizmetlere olan gereksinimleri artırır ve bu hizmetler için daha fazla ücret ödenmesini gerekli kılar. Belirtilen tüm bu faaliyetler, bize yeni iş sahalarının açılması gerektiğini ifade etmektedir; Yeni iş sahalarının açması ise ülkede istihdam imkanlarının artması (yani işsizliğin azaltılması) demektir.

iv. Malların sigortası sadece malların sigortası sadece malın değeri ve taşıma giderini kapsadığı için bu bölgelerdeki depolama sırasında sigorta priminden tasarruf sağlanabilir.

v. Serbest bölgenin bulunduğu ülkenin yerel işlem, monta, yeniden ambalajlama olanakları ile yine bu ülkenin iş gücünü kullanma sonucunda uluslararası firma daha fazla maliyet avantajı sağlayabilir.

vi. Malların yeniden ambalajlanabilmesi, etiketlenebilmesi veya markalanabilmesi sayesinde, orijine ilişkin değerlendirilmelere olanak verilmemesi mümkündür.

Serbest bölgelerde faaliyette bulunmak yukarıda belirtildiği gibi firmalara birçok avantajı sağlamaktadır. Topluca verilen bu bilgiler ışığında Türkiyede faaliyette bulunan bir serbest bölgede kullanıcılarının karşı karşıya oldukları avantajlar aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Şekil: 14 Serbest Bölgelerin Firmalara Sağladığı Maliyet Avantajı

Milyon dolar

normal	Serbest Bölge
--------	---------------

1-İthal Malzeme Maliyeti	Cironun %22'sinin ithal malzeme olduğu kabul edildi	22.00	22.00
1-1 ithal malzeme akreditif masrafı	22 milyon dolarlık ithal malzemenin %22'si kadar akreditif masrafı 22×0.002	0.44	0.44
1-2 akreditif masrafı vergisi	Akreditif masrafının %5'i kadar banka muameleleri vergisi 0.44×0.05	0.02	-
1-3 K.K.D.F (%3)	%3 K.K.D.F. serbest bölgede ödenmez	0.66	-
1-4 KDV finansmanı	Malzemenin 2 aylık %1'den KDV finansmanı $22 \times 0.15 \times 0.01 \times 2$	0.06	-
1-5 ithalatla ilgili sair masraflar		0.756	0.756
2-Yerli Malzeme Maliyeti	Cironun %24'ü kadar yerli malzeme olduğu kabul edildi	24.00	24.00
2-1 KDV finansmanı	Yerli malzemenin 2 aylık %1'den KDV finansmanı $24 \times 0.15 \times 0.01 \times 2$	0.072	-
2-2 sair	Yerli malzeme temini ile ilgili sair masraflar	0.496	0.496
3- İşçilik: cironun %8'i olarak kabul edilmiştir.8 milyon dolar	%65 net işçilik ödemesi 8×0.65	5.2	5.2
İşçiliğin %35'i gelir vergisidir	İSBAŞ'da işçilik için ödenen %35 muhtasar vergisi yok 8×0.35	2.8	-
4- Genel İmal Masrafı			
4-1- Enerji	İSBAŞ'ta vergisiz enerji imkanı	1.0	0.6
4-2- Endirekt malzeme	Cironu %2'si olarak kabul edilmiştir	2.0	2.0
4-3- Endirekt malzeme KDV finansmanı	Endirekt malzemenin 2 aylık %1'den fazla KDV finansmanı $2 \times 0.15 \times 0.01 \times 2$	0.006	-
4-4- Endirekt hizmet	Cironun % 1'i olarak kabul edilmiştir	1.0	1.0
4-5- Endirekt hizmet KDV finansmanı	Endirekt hizmet bedeli için 1 aylık % 1 kdv finansmanı $1 \times 0.15 \times 0.01 \times 1$	0.001	-
4-5- Endirekt hizmet KDV finansmanı	%32 endirekt işçilik ödenen muhtasar İSBAŞ'ta ödenmez. $\%4 \times 0.32$	1.28	-
4-6- Endirekt işçilik: Cironun %4'ü olarak	%68 net Endirekt işçilik ödemesi 4×0.68	2.72	2.72

kabul edilmiştir			
Endirekt işçiliğin %32'si muhtasar vergisidir	%32 endirekt işçilik için ödenen muhtasar İSBAŞ'ta ödenmez.4x0.32	1.28	-
5- Amortismanlar		4.0	4.0
6- Genel Giderler			
6-1- Enerji gideri	İSBAŞ'ta vergisiz enerji gideri	0.7	0.5
6-2- Endirekt malzeme	Cironun %1'i olarak kabul edilmiştir	1.0	1.0
6-3- Endirekt malzeme KDV finansmanı	Endirekt malzeme için ödenen KDV'nin 1 aylık finansmanı 1x0.15x0.001x1	0.001	-
6-4- Endirekt hizmet	Cironun %2'i olarak kabul edilmiştir.	2.0	2.0
6-5- Endirekt hizmet KDV finansmanı	Endirekt hizmet için ödenen KDV'nin 2 aylık finansmanı 2x0.15x0.01x1	0.003	-
6.6-Personel Masrafı cironun %4'ü olarak kabul edilmiştir.	% 60 net personel ödemesi 4x0.60	2.4	2.4
Ücretler işçiye nazaran yüksek olduğundan bunun % 40'ı muhtasar vergisidir	Personel için ödenen %40 oranında muhtasar İSBAŞ'ta yoktur.4x0.40	1.6	-
7-Finansman: Cironun %5'i olarak kabul edilmiştir.5 milyon dolar	Net 5 milyon dolar finansman 5x0.95	4.75	4.75
Bunun %5'i finansman banka muamele vergisidir	Finansman giderinin %5 banka muamele vergisi İSBAŞ'ta yoktur. %5x0.95	0.25	-
Yıl içinde toplam 5.68 dolar muhtasar vergisi ödememenin getirdiği finansman avantajı maliyetten çıkarınız	5.68 dolar x ortalama 6 ay x %12 341.000 dolar	-	-0.341
SAİR			
8-TOPLAM MALİYET		84.34	76.646
9-Kurumlar Vergisi: Brüt kar %15 olarak kabul edilmiştir.%40'ı vergidir.	%15 brüt karın %15'i kurumlar vergisi 15.000.000 dolar x%0.040	6.26	-
10-Net Kar: Brüt kar %15 olarak kabul edilmiştir. %40'ı vergi ise net kar 15x%60	%15 Brüt karın %40'ı Kurumlar Vergisi 15 milyon dolar x 0.0040	9.40	23.354
----- Toplam	-----	100	100
Kaynak: Öz, Özer ve Yahni, Verda, Türkiye'de Serbest Bölge Uygulamaları ve İSBAŞ, İstanbul, İSBAŞ yay., 1998.			

Türkiye’de bulunan serbest bölgelerin ekonomiye özellikle yeni iş olanaklarını açılması ile istihdam konusunda büyük faydalar sağladığı görülmektedir. Serbest bölgeler yönelik eleştirilerin boyutlarının azaltılabilmesi için birtakım düzenlemeler gidilmesi kaçınılmazdır. Böylece küresel ekonomik sistemde ülkelerin dış ticaretten daha fazla pay alabilmek için vermiş oldukları mücadelede serbest bölgeler de yerlerini almış olmaktadır.

Ülkemizde eleştirilerin başını çeken vergi muafiyeti konusunda son dönemde yapılan değişikliklerle eleştirilerin azaldığı görülmektedir. Diğer taraftan serbest bölge savunucularına göre; yeni düzenlemelerle getirilmiş olan vergi uygulamasının devletin uluslararası platformda saygınlığının azaltacağı⁵⁴ vurgulanmakla birlikte bölgelerin etkinliğinin azalmasına da neden olacağı söylenmektedir.

---

⁵⁴ DPT Serbest Bölgeler Başkanlığı, **Üç Aylık Rapor**, Ankara, Haziran 2002,s.2

SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzde gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan çok sayıda ülkede ihracatın artırılması konusunda büyük çabalar harcanmakta ve ihracat teşviklerine başvurulmaktadır. Gelişmiş ülkeler ortaya çıkan işsizlik, dış rekabet, teknolojik yarış gibi nedenlerle en ileri teşvik tedbirleri uygularken gelişmekte olan ülkelerde ise ihracat teşvikleri kalkınmanın bir aracı olarak kullanılmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, ekonomik kalkınmalarını başarıya ulaştırmak için dışarıdan getirtmeleri gereken makine ve teçhizat ile hammadde ve know-how için büyük ölçüde döviz ihtiyacı duyarlar ve kalkınma süreçlerinde karşılaşılabilecekleri döviz darboğazını gidermek amacıyla ihracatlarını arttırmak ve bunu sağlamak için de ekonomi politikalarına yön vermek isterler. Böyle bir isteği olan ülke, şüphesiz bu arzusunu gerçekleştirebilmek için bazı tedbirler almak zorundadır. Alınacak bu tedbirlerin büyük bir kısmı ihracatı artırıcı nitelik taşımaktadır, bunu yapabilmek içinde ülkeler serbest bölge uygulamalarına başvurumaktadırlar. Genel olarak bu teşvikler, serbest bölgedeki firmaların maliyetlerini düşürecek veya gelirlerini arttıracak vergi ve teşvik politikaları şeklinde ifade edilebilir.

Bugün dünyada sayıları 900'den fazla olan serbest bölgeler, ülkelerin ekonomik ve siyasi yapısı çerçevesinde yapı farklılığı göstermektedir. Serbest bölgelerden beklentiler yapılarına göre değişmektedirler. Serbest bölgelerden beklenen ilk özellik kalkınmanın finansmanın da önemli olan döviz girdisini sağlamasıdır. Bunun için ihracatın artması gerekmektedir. Bölgelerde faaliyet gösteren firmaların ana ülkeden aldıkları hammadde, yarı mamül ve diğer girdiler ihracat sayıldığından ihracatı artırmaktadır. Serbest bölgelerden Türkiye'ye yapılan ticaret hacmi, Türkiye'den serbest bölgelere yapılan ticaret hacmine oranla birinci sırayı oluşturmakta bu durumda ihracat için istenileni sağlamamaktadır. Serbest bölgeye dışarıdan ithal edilerek bölgeye gelen mallar, buradan da yeni bir ülkeye ihraç edilmesi sırasında oluşan giriş çıkış işlemleri ve vergileme ortadan kalktığında serbest bölgeler tercih sebebi olmakta ve ticaret hacmini artırmaktadır. Bunun yanında ürünler pazar gereklerine daha kolay hazırlanmakta, daha rahat ve bilinçli olarak ihracatın artırılması sağlanmaktadır.

Diğer bir beklenti ise ithalatın ucuzlaması yönündedir. Bölgeye getirilecek malların devamlılığı, yurt içinde bulunan firmaların bu mallara daha kolay ulaşmasını sağlayacağından sermayeyi stok yapmak için kullanmayacaklardır. Böylece firmaların alacakları kararları kolaylaştıracak, bu malların gümrük ve diğer işlemler için harcanan masrafların düşürecektir. Malların bölgeden bulunması firmaların ana malları bekleme süresini kısaltacaktır. Ayrıca serbest bölgelerden istihdam, teknoloji ve sermaye artırması yönünde beklentileri vardır. Küreselleşmeyle beraber işçi ücretlerinin gelişmiş ülkelere oranla daha düşük seviyede olması firmaları geliştirmekte olan ülkelere çekmektedir. Ana ülkeden sağlanan işgücü istihdamı artırmakta, buna bağlı olarak döviz girdisi sağlamakta ve iş gücüne nitelik kazandırmaktadır. Geliştirmekte olan ülkelerdeki risk faktörünün düşüklüğü ve vergi avantajları yatırımcıyı buralara çekmektedir. Yabancı sermaye beraberinde teknolojiyi getirmektedir. Böylece ülkeye değişik üretim dallarında ihtisaslaşma sağlanmakta, ülke ucuz ve niteliği yüksek iş gücüne sahip olmaktadır.

Serbest bölgelerin bilinen bu faydalarının dışında uluslararası ticareti kolaylaştırması, ve hızlandırması sayesinde tüm dünya ekonomisine de olumlu katkıda bulunmaktadır. Bu katkılar ithalatta işlemlerin hızlandırılarak zaman kaybının önlenmesi buna bağlı olarak stok maliyetlerinin düşürülmesi, gümrük vergilerinin alınmamasıyla sağlanan maliyet düşüşü, üretilen malın yurt dışında üretilen mala göre rekabet üstünlüğü yabancı sermayenin girişinin artırılması şeklinde ifade edilebilir.

Söz edilen bu yararlarını yanı sıra serbest bölgelerin bazı olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Serbest bölgede faaliyette bulunan yabancı firmalar bölgedeki vergi avantajına bağlı olarak karlarını ana firmalara aktarabilmektedirler. Serbest bölgelerde buna bağlı olarak herhangi bir kısıtlamanın olmadığı bilinmektedir. Bunun için yabancı sermayenin kontrolünü sağlayacak bir sistem geliştirilebilir ve yabancı firmaların karlarını ana ülkeye aktarmaları önenebilir. Örneğin yabancı firmaların vergi muafiyetlerinden tam olarak yararlanabilmeleri için serbest bölgede elde etmiş oldukları kazancın belli bir oranının yatırıma aktarılması istenebilir.

Serbest bölgelerin hassas bir yanını da buralarda uygulanan vergi muafiyetleri ve teşvikler oluşturmaktadır. Bu nedenle buralardan elde edilen kazançların kontrolünün

iyi yapılması gerekmektedir. Kontrolü iyi yapılmayan bölgeler özellikle vergi kaçakçılığı başta olmak üzere, kaçakçılık ve kara para aklamak için cazip yerler haline gelir. Bu olumsuzlukları önlemek içinde özel kuruluşlarca yönetilen serbest bölgelerin daha iyi denetlemek gerekir.

Serbest bölgedeki firmalara sağlanan vergi ve teşvik politikaları neticesinde düşük maliyetlerle üretilmiş olan ürünler nedeniyle yurt içindeki firmalar olumsuz yönde etkilenebilir. Bunu önlemek içinde serbest bölgelerde ülke içine gönderilen mallara fiyatları eşitleyici bir takım vergiler konulabilir. Serbest bölgelerin olumsuzluklarını ortadan kaldırmak için kuruluş aşamasında fizibilitesinin iyi yapılmış büyüklük ve türüne göre ortaya çıkması muhtemel sakıncaları iyi analiz edilmiş ve gerekli, önlemleri alınmış, kuruluş yeri isabetli seçilmiş, alt yapısı iyi yapılmış bir serbest bölgenin ülke ekonomisine katkısının daha büyük olacağı söylenebilir. Ancak şu hususun belirtilmesinde yarar vardır: Serbest bölgelerin, buldukları ülkelerin ekonomik sorunlarının tamamını çözecek bir araç olarak görülmemesi gerekir. Başarıyla faaliyet gösteren serbest bölgeler, buldukları ülkenin ekonomilerine, büyüklükleri, türleri ve faaliyet hacimleriyle orantılı bir biçimde katkıda bulunurlar. Bu katkı aynı zamanda ilgili ülkenin büyüklüğü ile de bağlantılıdır. Özellikle küçük ülkelerde kurulacak serbest bölgelerin ekonomiye katkısı oransal olarak daha küçük olan ülkelere göre daha fazla olacaktır. Serbest şehir niteliğine sahip Hong-Kong ve Singapur'un ekonomilerinin bu günkü başarısının tamamen serbest bölge uygulaması olduğu hatırlandığında konu daha iyi anlaşılacaktır.

Yukarıda belirtilmeye çalışılan olumsuz durumlarla karşılaşmamak için serbest bölge kurulmasında, uygulanmasında ve işletilmesinde şu hususlara dikkat edilmesi gerekir:

-Serbest bölge işleticilerinin bölgelerde faaliyette bulunan firmalara vermiş oldukları hizmetler karşılığında aldıkları ücret düzeylerinde, büyük farklılık olmamasını sağlamak,

-Güvenilir bir yabancı sermaye politikası izlemek,

-Uygun bir yatırım ortamı oluşturmak,

-Bölge gelirlerinin bir kısmını bölgeyi daha cazip hale getirecek faaliyetlere ve araştırmalar ayırmak ve serbest bölge gelirlerini buna imkan verecek ölçüde kılmak,

-Serbest bölgedeki yabancı sermaye yatırımlarını, yerli sanayi ile ihracatta rekabet edecek faaliyetler yerine yeni faaliyetlere yöneltmek,

-Yerli yatırımcılar teşvik edilmek isteniyorsa formalitelerden ve bürokrasiden uzak bir yapıyı ön görmek

-Serbest bölgelerde üretim faaliyetinde bulunmayıp sadece ticari işlemlerde bulunan firmalara vergi uygulaması getirmek şeklinde özetlenebilir.

Ülkemizde serbest bölge uygulamalarında göze çarpan en büyük olumsuzluk serbest bölgelerde herhangi bir üretim faaliyetinde bulunmayıp sadece ticari faaliyette bulunan firmaların diğer üretim firmaları gibi sunulan her türlü muafiyet ve teşviklerden yararlanması şeklinde ifade edilmektedir. Bu yapı serbest bölgelerin kuruluş amaçlarına ters düşmektedir. Üretim faaliyetinde bulunmayan firmaların yapmış oldukları ticari işlemler sonucunda, ülke açısından büyük bir vergi kaybı söz konusu olurken; bu durum aynı oranda firmaların karlılığını artırıcı bir unsur göz önüne koymaktadır. Çünkü firmalar serbest bölgede kurduklar şirketler ile Türkiye'den yurt dışına yapacakları ihracatı önce serbest bölgeye düşük fiyatla yapıp daha sonra da fiyatı yükselterek yurt dışındaki firmaya satmaktadırlar. Böylece aradaki fark kadar vergiden muaf tutulmaktadırlar. Bu durum Türkiye'de son dönem yapılanmaları ile serbest bölgelerin olumsuz yönünü belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır.

Serbest bölgelere yöneltilen eleştirilerin büyük bir bölümünü teşkil eden vergi muafiyeti son dönemdeki yeni bir yapılanmalar ile bir standarda oturtulmak istenmiştir. Buna göre: üretim konulu faaliyet ruhsatı kapsamında faaliyet gösteren serbest bölge kullanıcılarının imal ettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri kazançları, Avrupa Birliği üyeliğinin gerçekleşeceği yılın vergileme dönemi sonuna kadar Gelir veya Kurumlar Vergisi istisnası devam edecektir.

Diğer konularda ise 06.02.2004 tarihinden önce Ruhsat almış olan firmaların Gelir veya Kurumlar Vergisi muafiyeti, Faaliyet Ruhsatı süresi sonuna kadar devam edecek, 06.02.2004 tarihinden itibaren diğer konularda düzenlenen Faaliyet Ruhsatları

kapsamında vergi muafiyeti kalkacaktır. Ancak bu yasa yayımlandığı günden itibaren yürürlüğe girerken kullanıcı firmalar daha önceden almış oldukları faaliyet ruhsatları sonuna kadar vergi muafiyeti ve diğer teşviklerden yararlanmaya devam edeceklerdir.

Sonuç olarak yeni yasa ile birlikte serbest bölgelere vergi cazibesinden dolayı gelmek isteyen birçok firmanın önü kesilmiş olmaktadır. Böylece serbest bölgeler kuruluşundaki; yatırım yapma, istihdam oluşturma, üretim artışı, teknoloji transferi ve dış ticaret dengesini iyileştirme gibi amaçlar doğrultusunda faaliyetlerine devam edecektir. Dolayısıyla yeni yasa ile birlikte önümüzdeki yıllarda serbest bölgelere yönelik eleştirilerin boyutunun azalacağı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKÇA, Yüksel** :”Serbest Bölgeler ve Serbest Bölge Faaliyetlerinin Esasları”, Dış Ticaret Dergisi, DTM, Nisan-1998
- AKYÜREK, T. Engin** :Serbest Bölge Tanımı Dünyada- Türkiye’de, Ekonomik Yayınlar Dizisi, İTO Yayınları, İstanbul, Ekim 1983
- ALACAKLIOĞLU, A. Suha** :Türkiye’de Serbest Bölgelerin Performansı ve Güncel Yaklaşımlar, İTO Yayınları, İstanbul, 1998
- ALPAR, Cem** :Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölgeler, Dost Kitabevi, Ankara, 1985
- ALPAR, Cem** :“Özel Ekonomik Bölgeler”, Durum Dergisi, sy.11, 1988
- APAK, Sudi** :Nitelikli Endüstri Bölgeleri ve Türkiye, Finansal Forum, 13 Aralık 2002
- ASO** :“Nitelikli Sanayi Bölgeleri”, ASO Medya Yayınları, Ankara, Kasım-2002
- AYBAR, Ayhan** :Açıklamalı Serbest Bölgeler Kanunu ve İlgili Mevzuat, DPT Yayınları, Aralık-1998
- BAKIR, Sonmur** :Serbest Bölgeler Genel Bir Değerlendirme, T.B.M.M. Kütüphane, Dökümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1984
- BATRA, N.Raveendra** :“A Synthess of the Heckscher-Ohlin And The Neoclassical of International Trade”, Journal of International Economics, sy.6, 1976
- BERKEROĞLU, Necati** :”Güney Kore Masan Serbest Bölgesi, Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C.4, sy.1, Eskişehir, 1986
- BİLGİLİ, Emine** :Nitelikli Sanayi Bölgeleri ve Türkiye
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/temmuz2003/Nitelikli%20sanayi%20b%F6lgeleri.htm>, 15.06.2005
- KEMER, O. Barbaros** :Pratik Dış Ticaret Teknikleri Teori-Uygulama, 1. Baskı Alfa Yayınları, Ekim 2003
- KEMER, O. Barbaros** :Bir Dış Ticaret Politikası Aracı İhracat Teşvikleri:Teori ve Uygulama, 1. Baskı, Alfa Yayınları, 2003

- KİNDEBERGER, C.P.** :International Economi, Çev. Gülten Kazgan, İstanbul, 1972
- ÇİLLER, Tansu** :”Serbest bölgeler ve Dünyadaki Uygulama” Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölgeler Seminer Tebliği, İAV Yayınları, İstanbul, 1982
- DURAN, Erkut** :”Serbest Bölgelerde 8 Milyar Dolarlık Ticaret Hacmi”, Türkiye Serbest Bölgeler Rehberi, İstanbul, 2000
- DPT** :Serbest Bölgeler Başkanlığı Rapor 1, Ankara, 1984
- DTM** :Dünyada Serbest Bölge Uygulamaları, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1984
- DTM** :Üç Aylık Rapor, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Haziran-2002
- DTM** :Üç Aylık Rapor, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Ocak-2000
- DTM** :Serbest Bölgeler Mevzuatı, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2003
- DTM** :Üç Aylık Rapor, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Aralık-2003
- DTM** :Üç Aylık Rapor, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Mart-2004
- DTM** :Üç Aylık Rapor, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Eylül-2004
- DTM** :Üç Aylık Rapor, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Aralık-2004
- DTM** :Üç Aylık Rapor, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Eylül-2004
- DTM** :Depolama Faaliyetleri, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1999
- DTM** :Envanter Defteri, Yay. No.2000/1, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2000
- DTM** :Yeni Serbest Bölge İşlem Formu Uygulaması, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1998
- DTM** :Avrupa Birliği ve Türkiye, DTM Avrupa Birliği Genel müdürlüğü, 5.Baskı, Ankara, Kasım 2002

- EGE, Yavuz** :”Serbest Bölgeler Yatırımların ve İhracatın Artırılmasında Büyük Önem Taşıyor” Dünya Gazetesi, Özel Ek 25, İstanbul, 2 Haziran 1991
- EĞİLMEZ, Sevgin** :”Türkiye’de ve Dünyada Serbest Bölge Uygulaması”, Maliye Dergisi, sy.64, Ankara, Temmuz-Ağustos 1983
- ERÇAKAR, M.Emin** :”**Serbest Bölgeler: Teorik Yaklaşım**”, http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=206,11.07.2005
- ERDOĞAN, Engin** :”Serbest Bölgeler ve Türkiye’de Bir Model Denemesi”, Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Eskişehir, Kasım-1998
- ERDOĞAN, Engin** :”Serbest Üretim Bölgeleri ve Türkiye”, Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Eskişehir, Kasım-1986
- ERDOĞAN, Engin** :”Serbest Üretim Bölgelerinde Yatırımcılara Sağlanan Teşvikler”, Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Eskişehir, Kasım-1987
- ERDOĞAN, Engin** :Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Magosa Serbest Limanı ve Bölgesi, Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C.6, 1988
- ERKAN, Hüsnü
TATLIDİL,Rezzan** :Serbest Bölgelerde Uygulanan Vergi ve Teşvik Tedbirlerinin Sektörlere Katkıları Yönünden Değerlendirilmesi, TOBB Yayınları, Ankara, 1990
- ERTÜRK, Emin** :Uluslararası İktisadi Birleşmeler ve Türkiye’nin İçinde Bulunduğu Birleşme Hareketleri, 3.Baskı, Alfa Yayınları, Bursa, 2002
- FROBEL, Folker
HEINRICK, Jorgen
KREYE, Otto** :Uluslararası Yeni İş Bölümü ve Serbest Bölgeler, Çev. Yılmaz Öner, Belge Yayınları, İstanbul, 1982
- FAYSAL, Özcan,** :Dünyada Ve Türkiye’de Serbest Bölge Uygulaması, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987
- GEDİK, Soner** :”Türkiye’de Serbest Bölge Uygulamasına Doğru”, Vergi Dünyası Dergisi, Mart-1987
- GÜNER, Sedat** :Serbest Bölgeler, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1995

- HAMADA, Koichi** :An Economic Analysis of the Duty –Free Zone, Journal Of International Economics, Vol:4, 1974
- İ.A.V.** :Serbest Bölgeler ve Yabancı Sermaye,İktisadiAraştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999
- İ.A.V.** :Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölgeler, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1982
- İLKİN, S.,
TEKELİ, İ.,** :Dünyada ve Türkiye’de Serbest Üretim Bölgelerinin Doğuş ve Dönüşümü, Yurt Yayınları, Ankara, 1987
- İNCEKARA, Ahmet** :Dünyada Ve Türkiye’de Serbest Bölge Uygulaması ve Mevzuatı, Temel Yayınları, İstanbul, 1986
- İSKENDERUN T.S.O.** :Serbest Bölgeler ve İskenderun’un Ekonomik Yapısı, İ.T.S.O.Yayınları, 1994
- KARAKUZEY, Mustafa** :Serbest Bölgeler ve İlgili Mevzuat, 1. Baskı, Ünal Baskı, İstanbul,2003
- KARLUK, S. Rıdvan** :Uluslararası Ekonomi-Teori-Politika-Sistem Kuramları, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1984
- KARLUK, S.Rıdvan** :Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar, Turhan Kitabevi, İstanbul, 1996
- KARLUK, S. Rıdvan** :Türkiye Ekonomisi, 4.Baskı, Beta Basın Yayın Turhan Kitabevi,, İstanbul, 1996
- KAÇAR, Bayram** :“AB Ortak Ticaret Politikası ve Türkiye’nin Uyumu”, Avrupa Birliği ve Türkiye, Şükrü Erdem, Sibel Mehter Aykın Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ezgi Kitabevi Yayınları, Antalya, Ekim 2003
- KELLEHER, Thomas** :Handbook on Export Free Zone, UNIDO/ICD.31,22 Temmuz 1976
- MERT, Ülker** :”Nitelikli Sanayi Bölgeleri”,Global Bülten,18 Kasım 2002
- MUMCU, Necati** :Pür Dış Ticaret Teorisi ve İktisadi Gelişme, İstanbul, Ofset Matbaacılık, 1969
- ÖZ, Özer
YAHNİ, Verda** :Türkiye’de Serbest Bölge Uygulaması ve İSBAŞ, İSBAŞ Yayınları, 1998

- ÖZER**, Ercan :Nitelikli Sanayi Bölgeleri, İTO Yayınları, İstanbul, 2002
- POTTO**, Steffano :Türkiye'nin AB'ne Katılım Süreci: AB'nin Gümrük Birliği, Malların Serbest Dolaşımı Ortak Dış Ticaret Politikaları ve Türkiye'nin Uyumu, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart-2002
- SANALAN**, Timuçin
TÜZMEN, Kürşad :“Report About The Free Zones Of Kopenhagen And, Shannon”, State Planning Organization, Free Zones Directorate, Aralık-1985
- SEL**, Cüneyd :”1992’ye Girerken Serbest Bölgelerimiz”,Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara,1992
- SEYİDOĞLU**, Halil :Uluslararası İktisat, Güzem Yayınları, İstanbul, 1996
- SEYİDOĞLU**, Halil :Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı, Güzem Yayınları, İstanbul, 2000
- SÜREK**, Şevket :“Nitelikli Sanayi Bölgeleri ABD ve Dış İlişkilerimiz”, Dünya Gazetesi, 1 Ağustos-2002
- SÜREK**, Şevket :”Niteliksiz Sanayi Bölgeleri”,Dünya Gazetesi,16 Mayıs 2005
- ŞAHİN**, Hüseyin :”Serbest Bölge”, Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Ankara, 1991
- ŞENGEZER**, İskender :Serbest Bölgeler, İGEME Yayınları, Ankara, 1983
- TATLIOĞLU**, İsmail :”Ekonomide Global Etkiler”, Ekohaber, 7-13 Haziran 2005
- TAŞYÜREK**, Erol :”Bugün Dünya Ticaretinin % 20’si Serbest Bölgeler Üzerinden Gerçekleştiriliyor”, Dünya Gazetesi Özel Ek 25, 2 Haziran-1991
- TOMANBAY**, Mehmet :Dış Ticaret Rejimi ve İhracatın Finansmanı, Hatiboğlu Yayıncılık, Ankara, 1995
- TUNCER**, Kaya :“Serbest Bölge ve Yabancı Sermaye” Egevizyon Dergisi, S.3, İzmir, Haziran-Ağustos 1998
- TUNCER**, Selahattin :“Mevcut Serbest Bölge Çeşitleri”, Dünya Gazetesi Özel Ek 25, 2 Haziran 19991

- TURSUN, Kadir** :“Nitelikli Sanayi Bölgelerine Genel Bakış”, Gümrük Dünyası Dergisi, sy.41, 2004
- TÜZMEN, Kürşad** :Conference Openning, Building Trading Capacity Wity Free Zones, The Flagstaff Institute-Wepza, İstanbul, 2003 İstanbul,
- TÜZMEN, Kürşad** :“Bu yıl Serbest Bölgeler Talebinde Patlama Yaşanıyor”, Dünya Gazetesi Özel Ek 25, 2 Haziran 1991
- TÜZMEN, Kürşad** :Liverpool Serbest Bölge Limanı,Serbest Bölge Yönetmeliği Kursu Raporu, DPT Serbest Bölgeler Başkanlığı,Ankara, 1987
- URAS, Güngör** :GÜNSİAD’cılar ABD Büyükelçisinden NSB İstedi” Milliyet, 5 Ağustos 2002
- UZUNOĞLU, İ. Sadi AKIN, Kerem,** :Dünyada ve Türkiye’de Özel Sanayi Bölgeleri, İTO Yayınları, İstanbul, 2003
- YİĞİT, Mehmet** :İhracat ve İhracat Teşviklerinin Ekonomik Analizi, Üniversite Kitabevi, Kütahya,1996
- WEPZA** :Using EPZs to Build Trade Capacity Wity Free Zones, İstanbul, Flastaff İstitü, 2003

DİĞER KAYNAKLAR

15.6.1985 tarih ve 18785 sayılı Resmi Gazete
04.11.1999 tarih ve 23860 sayılı Resmi Gazete (4458 sayılı Gümrük Kanunu)
05.04.1983 Tarihli ve 26/1983 Sayılı, K.K.T.C Resmi Gazetesi(Madde 4).
05.04.1983 Tarihli ve 26/1983 Sayılı, K.K.T.C Resmi Gazetesi(Madde 7)
05.04.1983 Tarihli ve 26/1983 Sayılı, K.K.T.C Resmi Gazetesi(Madde 16)
27 Mart 2001 tarih ve 24355 sayılı Resmi Gazete Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği'nin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik
18.06.2002 tarih ve 13613 Sayılı Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün Tasarruflu Yazısı (Serbest Bölgelerde % 100'ün Üstünde Kar Satışları İle İlgili Bildirimler)

<http://www.cybercity.com.jo/newsletterE6.htm>, 17.04.2005.
<http://www.foreigntrade.gov.tr// ABD/NSBGIRIS>,18.08.2005
<http://www.foreigntrade.gov.tr// ABD/NSBGIRIS>,18.08.2005
<http://www.jordaninvestment.com/Lastbroshures/textapp/page12.htm>, 16.03.2005
http://www.jiec.com/InvestTotalsPerSec_Eng_List.asp?City=0/28/08/2005
http://www.jiec.com/InvestTotalsPerSec_Eng_List.asp?City=0/28/08/2005
http://www.jiec.com/InvestTotalsPerSec_Eng_List.asp?City=2/28/08/2005
http://www.jiec.com/InvestTotalsPerSecClass_Eng_List.asp?City=1/29/08/2005
http://www.jiec.com/InvestTotalsPerSecClass_Eng_List.asp?City=0/29/08/2005
http://www.jiec.com/InvestTotalsPerSecClass_Eng_List.asp?City=2/29/08/2005
[http://www.jiec.com/investtoals/sersec_Eng_List.asp???, City, 23.07.2005](http://www.jiec.com/investtoals/sersec_Eng_List.asp???)
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/temmuz2003/Nitelikli%20sanayi%20b%F6lgeleri.htm>,15.06.2005
<http://www.dtm.gov.tr//sb.sektor.xls>,18.08.2005

ÖZGEÇMİŐİM

1978 yılında Tokat'ın Erbaa ilçesinde doğdum. İlk öğrenimimi İstanbul Ahmet Haşim İlköğretim Okulu'nda, orta ve lise öğrenimimi Esenler Atışalanı Lisesi'nde tamamladım. 2000 yılında Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nden mezun oldum. Eylül 2002'de Uludağ Üniversitesi Sos. Bil. Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans yapmaya hak kazandım. Prof. Dr. Emin Ertürk danışmanlığında "Serbest Bölgelerin Bugünü ve Geleceği Bakımından Vergi ve Teşvik Politikaları: Türkiye Örneği" adlı tez çalışmama başladım. 2003 yılından beri bir Lojistik Firmasında Serbest Bölgeler Sorumlusu olarak çalışmaktayım.

İlhan Bulut